

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

EDITOR MOJMÍR TRÁVNÍČEK
(MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE)

MOJMÍR TRÁVNÍČEK — THE EDITOR
(DIPLOMA THESIS)

Autor: Bc. David Jirsa

Obor: Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hrabal, Ph.D.

Olomouc 2014

Rád bych tímto poděkoval doktoru Jiřímu Hrabalovi za přínosné konzultace, připomínky a poskytnutí řady cenných archivních materiálů.

Za pomoc s překladem francouzských textů děkuji milé kolegyni a přítelkyni Gaëlle Villiers de Moriamé.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 13. dubna 2014

.....

Obsah

Úvod	9
Mojmír Trávníček a dílo Jana Čepa – Úvod do problematiky	12
Sebrané spisy J. Č. v Rukopisech VBF	14
Svazek č. I: <i>Dvojí domov</i>	19
Svazek č. II: <i>Hranice stínu</i>	25
Svazek č. III: <i>Polní Tráva</i>	27
Svazek č. IV: <i>Rozptýlené paprsky</i>	30
<i>Rozptýlené paprsky</i> – pokus o vysvětlení členění části <i>Vratká rovnováha</i>	36
Svazek č. V.: <i>Samomluvy a rozhovory</i>	40
Svazek č. VI.: <i>Poutník na zemi</i>	44
Mojmír Trávníček jako editor Čepova díla po roce 1989	47
Výbory z Čepových esejí	48
Čepova korespondence s Janem Zahradníčkem	49
Sváteční pouti	52
Juvenilie	54
Trávníčkovy edice díla Jana Zahradníčka	57
Vydání Díla Jana Zahradníčka v Československém spisovateli	60
<i>Knihy básní</i>	68
Trávníčkova spolupráce na přípravě Díla Bedřicha Fučíka	73
Mojmír Trávníček a edice díla Ivana Slavíka	75
Trávníčkova práce na díle Jakuba Demla	81
Mojmír Trávníček a edice díla Jaroslava Durycha	88
Ostatní Trávníčkovy ediční práce	89
Závěr – kritické zhodnocení Trávníčkovy ediční činnosti	94
Seznam použité literatury	100
Příloha: Editorská bibliografie Mojžíra Trávníčka	106
Anotace	113

Úvod

Literární kritik, esejista a editor Mojmír Trávníček tvořil celý svůj aktivní literární život v ústraní, především ve své kanceláři v dětské ozdravovně v Huslenkách-Kychově. Většinu času trávil na valašském venkově a komunikoval téměř výhradně prostřednictvím korespondence. Před rokem 1989 publikoval své kritiky a recenze pouze příležitostně, v méně významných periodikách, jako například *Zprávy Spolku českých bibliofilů* či *Naše rodina*. Pod pseudonymem Jan Rolek přispíval také do samizdatového *Kritického sborníku*. V literárním světě byl známý především jako „opisovač“. Na svém psacím stroji opsal desetitisíce stran pro potřeby samizdatových edic (především edice Rukopisy VBF) či pro nejrůznější potřeby svých literárních přátel: Bedřicha Fučíka, Ludvíka Kundery, Ivana Slavíka, Vladimíra Vokolka a mnoha dalších. Často byl také vyhledáván za účelem různých konzultací, především díky jeho encyklopedickým znalostem a interpretačním schopnostem; Ivan Slavík ho ve svých denících nazval „Čtenářem s velkým Č“.

Po roce 1989 zájem o jeho osobu logicky vzrostl. Začal publikovat ve významných časopisech a denících (*Lidové noviny*, *Tvar*, *Aluze*, *Host* ad.), vydal vůbec první čepovskou monografii *Pout' a vyhnanství*, vyšlo také několik svazků jeho kritik, esejů, případně vzpomínkových knih. I přesto zůstává jeho literární práce dodnes spíše na okraji zájmu současné české bohemistiky. Dokládá to i rozpačitý výsledek konference *Osobnost Mojmíra Trávníčka v české literatuře*, která se konala v roce 2006 ve Vsetíně; polovinu příspěvků tvořily vzpomínky řečníků na Trávníčkovu osobnost, druhou polovinu odborné texty o autorech, kterým se Trávníček věnoval. Z dvaceti účastníků konference se

Trávníčkově literární činnosti věnovali dva: Jan Heczko rozebral přínos *Skrytých letokruhů*, Jakub Chrobák se věnoval Trávníčkově literárně kritické metodě.

Úplně stranou pak zůstává možná nejvýznamnější a pro českou literaturu nejpřínosnější oblast Trávníčkovy literární aktivity, jeho práce editorská. Libor Kněžek na zmíněné konferenci trefně poznamenal: „Při pohledu na program konference měl jsem však dojem, že málo pozornosti je věnováno Trávníčkově práci editorské, která je o to pracnější, oč je editor důslednější, a přitom zůstává vždy jaksi skromně v pozadí.“ Především zásluhou Trávníčkovy ediční činnosti dnes máme k dispozici sebrané spisy Jana Zahradníčka, téměř veškeré dílo Jana Čepa, básnické dílo Ivana Slavíka, rozsáhlou korespondenci Jana Čepa a Jana Zahradníčka a celou řadu dalších knih, které by bez jeho práce dodnes čekaly na zveřejnění. V naprosté většině případů se jedná o edice připravené s precizností Trávníčkovi vlastní, opatřené zevrubným poznámkovým aparátem, vysvětlivkami, medailony o autorech a jejich bibliografiemi.

Cílem námi předkládané práce je tedy zmapování a zhodnocení rozsáhlé (a pozapomínané) Trávníčkovy editorské činnosti. Věnovat se chceme především jeho činnosti spojené s edicí Rukopisy VBF Praha. Ať už práci v samizdatu (kde bývá Trávníčkův vliv často zlehčován¹ ve prospěch vůdčích osobností edice — Bedřicha Fučíka a Vladimíra Binara) či práci na realizaci oficiálních vydání samizdatových edic děl Jana Zahradníčka a Jana Čepa v devadesátých letech. Stranou nezůstanou ani Trávníčkovy ediční počiny na dílech Jakuba Demla, Ivana Slavíka, Jaroslava Durycha a řady dalších

¹ Martinem C. Putnou, Vladimírem Binarem, Lucií Hrabalovou ad.

autorů. Páteř naší práce však bude tvořit interpretace Trávníčkovy práce na publikaci sebraných spisů Jana Čepa a Jana Zahradníčka. Těmto dvěma autorům věnoval Trávníček největší podíl své editorské práce a výsledky této činnosti jsou podle našeho názoru nejvýznamnější a zároveň i nejdiskutabilnější, vyžadují tudíž důkladný rozbor.

Trávníčkovy editorské metody byly často neortodoxní, patrný je vliv ediční praxe Bedřicha Fučíka. Chceme ukázat, že Trávníček (ve fučíkovském duchu) nikdy příliš nedbal na „oficiálně“ uznávané textologické postupy; uznal-li to za vhodné, nedržel se pravidla „poslední tvůrčí ruky autorovy“, uznal-li to za vhodné, neváhal publikovat texty, které jejich autoři nikdy nezamýšleli vydat, ať už proto, že byly intimního charakteru (*Etudy pro paní J.*), či proto, že je jejich autoři považovali za nevyzrálé či přímo nekvalitní (*Dojmy z Anglie*). Při pořádání sebraných spisů často kombinoval různé přístupy — někdy řadil texty chronologicky, jindy podle jejich žánrového či tematického vymezení. V některých případech (Čepovy *Rozptýlené paprsky*, Demlovy *Básně veršem*) vyžaduje pochopení Trávníčkova postupu důkladnou interpretaci.

Poznamenejme ještě, že počítáme s informovaným čtenářem a nechystáme se vysvětlovat literární souvislosti, které považujeme za všeobecně známé, ani podávat biografické a bibliografické informace o zmiňovaných autorech, nebudeme-li to považovat za nutné pro pochopení kontextu. Součástí práce bude také vyhotovení Trávníčkovy editorské bibliografie. Jedná se sice o práci mechanickou a neinvenční, přesto ji považujeme za nezbytnou a domníváme se, že bez ní by námi předkládaná práce nebyla kompletní a vyčerpávající.

Mojmír Trávníček a dílo Jana Čepa – Úvod do problematiky

Jak na několika místech zmiňuje sám Trávníček, Jan Čep byl autor jemu osobně nejbližší (srov. TRÁVNÍČEK 2001a, PETR – TRÁVNÍČEK 1994 ad.). Kromě Trávníčkovy rozsáhlé životopisné monografie *Pout' a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* o tom svědčí také více než třicet Čepových knih Trávníčkem edičně a textologicky připravených k publikaci a publikovaných v letech 1987–2011.

Nejrozsáhlejší část tohoto díla představuje souborné šestisvazkové vydání Sebraných spisů Jana Čepa (v souladu s FUČÍK 2003 dále jen „Sebrané spisy J. Č.“)² v samizdatové edici Rukopisy VBF (respektive podedici Rukopisy F. T.), v devadesátých letech pak s minimálními změnami publikované oficiálně v nakladatelstvích Vyšehrad a Proglas, na němž Trávníček spolupracoval s Bedřichem Fučíkem a s tiskařem Stanislavem Vodičkou. Vzhledem k tomu, že edice vznikla a fungovala v době normalizace a byla tedy ilegální,³ nemáme dnes k dispozici velké množství materiálů popisujících důkladně edici a její strukturu. Uvedme alespoň diplomovou práci Lucie Hrabalové *Rukopisy VBF*,⁴

² Jak však Trávníček upozorňuje ve vydavatelských poznámkách ke svazku *Poutník na zemi*, ve skutečnosti se nejedná o spisy „sebrané“, nýbrž „vybrané“ (srov. TRÁVNÍČEK 19998a: 209)

³ Právě proto také využili její zakladatelé Fučík a Binar termín „rukopisy“, šíření rukopisů totiž zakázáno nebylo, což jim poskytovalo případnou obranu proti právním postihům.

⁴ Práce se ovšem zaměřuje především na Dílo Jakuba Demla, jehož hlavními iniciátory byli B. Fučík a Vladimír Binar, a na kterém se Trávníček podílel především jako opisovač. Sebraným spisům J. Č. se Hrabalová věnuje pouze okrajově, především v části shrnující bibliografii edice Rukopisů VBF.

korespondenci Bedřicha Fučíka Mojžíru Trávníčkovi *Listovní příležitosti*⁵ a Trávníčkovu stručnou zprávu *Rukopisy VBF: K historii samizdatu* publikovanou v roce 1991 ve *Zprávách Spolku českých bibliofilů*. O postupu při ediční přípravě Čepových spisů však informuje Trávníček zevrubně prostřednictvím vydavatelských a bibliografických poznámek připojených k jednotlivým vydáním spisů.

Další významný Trávníčkův příspěvek k samizdatovému publikování Čepova díla pak představuje jeho spolupráce s Ladislavem Šebelou, se kterým Trávníček mezi lety 1975–1993 vydal dohromady osmnáct novoročenek, které se vždy věnovaly životu a dílu Jana Čepa. Na rozdíl od Sebraných spisů J. Č., kde Fučík s Trávníčkem až na několik výjimek publikovali pouze Čepovy práce vydané již dříve nebo určené k vydání samotným autorem, se Trávníček se Šebelou zaměřovali především na materiály archivní, které sám Čep vydat nechtěl a psal je jen pro soukromé účely⁶ – jednalo se například o úryvky z korespondence,⁷ deníkové záznamy, referáty, přednášky, dedikace ostatních autorů určené Čepovi,⁸ případně ankety a vzpomínky jiných autorů týkající se Jana Čepa. Úplný seznam tzv. „Šebelových novoročenek“ uvádíme v příložené ediční bibliografii Mojžíry Trávníčka. Přestože se pro tyto samizdaty vžilo výše uvedené označení „Šebelovy novoročenky“, případně „Plumlovské sborníky“ (srov. např. TRÁVNÍČEK 1991b, TRÁVNÍČEK 2001a, RAFAJA 2012 ad.), Ladislav Šebela byl především jejich iniciátorem, ediční práci však obstarával Trávníček: „Na tematice příslušné ročenky jsme

⁵ Jejímž nedostatkem je to, že obsahuje pouze dopisy B. Fučíka, Trávníčkova korespondence není dostupná a na mnoha místech je tedy obtížné zjistit, jak se k Fučíkem nastíněným problémům Trávníček stavěl.

⁶ Např. pohádka *Holubí princezna*, kterou Čep napsal ve Staré Říši pro Florianovu dceru Františku.

⁷ Např. s Demlem, Dokulilem, Zahradníčkem, Hostovským ad.

se vždy s L. Šebelou zevrubně dohadořili; vlastní textovou přípravu (včetně výroby) jsem obstarával sám, ve většině případů napsal i kratší či delší průvodní slovo.“ (TRÁVNÍČEK 1991b: 41)

Jak jsme uvedli výše, po roce 1989 se Trávníček věnoval oficiálnímu zveřejnění samizdatového vydání Sebraných spisů J. Č., které uskutečnil v letech 1991–1999. Kromě toho edičně připravoval a publikoval další Čepovy do té doby nevydané práce či reedice děl již vydaných; většinou drobnější prózy a eseje,⁹ juvenilie¹⁰ a další texty, které původně nebyly Čepem určeny k publikaci. Opomenout nelze ani vydání Čepovy korespondence s Janem Zahradníčkem, které mělo podle původního Fučíkova a Trávníčkova plánu představovat sedmý díl Sebraných spisů J. Č. (srov. FUČÍK 2003: 58–59), ovšem za Fučíkova života se tento plán nepodařilo uskutečnit (srov. FUČÍK 2003: 41 ad.). Časopisecky Trávníček publikoval také rozsáhlé ukázky Čepovy korespondence s Bedřichem Fučíkem a dalšími literáty.

Sebrané spisy J. Č. v Rukopisech VBF

Již v letech 1947–1948 proběhl v nakladatelství Vyšehrad první pokus o vydání „Sebraných spisů Jana Čepa“. V rámci ediční řady Epika, kterou redigoval sám Čep,¹¹ se tehdy podařilo vydat román *Hranice stínu* a povídkové soubory *Letnice*, *Děravý plášť* a

⁸ Jednu celou novoročenku si vysloužila dedikace Henriho Pourrata.

⁹ Např. *Cesta do Emauz* (2004), *Cesta na jitřní* (2002) ad.

¹⁰ *Zmrzlá srdce* (2002), *Dojmy z Anglie* (2007) *Červený muškát a jiné prózy* (2011).

Zeměžluč, přičemž poslední jmenovaný svazek se již do distribuce prakticky nedostal: Téměř ihned po rozeslání do knihkupectví a knihoven byly výtisky nuceně odstraněny a podařilo se zachránit jen několik exemplářů. Vydavatelský plán Čepových sebraných spisů nebyl publikován a podle Trávníčka se zdá, že „ani pořadí svazků nebylo předem rozvrženo; nevycházelo ani z chronologie vzniku jednotlivých knih, ani nebylo dáno nějakými zjevnými kompozičními záměry, a vzešlo zřejmě z přání a možností nakladatele a poptávky odběratelů.“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 330) Podle Trávníčka také nic nenasvědčovalo tomu, že by v rámci edice měl vyjít i výbor z Čepovy tvorby esejistické (srov. TAMTÉŽ: 331). První knižní výbor z Čepových esejí, třebaže nikoliv rozsáhlý, byl však publikován již o dva roky dříve na jiném místě. Jan Čep v roce 1946 sám uspořádal¹² a v olomoucké dominikánské edici Krystal vydal svůj první výbor „esejů, proslovů a meditací“¹³ – *Rozptýlené paprsky*. Tento výbor sloužil později jako výchozí pro vydání stejnojmenného (byť obsahově mnohem rozsáhlejšího) výboru vydaného právě v edici Rukopisy F. T.

V průběhu padesátých a šedesátých let se podařilo vydat několik Čepových prací¹⁴ v různých nakladatelstvích exilových,¹⁵ v Československu se v uvolněnější atmosféře šedesátých let podařilo vydat alespoň několik reedic jeho již dříve vydaných děl a dvě do té doby v Československu nepublikované povídky. V roce 1968 naplánovalo nakladatelství

¹¹ Výkonným redaktorem Čepových sebraných spisů byl ovšem Ivan Slavík, korektury prováděl Drahomír Šajtar (srov. ŠAJTAR 1998: 84).

¹² Za asistence Zdeňka Kašičky.

¹³ Jak zní podtitul knihy.

¹⁴ Z naprosté většiny esejistických – po odchodu do emigrace se již Čep prózou zabýval jen okrajově.

¹⁵ Např. rozhlasové úvahy *O lidský svět* nákladem Křesťanské akademie v Římě, *Samomluvy a rozhovory* ve švédském Lundu atd.

Československý spisovatel vydání prozaického Čepova díla, přibližně ve stejné době naplánovala Mladá fronta vydání Čepova díla esejistického (srov. TAMTÉŽ).¹⁶ Je zajímavé, že vydavatelské snahy o publikaci Čepova díla na konci let šedesátých dopadly včetně pozoruhodných detailů stejně jako snahy ze sklonku let čtyřicátých: V brněnském Bloku se v roce 1969 podařilo vydat *Sestru úzkost*, zatímco přibližně ve stejný čas vyšel první svazek Československým spisovatelem připravovaného souborného díla Jana Čepa – jeho editorem a autorem doslovu byl Bedřich Fučík a pojmenovaný byl prostým soupisem zařazených knižních titulů: *Zeměžluč – Letnice – Děravý plášť*. Stejně jako na konci let čtyřicátých se již nepodařilo vydat druhý svazek sebraných spisů, který měl obsahovat román *Hranice stínu* a soubor povídek *Modrá a zlatá*. Přestože byl svazek edičně připraven a scházely jen korektury (srov. TAMTÉŽ: 332), v roce 1970 byla jeho distribuce zakázána. Nicméně tento z větší části neuskutečněný vydavatelský plán z Československého spisovatele sloužil jako výchozí i pro vydání Sebraných spisů J. Č. v rámci Rukopisů F. T., následkem čehož bylo i na první pohled matoucí číslování jednotlivých svazků sebraných spisů.¹⁷ Také v Mladé frontě připravovaný výbor esejů a reedice próz *Modrá a zlatá* byly v roce 1969 zakázány.

Bedřich Fučík se naděje na vydání sebraných spisů Jana Čepa (a také sebraných spisů Jana Zahradníčka a díla Jakuba Demla) nevzdal ani s nástupem normalizace a nepřestával uvažovat „o daleké perspektivě ‚legálního‘ vydání až k postupně

¹⁶ Páteří svazku měl být v roce 1965 v Římě vydaný a i v Československu relativně dostupný a známý *Poutník na zemi*.

¹⁷ Např. *Dvojí domov* vyšel v Rukopisech F. T. kvůli „technickým problémům“ (například sporné zařazení „Etud pro paní J.“) až jako poslední, přesto nesl označení „Svazek č. I.“.

upřednostňované koncepci a posléze realizaci vydání samizdatového.“ (TRÁVNÍČEK 2003: 7) Již na začátku sedmdesátých let si byl Fučík vědom, že k přípravě jednotlivých samizdatových vydavatelských projektů potřebuje sehnat partnery, znalce Čepova, Zahradníčkova a Demlova díla: „Dal jsem se do definitivního pořádání díla Demlova, Čepova a Zahradníčkova, aby zde byla a čekala, kdyby a až... Všechna jsem připravil v základních obrysech a hledal jsem mladé a mladší lidi, kteří by v tom kterém případě udělali, nač jsem si ve svém věku už netroufal, tu mravenčí práci, jako je srovnávání textů, bibliografie a podobné nepostradatelné náležitosti ediční.“ (FUČÍK 2003: 13)

Pro Zahradníčka se mu dlouho nedařilo najít vůbec nikoho a spolupráci na přípravě díla Jana Čepa nakonec odřekla Anna Jonáková (srov. TAMTÉŽ: 14–16, 18). Zato na společné přípravě díla Jakuba Demla se Fučík již v roce 1969 dohodl s Vladimírem Binarem, pozdějším spoluzakladatelem edice Rukopisy VBF Praha. Binar a Fučík začali pracovat na ediční přípravě Díla Jakuba Demla a „Čep se tedy – jakoby odstrčen silnějším – dostal na druhé místo“ (TAMTÉŽ: 14). V roce 1974 Fučík definitivně ukončil spolupráci s Jonákovou a začal na Čepových spisech spolupracovat s Mojmírem Trávníčkem, který mu již předtím poskytl řadu materiálů pro přípravu Čepova díla (především výstřižky jeho knižně nepublikovaných článků). Osobně se setkali až na začátku roku 1975 u Františka Křeliny, kde se také dohodli na spolupráci při ediční přípravě Čepova díla. Fučík však naznačoval Trávníčkovi zájem o spolupráci už ve svém dopise z října roku 1974: „Ale co naplat – o ty mrtvé se přece musí někdo postarat! Čep, odstrčený dvojnásob, zaslouží této péče především. (...) Kdo se ujme této nutné práce? Což se nenajde pár jedinců, kteří milují Čepovo dílo? Ovšem, je to nerentabilní práce, ale copak se láska platí? Kdo se ujme bibliografie? (S jakým závistivým steskem myslím v této souvislosti na Vaši křelinovskou

bibliografii! Nic proti Křelinovi [taky žádné srovnávání], o kterého se ostatně v ‚literatuře‘ postarají jiní, když ne už on sám)“ (FUČÍK 2003: 15).

Trávníček se stal členem „ediční rady Rukopisů VBF“ v roce 1975, Fučíkovi a Binarovi pomáhal opisováním tisíců stránek Díla Jakuba Demla¹⁸ a spolu s Fučíkem začal edičně připravovat Sebrané spisy Jana Čepa. Jejich snaha vyvrcholila mezi lety 1981–1983, kdy se jim podařilo vydat plánovaných šest svazků Sebraných spisů J. Č. v edici Rukopisy F. T.: I. *Dvojí domov* (1983), II. *Hranice stínu* (1983), III. *Polní tráva* (1983), IV. *Rozptýlené paprsky* (1981), V. *Samomluvy a rozhovory* (1982), VI. *Poutník na zemi* (1982).¹⁹ Výsledek této samizdatové práce Bedřicha Fučíka a Mojžíra Trávníčka (a její oficiální publikace v devadesátých letech) představuje dosud nejúplnější shrnutí Čepovy literární tvorby.²⁰ Jak je zřejmé z dat vydání jednotlivých svazků Sebraných spisů J. Č., jejich číslování neodpovídá chronologii jejich vydání, nýbrž následuje logický a v editorské praxi běžný (srov. HAVEL — ŠTOREK 2006 a další) postup pro vydávání sebraných spisů: První tři svazky obsahují chronologicky seřazenou Čepovu tvorbu prozaickou, druhá polovina spisů zahrnuje tvorbu esejistickou,²¹ řazenou taktéž v chronologickém pořadí.²²

¹⁸ Jak však poznamenává Vladimír Binar: „Trávníček byl ovšem nejen opisovač, ale hodně toho znal a dal nám v mnoha směrech spoustu cenných rad“ (HRABALOVÁ 2012: 76).

¹⁹ V následujících podkapitolách se budeme držet tohoto editory určeného pořadí, nikoliv chronologie vydání jednotlivých svazků.

²⁰ Zdaleka ne však úplně, jak poznamenává Mojžíra Trávníček v závěrečném svazku *Poutník na zemi*: „Od prvních přípravných kroků jsme si byli s Bedřichem Fučíkem vědomi, že edice *úplného* sebrání Čepova díla přesahuje možnosti jedinců a zůstává jako naléhavý úkol pro novou generaci badatelů“ (TRÁVNÍČEK 1998a: 291).

²¹ Pojem „eseje“ používá v edičních a vydavatelských poznámkách sám Trávníček jako jisté zjednodušení či zobecnění, nejedná se pouze o eseje, ale také o recenze, fejetony, meditace a další publicistické žánry. V souladu s Trávníčkem užíváme i my v této práci zjednodušené označení „eseje“, nehovoříme-li právě o

Svazek č. I: *Dvojí domov*²³

První svazek Čepova díla zahrnuje knihy²⁴ *Zeměžluč*, *Etudy pro paní J.*, *Letnice* a *Děravý plášť*, přičemž *Zeměžluč* je rozdělena do tří oddílů – „Dvojí domov“, „Vigilie“ a „Zeměžluč“. Jednotlivé části jsou zařazeny chronologicky,²⁵ což odpovídá i autorově poslednímu tvůrčímu záměru:²⁶ I díky tomu patřila příprava svazku *Dvojí domov* z textologického hlediska k těm jednodušším jak v rámci Sebraných spisů J. Č., tak i v rámci ostatních svazků vydaných v edici Rukopisy VBF (srov. HRABALOVÁ 2012: 93). Jedinou komplikaci představovalo problematičné zařazení *Etud pro paní J.*, s jejichž vydáním Čep za svého života nepočítal.

konkrétních textech či oddílech, které tomuto označení neodpovídají (výmluvný je například název oddílu *Rozptýlených paprsků* „Z recenzí“) a v dalších případech, kdy považujeme žánrovou diferenciaci za nezbytnou pro pochopení kontextu.

²² To ovšem platí pouze pro pořadí jednotlivých svazků, uspořádání jejich částí a oddílů již nebere ohled ani na chronologii, ani na žánrovou příslušnost, jak si ukážeme v následujících kapitolách věnovaných jednotlivým svazkům.

²³ „Dvojí domov“ je jedním z nejdůležitějších motivů a proniká takřka celým jeho dílem, tudíž se objevuje v Čepově bibliografii frekventovaně i jako titul. Je proto důležité rozlišovat podle kontextu, zda se jedná o Čepův výbor próz z roku 1926, esej zveřejněnou v roce 1935 časopisecky v *Řádu*, knižní vydání této eseje z roku 1938 atd. Nezbyvá nám v tomto případě než spolehnout se na orientaci čtenáře v dané problematice. Sám Trávníček odůvodňuje zvolení tohoto titulu takto: „Domníváme se, že není třeba bát se větší frekvence tohoto titulu v Čepově bibliografii. Tímto názvem je na samém počátku Čepova díla jednoznačně vyvolán základní akord, kterým bude znít až do konce. (...) Průsečík *dvojího domova* organizuje i Čepův jazyk“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 334) a Fučík dodává: „Dvojí domov je základní čepovskou metaforou, vyhmátnutou ‚v hrůze poznání, že svět je dvojitý‘: jednak čas této země (...), jednak a především neohraničitelná nekonečnost, která se prolamuje do času a spoluurčuje jeho podobu.“ (FUČÍK 1991: 336)

²⁴ Vzhledem k tomu, že součástí svazku jsou čtyři různé části, které vyšly již předtím samostatně, neuvažujeme o *Dvojím domově* jako o „jedné knize“, ale jako o svazku, který se skládá ze čtyř různých knih. Z toho také vyplývá grafické označení jednotlivých knih kurzívou, zatímco jejich oddíly značíme uvozovkami. Hovoříme-li dále např. o „Dvojím domově“ jako o oddílu *Zeměžluči* či o stejnojmenné Čepově esejí zařazené do svazku *Rozptýlené paprsky*, značíme pomocí uvozovek, odkazujeme-li na Čepovu prvotinu – soubor povídek *Dvojí domov* vydaný samostatně v roce 1926, značíme pomocí kurzívy.

²⁵ Stejně jako u pokusů o souborné vydání Čepova díla ve Vyšehradě a Československém spisovateli.

Zeměžluč zahrnuje prózy publikované mezi lety 1926–1931,²⁷ a sice výbor z povídkových souborů *Dvojí domov* (1926), *Vigilie* (1928) a *Zeměžluč* (1931). Jak jsme uvedli výše, *Zeměžluč*, stejně jako *Letnice* (první vydání 1932) a *Děravý plášť* (první vydání 1934), vydal Fučík v roce 1969 v Československém spisovateli a ediční příprava těchto knih pro samizdatové vydání svazku *Dvojí domov* obnášela spíše drobné úpravy převážně technického charakteru (srov. FUČÍK 2003): Jedná se především o drobné změny v interpunkci (čárky byly v některých pasážích nahrazeny středníky atd.), dále pak Fučík s Trávníčkem rozšířili progresivní tvary zdomácnělých slov cizího původu (filosofie / filozofie) a v souladu s přáním autora zrušili infinitivy na -ti. Částečně také upravili přechodníky, podle Trávníčka však „byly [přechodníky] ponechány v přiměřené míře jako nezbytné charakteristikon pro autorův styl a pro dobu, v níž prózy vznikly“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 334).

V praxi se to projevuje tak, že Fučík s Trávníčkem zachovávají přechodníky pro rod mužský, zatímco přechodníky pro střední a ženský rod a pro množná čísla nahrazují. Například v povídce „Domek“ ponechávají Fučík s Trávníčkem nezměněné souvětí z vydání *Zeměžluči* z roku 1931: „Jeník zatím, proměniv se, procházel se mezi stébly trav, jež rostly alejemi mezi lavičkami stolem.“ (ČEP 1931: 9; srov. ČEP 1991: 12) Stejně tak zachovávají tvary „řka“, „vida“ ad. Další pasáž ze stejné povídky, která obsahovala přechodník – „Vstoupivše do mokré trávy vdechovali krásu večera, v němž svítila ohromná koruna staré hrušky, rozkvetlá zázračně do poslední větvičky“ (ČEP 1931: 12) –

²⁶ Respektive pravidlu „poslední tvůrčí ruky“ – tak jak jej vykládá kanonická kniha české textologie *Editor a text* (srov. HAVEL – ŠTOREK 2006: 30).

již ovšem editoři nahradili opisem: „Když vstoupili do mokré trávy, užasle vdechovali krásu večera (...)“ (ČEP 1991: 13). Fučík a Trávníček však postupovali editorsky progresivně i u dalších jazykových jevů, uvádíme zde jen několik typických příkladů: Zastaralou genitivní vazbu „její bytost se vzňala modlitbou, aby Bůh neopouštěl jejího dítěte“ (ČEP 1931: 12) nahrazují akuzativem „(...) aby Bůh neopouštěl její dítě“ (ČEP 1991: 13); progresivní je také úprava předložek „s/z“ – „Není tak snadné projít z této strany tajemné přehrady na onu stranu“ (TAMTÉŽ: 65) oproti původní verzi – „Není tak snadné projít s této strany (...)“ (ČEP 1931: 88). Drobné změny se dotkly také psaní velkých a malých písmen („dávaje se v ruce Boží spravedlnosti“ X „dávaje se v ruce boží spravedlnosti“), Fučík a Trávníček také potírají některé varianty nářeční v přímé řeči postav – „nu, ale teď už doopravdy umru“ (Čep 1931: 89) mění editoři na „nu, ale teď už doopravdy umřu“ (ČEP 1991: 65) atd.²⁸

V knize *Letnice* provedl Trávníček jedinou významnější emendaci, na kterou upozorňuje ve vydavatelské poznámce, a sice v rozsáhlé povídce „Jakub Kratochvíl“. Ve větě „Bedřich Stejskal přijíždíval na prázdniny z krajského města a otvíral mu oči“ (ČEP 1969: 183; ČEP 1934: 95) opravil zmíněné jméno na „Bedřich Skácel“ (srov. ČEP 1991: 182). Tento zásah do výchozího textu má ovšem zřetelné opodstatnění v kontextu: Bedřich Stejskal je totiž ve všech vydáních předcházejících tomu samizdatovému charakterizován takto: „Byl to vytáhlý chasník s **knírkem**, trochu pobledlý, **nosil myslivecké šaty**

²⁷ Některé povídky z *Dvojího domova* byly ovšem napsány (nikoliv však publikovány) již před rokem 1926.

²⁸ Stejným způsobem, který je shrnut v tomto odstavci, postupovali Fučík s Trávníčkem i při editorské přípravě dalších svazků Čepova díla (samozřejmě s drobnými rozdíly a úpravami), abychom tedy

[zvýraznil D. J.] a díval se na děvčata podivně“ (ČEP 1969: 183). Jméno „Stejskal“ se však dále v povídce nevyskytuje, ovšem na jiném místě čteme charakteristiku Bedřicha „Skácela“: „[B. Skácel] (...) tam přicházel ve vysokých botách, se zelenými výložky u kabátu a s tetřevím perem za kloboukem“ (TAMTÉŽ: 184);²⁹ a dále: „Pevné lýtko a zpupný **knír**, ale v očích podle potřeby něžné mámení a v ústech sladké slovo – to byl Bedřich Skácel“ (TAMTÉŽ: 187).

Pořadí povídek zůstává nezměněno, odpovídá tedy chronologii jejich vzniku. Oproti původním vydáním nedošlo v samizdatovém svazku *Dvojí domov* k žádným obsahovým změnám v zařazení povídek do knih *Děravý plášť* a *Letnice*. Při výběru povídek zařazených do vydání Rukopisů F. T. vycházeli editoři opět z pravidla „poslední tvůrčí ruky“ a rozhodli se zařadit povídky, které určil Jan Čep pro poslední vydání, na kterém se sám podílel. Oproti prvnímu vydání *Zeměžluči* z roku 1931 byly zařazeny i povídky „Bouře“ a „Zbloudilý“, chybí naopak povídka „Starosvětská“. Do výboru se nedostala také řada povídek z dřívějších samostatných vydání *Dvojího domova* a *Vigílií*,³⁰ v roce 1931 vydaná *Zeměžluč*, která představovala pro Fučíka a Trávníčka výchozí text, zahrnovala pouze jejich výbor.³¹

nezatěžovali tento text, nebudeme se již k tématu v dalších kapitolách podrobněji vracet a budeme upozorňovat pouze na závažnější či pozoruhodné zásahy do textu.

²⁹ Tedy jinými slovy popis mysliveckých šatů.

³⁰ Například *Justýnka* („[nicotná prózička], kterou jsem užuž chtěl vyhodit, a nevím, z jakého milosrdenství jsem ji tam nechal...“ [ČEP dle TRÁVNÍČEK 1996a: 43]), *Mámení* a další. Čep také upravil řadu názvů (*Čí bude vítězství?* změnil na dnes známější a ve všech dalších edicích běžně užívaný titul *Příčinnivá rodina*, *Kříže u cesty* upravil na *Vigilie* atd.), což bylo podle Trávníčka způsobeno tím, že „expresivnost svých starších textů pociťoval jako rušivou a vědomě ji tlumil.“ (TRÁVNÍČEK 1996a: 8)

³¹ V průběhu devadesátých let však Trávníčkovou péčí vyšly všechny Čepovy povídky publikované v období mezi lety 1926–1931, stejně tak ještě starší juvenilní povídky a cestopis *Dojmy z Anglie*.

Z hlediska ediční přípravy nejkomplikovanější oddíl *Dvojího domova* představují *Etudy pro paní J.*, které jsou v kontextu Sebraných spisů J. Č. výjimečné tím, že se jedná v rámci všech šesti vydaných svazků o jediný oddíl, který Čep nikdy nepublikoval, ani publikovat nezamýšlel, a sám Fučík se jeho publikování z pochopitelných osobních důvodů bránil.³² Celý proces zařazení *Etud pro paní J.* do edičního plánu Rukopisů F. T. můžeme dnes především díky dochované a publikované korespondenci Bedřicha Fučíka Mojžímu Trávníčkovi (srov. FUČÍK 2003) podrobně rekonstruovat a popsat:

Etudy pro paní J. obsahují „přípisy“³³ z Čepových dopisů Fučíkově manželce Jitce, které jí zasílal mezi lety 1929–1931.³⁴ Jejich žánrové zařazení je nesnadné; podle Trávníčka „oscilují mezi básnickou lyrizovanou prózou a esejem, ale skrývají i zárodky velmi tvrdých dramatických konfliktů a epických příběhů; jsou ozvěnou, dozníváním, či naopak předznamenáním jistých motivů, rozvinutých v jiné podobě či na jiných stránkách básnickova díla.“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 333) Jak jsme uvedli výše, Čepovým záměrem nikdy nebylo tyto dopisy publikovat, stejně tak Fučík se tomu zprvu bránil a uvažoval pouze o bibliofilském vydání pro soukromé účely. V listopadu roku 1977 píše Fučík Trávníčkovi: „Po Vaší nabídce a vůli opisovat korespondenci jsem přišel na malý nápad: Co kdybychom – kdybyste vytiskl – jako bibelot úzkého barokního formátu – *Etudy pro paní Jitku* (která je právě nemocná a půjde do nemocnice), když už je to celé. Byla by to

³² Vztahu mezi Bedřichem a Jitkou Fučíkovými a Janem Čepem se Trávníček podrobně věnuje ve své čepovské monografii *Pout' a vyhnanství* (viz TRÁVNÍČEK 1996a: 52–55 ad.).

³³ Trávníček popisuje tento rukopisný textový pramen jako „malé proužky nestejného formátu“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 333).

³⁴ Trávníček upozorňuje, že „etudy“ provázejí celé první tvůrčí období Jana Čepa, které reprezentuje kniha *Zeměžluč* (TAMTÉŽ), čímž také zdůvodňuje jejich zařazení do svazku *Dvojí domov*.

rozkošná malá knížečka značné básnické váhy, rozhozená pak dál po celém díle. **Ne pro veřejnost, jen to ne, jen pro nás dva a pro mé děti** [zvýraznil D. J.].“ (FUČÍK 2003: 75)

Fučík zamýšlel vydání této knížky jako dárek k pětasedmdesátým narozeninám své manželky Jitky a tento záměr také v roce 1978 s Trávníčkovou pomocí uskutečnil, nicméně zařazení *Etud pro paní J.* do Čepovy bibliografie v torontském vydání *Slovníku zakázaných spisovatelů*, vydaném již v roce 1982 (srov. BRABEC 1991: 53),³⁵ svědčí o tom, že se nakonec nejednalo pouze o vydání určené „jen pro nás dva a pro mé děti“.³⁶ Fučík také postupně začal měnit názor na zařazení „etud“ do Sebraných spisů J. Č. a finálním rozhodnutím pověřil v roce 1978 Trávníčka: „Ale když jsem už dostal ty texty takto, jaksi daleko abstrahovanější od osoby a vztahů, nacházím tam taková krásná a těžká místa, že se sám sebe – a tedy potažmo i Vás – ptám, nemá-li to být – zanonymněno – pro paní X – zařazeno do spisů?“ (FUČÍK 2003: 97)³⁷ Trávníček zdůvodňuje své rozhodnutí zařadit *Etudy pro paní J.* do Sebraných spisů J. Č., které tvoří v rámci Čepových sebraných spisů výše vysvětlenou výjimku, takto: „V prvním plánu jsou [*Etudy pro paní J.*] bezpochyby projevem velmi soukromým a důvěrným, ale svou objektivizující výpovědí a koneckonců i svou vnější formou jednoznačně prokazují, že nebyly tvořeny jako výlučně soukromý dokument. Nebyly psány jako součást dopisů; vytvářejí promyšlenou mimokorespondenční prozaickou řadu sice pro jediného konkrétního adresáta, ale citlivě

³⁵ K tomu také ve Fučíkově korespondenci Trávníčkovi pasáž: „*Etudy* – jsou naší vinou už i ve *Slovníku*; teď je vyřazujeme. Literárně není k tomu důvodu, umělecky jsou na výši, a navíc osvětlují velmi ostře milostnou senzitivitu Č. a jeho skrytý vývoj a zrání. Námitka proti zařazení je má osobní, adresátka ještě žije. Tady musíte rozhodnout Vy“ (FUČÍK 2003: 202).

³⁶ V roce 1986 pak na základě tohoto vydání vyšly *Etudy pro paní J.* v mnichovské exilové edici Arkýř s kolážemi Jaroslava Hovadíka.

³⁷ K tomu, že se jednalo o Trávníčkovo rozhodnutí, srov. též citace v poznámce číslo 34.

odlišenou od ryze soukromých epistulárních sdělení. U Čepa znamená toto záměrné rozlišení mnoho, a domníváme se, že jejich zveřejnění neodporuje jeho vlastním intencím; o svých „proužcích“ nehovoří ve své korespondenci jako o soukromých sděleních, ale jako o uměleckých črtách. A jeho prozaické dílo není natolik obsáhlé a moderní česká literatura není tak nadmíru bohatá, abychom mohli odsunout tyto malé básně v próze, tolik blízké některým Demlovým textům, do trvalého soukromí.“ (TRÁVNÍČEK 1991c: 333)

Svazek č. II: *Hranice stínu*

Druhý svazek Sebraných spisů J. Č. se Fučíkovi a Trávníčkovi podařilo vydat v roce 1983, legální vydání se v nakladatelství Proglas uskutečnilo v roce 1996. Svazek obsahuje dvě samostatné a dříve již několikrát vydané knihy: jediný Čepův román *Hranice stínu* a soubor tří delších próz *Modrá a zlatá* („Ponocný“, *Zápisky Jiljího Klena*“ a „Zatopená ves“). Jak jsme uvedli výše, tento svazek byl již v roce 1970 v Československém spisovateli Bedřichem Fučíkem připravený k vydání³⁸ (čekalo se pouze na korektury) a stal se logicky základem pro samizdatové vydání v rámci Rukopisů VBF Praha a podíl Mojmíra Trávníčka na ediční přípravě textu byl tedy v tomto případě nepatrný, jeho hlavní úlohou bylo přepisování textů. Editoři pouze tradičně přizpůsobili pravopisnou normu době nového vydání a provedli několik emendací a interpolací.

³⁸ Dodejme ještě, že odpovědným redaktorem nakladatelství byl Jaroslav Smetana.

Nejvýznamnější zásah proti pravidlu poslední ruky autorovy představuje navrácení do textu odstavce ze „Zápisků Jiljího Klena“, který Čep v mnichovském exilovém vydání³⁹ z roku 1963 vypustil. Jednalo se o pasáž, která vyvolala polemické reakce levicových kritiků již v době prvního vydání *Modré a Zlaté* v roce 1938 a Trávníček odůvodňuje Čepovo rozhodnutí nezařadit pasáž do textu tím, že „jsou vážné důvody pro domněnku, že autor v této věci podlehl doporučení svých levicových přátel a současné atmosféře v českém exilu; jde o pasáž, která byla terčem i domácí levicové kritiky“ (TRÁVNÍČEK 1996b: 262). Zmíněné „vážné důvody pro domněnku“ již Trávníček nerozvádí, neřeší je ani v korespondenci s Fučíkem.⁴⁰ Můžeme se tedy opět pouze domnívat — vzhledem k tomu, že zmíněné exilové vydání představovalo (opožděný) dárek Čepových přátel k jeho šedesátým narozeninám, nechtěl zřejmě zařazením citlivé pasáže způsobit jakékoliv rozpory mezi sebou a dárci (rozuměj sponzory publikace).

Jelikož tedy Čepa s největší pravděpodobností k tomuto zásahu do textu vedly záležitosti mimoliterární, považujeme navrácení odstavce do textu za naprosto legitimní a prospěšné.⁴¹

³⁹ Tato novela vyšla v Mnichově samostatně.

⁴⁰ Ačkoliv měl Trávníček přístup k rozsáhlé Čepově korespondenci, její naprostou většinu z etických důvodů (srov. TRÁVNÍČEK 1996a: 169) nezveřejnil, ani přímo necitoval ve své čepovské monografii či ve vydavatelských doslovecích a poznámkách v rámci Sebraných spisů J. Č. Měl tedy k dispozici řadu informací z Čepova soukromého života, které ovšem z výše zmíněných důvodů nemohl doložit přímou citací.

⁴¹ Srov. také s citací z příručky *Editor a text*: „Textolog je povinen respektovat autorovu vůli, která se projevuje v pozdějších úpravách textu, ovšem jen tehdy, jestliže jsou změny prováděny s uměleckým záměrem a v plné tvůrčí schopnosti a odpovědnosti“ (HAVEL — ŠTOREK 2006: 33).

Svazek č. III: *Polní Tráva*

Třetí svazek Sebraných spisů J. Č. vyšel v samizdatu v roce 1983, oficiálně ho Trávníček vydal v nakladatelství Vyšehrad (a ve spolupráci s nakladatelstvím Proglas) v roce 1999. Svazek shrnuje Čepovo prozaické dílo napsané mezi lety 1935–1956,⁴² třebaže některé povídky se dočkaly první oficiální publikace až krátce před Čepovou smrtí.

Svazek obsahuje tři knihy⁴³ — *Tvář pod pavučinou*, *Polní tráva* a *Cikáni a jiné prózy*. První dvě knihy vyšly v letech 1941 a 1946 a uspořádal je sám Čep. Fučík s Trávníčkem opět převzali jejich znění a provedli pouze nezbytné emendace a interpolace (které Trávníček vyjmenovává ve „Vydavatelské poznámce“), *Tvář pod pavučinou* přesto plně neodpovídá autorově záměru, na což Trávníček upozorňuje tímto konstatováním: „Z autorovy korespondence vyplývá, že v textu knihy *Tvář pod pavučinou* provedla protektorátní cenzura nevelké škrtky. Kniha po válce již nebyla vydána a rukopis nám zůstal nedostupný.“ (TRÁVNÍČEK 1999a: 379)

Oddíl *Cikáni a jiné prózy* shrnuje prózy napsané v exilu, které sám Čep do samostatného knižního celku neuspořádal a které vycházely v různých exilových sbornících (někdy i společně se staršími Čepovými povídkami, v rámci edice Rukopisy VBF zařazenými do některého z prvních dvou svazků Sebraných spisů J. Č.) a časopisech. Čtyři povídky z tohoto oddílu („Cikáni“, „Tři pocestní“, „Před zavřenými dveřmi“ a

⁴² Svoji poslední povídku (nazvanou „Tři pocestní“) napsal Čep v roce 1956 pro sborník *Peníz exulantův* uspořádaný Antonínem Kratochvilem.

⁴³ Stejně jako v případě ostatních svazků používáme kvůli větší přehlednosti (a v souladu s Trávníčkem) pro jednotlivé části označení „kniha“ a značíme je kurzívou, třebaže oddíl *Cikáni a jiné prózy* nikdy předtím jako samostatná kniha nevyšel.

„Ostrov Ré“) se povedlo publikovat i v Československu v uvolněnějších letech 1968 a 1969.⁴⁴ Povídky v části *Cikáni a jiné prózy* nejsou řazeny chronologicky (ani podle data vydání, ani podle data vzniku) a Trávníček uspořádání svazků explicitně nevysvětluje ani ve vydavatelské poznámce; zdůvodňuje na tomto místě pouze zařazení povídky „Ostrov Ré“ na samý závěr svazku: „ Čím soustavněji se [Čep] zabýval nejrozličnějšími formami esejistiky, tím více se vzdaloval epickým formám beletrie. [„Ostrov Ré“] (...) je svým způsobem přirozeným a nenásilným přechodem k autorovým deníkům a autobiografickým črtám v esejistických svazcích spisů“ (TRÁVNÍČEK 1999: 377).

Zdá se však, že Trávníčka s Fučíkem nevedla při řazení části *Cikáni a jiné prózy* pouze míra autobiografičnosti jednotlivých povídek, ale také jejich tematika: První tři povídky této části, tedy *Cikáni*, *Květnové dni* a *Tajemství Kláry Bendové* se odehrávají za druhé světové války a domníváme se proto, že editorům *Polní trávy* posloužily v rámci tohoto svazku jako plynulý přechod mezi dvěma knihami napsanými za války (tedy *Tvář pod pavučinou* a *Polní tráva*) a zbývajících Čepových exilovými povídkami, které působí dojmem jakýchsi paralipomen. „Tři pocestní“ se totiž odehrávají ve dvacátých letech, zatímco „Před zavřenými dveřmi“ a „Ostrov Ré“ v letech padesátých. Jak jsme však zmínili výše, tři poslední povídky tohoto svazku nespojuje pouze doba, ve které se odehrávají, ale také míra jejich autobiografičnosti. Již výše jsme citovali Trávníčkův výrok o „Ostrovu Ré“, stejně tak povídky „Tři pocestní“ a „Před zavřenými dveřmi“ se při

⁴⁴ Zejména publikace povídky „Tři pocestní“ potvrzuje benevolenci cenzury na konci šedesátých let, vezmeme-li v úvahu, že text končí slovy: „Ještě ráno se rozešli, každý jinam. (...) Okolo některých se zavřely zdi vězení, jiní se propadli do světa beze směru, na jehož nezřetelném obzoru mžikají záhadné lucerny. Někteří už překročili hranice prostoru a času.“ (ČEP 1999: 357)

srovnání s Čepovými deníky i s autobiografickou esejí *Sestra úzkost* jeví spíše jako beletristicky zpracované deníkové záznamy (srov. též s TRÁVNÍČEK 1996a: 145, 154; TRÁVNÍČEK 1999a: 376 ad.).⁴⁵ O tom, že míra autobiografičnosti sehrála podstatnou roli i při pořádání poslední části svazku *Polní tráva*, a jeho editoři zamýšleli poslední tři povídky jako přechod k dílu esejistickému, svědčí podle našeho názoru i následující výrok Trávníčkův: „Zůstává tuším nesporné, že vyjadřování prostřednictvím epických příběhů a jejich figur se autorovi stávalo čím dál obtížnější a zřejmě i zbytečnější. Přirozenější, autentičtější mu bylo bezprostřední, osobní oslovení posluchače a čtenáře. Čím soustavněji se zabýval nejrůznějšími formami esejistiky, tím více se vzdaloval epickým formám beletrie.“ (TAMTÉŽ: 377)

Dodejme na tomto místě ještě, že svazek *Polní tráva* uzavírá Čepovo prozaické dílo v rámci Sebraných spisů J. Č., ovšem řadu juvenilií (např. povídky „Justýnka“, „Mámení“ atd.), textů nezařazených do reedice Čepových povídkových knih (např. povídky „Smrt ševce Nerušila“, „Vzpoura“, „Sedláci v hospodě“ a mnoho dalších) a několik dalších Čepových próz, které zkrátka nezapadly do konceptu jednotlivých svazků, vydal Trávníček až v letech 2002 a 2011 jako součást souborů *Zmrzlá srdce* a *Červený muškát a jiné prózy*, jejichž publikací se mu povedlo zpřístupnit široké čtenářské veřejnosti téměř celé Čepovo dílo, včetně textů juvenilních či textů samotným autorem považovaných za méně zdařilé, nebo dokonce naprosto špatné.

⁴⁵ Ostatně Bedřich Fučík se poznal v postavě Petra ze „Tří pocestných“ a Trávníček k tomu dodává: „Postavy příběhu ‚Tři pocestní‘ neváhal autor identifikovat sám, když v korespondenci s přáteli v šedesátých letech s uspokojením napsal, že ‚ti živí se v tom poznali‘“ (TRÁVNÍČEK 1999a: 377)

Svazek č. IV: *Rozptýlené paprsky*

Čtvrtý svazek Rukopisů F. T. se jeho editorům podařilo vydat v roce 1981, z hlediska chronologického tedy představuje první rozsáhlejší produkt Fučíkovy a Trávníčkovy spolupráce. Také při oficiálním vydávání Díla Jana Čepa vyšel svazek v roce 1993 jako druhý v pořadí. Dělí se na dvě části — *Rozptýlené paprsky* a *Vratká rovnováha*.⁴⁶ V části *Rozptýlené paprsky* přetiskli Fučík s Trávníčkem prakticky beze změn⁴⁷ stejnojmenné vydání z roku 1946, které uspořádal sám Jan Čep a vydal ho v olomoucké edici Krystal. Jednalo se o první⁴⁸ a také poslední knižní vydání Čepových esejů před jeho odchodem do emigrace. První část samizdatových *Rozptýlených paprsků* tedy pouze beze zbytku naplňuje Čepův autorský záměr, na druhou stranu celá druhá část je již odrazem Trávníčkovy a Fučíkovy editorské interpretace, protože zahrnuje eseje, recenze, přednášky a další drobnější publicistické žánry, které byly publikovány pouze časopisecky, případně se zachovaly pouze v rukopisech,⁴⁹ a Čepovým záměrem nebylo vydat je v rámci samostatné knižní publikace. První část svazku zahrnuje pouze práce vydané v letech 1934–1946, zatímco druhá pojímá Čepovu tvorbu z období let 1926–1948. Fučíkovým a

⁴⁶ O obou částech svazku uvažujeme opět jako o samostatných knihách a značíme kurzívou, třebaže jsme si vědomi, že v případě *Vratké rovnováhy* je situace komplikovanější (viz níže), a činíme tak především kvůli snadnější orientaci v textu.

⁴⁷ Stejně jako v případě ostatních svazků Sebraných spisů J. Č. provedli jen základní emendace a interpolace a upravili text podle tehdejší pravopisné normy.

⁴⁸ Pomineme-li výtisk eseje *Dvojí domov*, který vydal v roce 1937 soukromě brněnský knihkupec Arnošt Píša, a několik málo dalších soukromých výtisků jednotlivých esejů.

⁴⁹ V souladu se záměrem publikovat v Sebraných spisech J. Č. pouze texty již dříve vydané či k vydání určené se vždy jedná o rukopisy, které byly Čepem k vydání určeny, ale z různých vnějších důvodů nakonec jejich publikace realizována nebyla.

Trávníčkovým úmyslem bylo opět shrnout celou Čepovu publicistickou tvorbu (v případě tohoto svazku až po jeho odchod do emigrace) vydanou knižně, časopisecky či k vydání určenou. Slovy Trávníčkovými: „Účelem tohoto svazku však není pořádat rozptýlenou rukopisnou pozůstalost, nýbrž zpřístupnit a uspořádat stejně rozptýlenou *publikovanou* Čepovu esejistickou tvorbu.“ (TRÁVNÍČEK 1993a: 347)

Z publikovaných Čepových textů nezařadili editoři do *Rozptýlených paprsků* pouze tři rozsáhlejší práce:⁵⁰ Studii o Robertu L. Stevensonovi, která byla součástí českého překladu *Pokladu na ostrově*, jejíž „pojetí i rozsah jsou určeny informativním potřebám předmluvy“ (TAMTÉŽ),⁵¹ dále jistý souborný referát,⁵² „který má sice všechny přednosti Čepových recenzí, ale zasahuje pouze příležitostně oblast literatur, kterými se autor jinak blíže nezabýval a (...) svým rozsahem by neúměrně rozšířil příslušný oddíl našeho svazku a zkreslil význam i proporce této partie.“ (TAMTÉŽ) Třetí výpustku představuje jediný Čepův cestopis: pod názvem *Dojmy z Anglie*⁵³ ho na pokračování publikoval v roce 1924 v *Moravskoslezském deníku* pod pseudonymem Jan Milovický. Jedná se o texty juvenilní a Fučík o nich v soukromé korespondenci konstatuje: „Pečlivá školní úloha na jedničku – jen

⁵⁰ „Méně rozsáhlejšími pracemi“ myslíme několikařádkové a víceméně marginální poznámky o knihách. Jako příklad uveďme ve *Tvaru* publikovaný krátký Čepův komentář „Berla královská“ o ukázce z díla Daniela Nitsche.

⁵¹ Jiným důvodem pro nezařazení předmluvy do *Rozptýlených paprsků* mohl být také fakt, že Čep považoval tuto svoji práci za nezdařilou, což Trávníček díky studiu Čepovy korespondence s Florianem věděl (srov. TRÁVNÍČEK 1996a: 59). Připouštíme sice, že se jedná o nepodloženou (a zřejmě i nepodložitelnou) spekulaci, nicméně s ohledem na Trávníčkovu editorskou praxi, jeho vztah k Čepově dílu a další indicie dohledatelné v Trávníčkově korespondenci s Fučíkem a Ivanem Slavíkem považujeme tuto možnost za pravděpodobnou.

⁵² Jednalo se o referát o deseti knihách vydaných v Mazáčově nakladatelství, zveřejněný v roce 1936 v *Listech pro umění a kritiku*.

⁵³ Někdy též *Anglické dojmy*. Trávníček později užíval variantu *Dojmy z Anglie*, aby se vyhnul záměnám s Čapkovým cestopisem *Anglické listy* (srov. TRÁVNÍČEK 2007: 117).

sem tam blýskne neškolní už výraz a světlo mezi slovy. – Proto o tom češtinářském výkonu tak zatrachtile mlčel!“ (FUČÍK 2003: 20)

Ve Fučíkově korespondenci Trávníčkovi také můžeme číst, že k identifikaci Čepa jako autora cestopisu došlo až díky svědectví Čepova bratra Václava a Trávníček do té doby odmítal uvěřit, že je skutečným autorem Jan Čep (srov. TAMTÉŽ: 23). Ve vydavatelském doslovu k *Rozptýleným paprskům* je nezařazení *Dojmů z Anglie* Trávníčkem vysvětleno lapidárně: „Jde o mladickou práci, která nedozrála pro knižní publikaci.“ (TRÁVNÍČEK 1993a: 348) Svoji roli při nezařazení textu do Sebraných spisů J. Č. sehrál nepochybně také jeho rozsah — po *Hranici stínu* se totiž jedná o druhé nejdelší Čepovo dílo. Není bez zajímavosti, že Trávníček nakonec v roce 2007 *Dojmy z Anglie* edičně připravil a publikoval, přestože ve vlastní⁵⁴ čepovské monografii *Pout' a vyhnanství* z roku 1996 napsal: „[*Anglické dojmy*] patří do kategorie prací, jejichž hlavním účelem bylo ,vyhnout se tomu, abych musel psát o peníze domů‘.⁵⁵ Je to pensum dost mnohomluvné i tam, kde situace volá po lapidárnosti. Nacházíme však momenty, které jakoby automaticky rozezněly melodii výrazně čepovskou.“ (TRÁVNÍČEK 1996: 29) Fučík s Trávníčkem se kromě tří výše zmíněných rozsáhlejších textů rozhodli do svazku nezařadit různé Čepovy kratší publicistické práce, které „jen opakovaly — někdy téměř doslovně — myšlenky, formulované výrazněji, zevrubněji a naléhavěji při jiných

⁵⁴ Zdůrazňujeme slovo „vlastní“, protože v rámci vydání Sebraných spisů J. Č. mohl převážít názor Fučíkův; vzhledem k tomu, že záležitosti takového významu, jako zařazení či nezařazení jednotlivých Čepových prací, neprojednávali Fučík s Trávníčkem takřka nikdy prostřednictvím korespondence, ale řešili je na osobních schůzkách, jejichž obsah nám pochopitelně zůstává neznámý.

⁵⁵ Trávníček bohužel neuvádí, z jakého zdroje na tomto místě Čepa cituje, pravděpodobně se však jedná o některý z Čepových dosud nepublikovaných dopisů (srov. TRÁVNÍČEK 1996: 169).

příležitostech“ (TRÁVNÍČEK 1993a: 348). Stejnou argumentací ostatně obhajoval Trávníček i nezařazení dalších Čepových esejů do svazků *Samomluvy a rozhovory* a *Poutník na zemi*.

Domníváme se, že uspořádání svazku *Rozptýlené paprsky* patří z hlediska textologického v rámci děl připravených za spolupráce Fučíka s Trávníčkem k těm nejdiskutabilnějším (pročež mu také v této práci věnujeme mnohem více prostoru než svazkům Sebraných spisů J. Č., které shrnují pouze Čepovo dílo prozaické). Editoři totiž spojují v rámci jednoho svazku dva různé přístupy — první část vychází z autorova záměru, druhá část je výsledkem editorské interpretace — a vzniká tak poněkud nesourodý celek.⁵⁶ Trávníček v doslovu říká: „Je samozřejmé, že celý tento svazek bylo možné komponovat i jinak, a je pravděpodobné, že uspořádání, které by nebralo ohled na výstavbu původního autorského výboru, by mohlo přispět k větší přehlednosti, vyváženosti atp.“ (TRÁVNÍČEK 1993a: 348). Toto tvrzení však platí pouze pro první část, část druhá se již Čepova záměru neodrží.

Editoři tedy dodrželi autorský záměr jen z poloviny, z čehož pak vyplývá Trávníčkem zmíněný nedostatek „přehlednosti a vyváženosti“. Uspořádání *Vratké rovnováhy* navíc Trávníček vysvětluje jen v náznaku: „I když ráz druhé části je nezbytně poněkud odlišný a různorodější, nejde o pouhé paběrky. I tato objemnější část má svou logiku a kompozici, své nosné pilíře, svou vazbu a krov, jak pozorný čtenář rozezná i bez průvodcovských ukazatelů“ (TAMTÉŽ). Podle autorů kanonické příručky *Editor a text* lze

⁵⁶ To se ostatně týká i části *Cikáni a jiné prózy* ve svazku *Polní tráva*, ovšem v daleko menší míře.

sice v případě, kdy editor nezná původní autorský záměr, při pořádání autorova díla kombinovat uspořádání chronologické a žánrové⁵⁷ (srov. HAVEL — ŠTOREK 2006: 72), nicméně v případě části *Vratká rovnováha* se editoři nedrželi důsledně ani jednoho ze zmíněných hledisek. Chronologie nehraje již na první pohled žádnou roli,⁵⁸ žánrově je pak tato část rozdělena pouze částečně: Oddíl „Z recenzí“ sice zahrnuje skutečně pouze recenze, řazené navíc chronologicky (třebaže ne úplně nedůsledně), na druhou stranu v oddíle „Duchovní tradice“ stojí vedle sebe letáky, přednášky či rozhlasové fejetony, a uspořádání se drží spíše tématu jednotlivých textů.

Martin C. Putna vyčítá v polemickém (či spíše až filipickém) článku „Pozdní‘ Bedřich Fučík. Editorství nebo interpretace, literární historie nebo kritika“ Bedřichu Fučíkovi právě to, že se zejména při editorské činnosti v samizdatu snažil stavět do role nezpochybnitelné autority, jakéhosi „katolického Šaldy“. Putna píše: „To nejpodstatnější pro Bedřicha Fučíka spočívá v přesvědčení, že dílo každého autora, hodného jeho zájmu, má teleologicky určený definitivní tvar, že však tento tvar není zjevný na první pohled, nýbrž je třeba jej z autorových textů první ruky teprve vytvořit – a že k tomuto definitivnímu vytvoření není povolán autor, nýbrž redaktor, který je zároveň kritikem, a to kritikem v šaldovském slova smyslu, kritikem tvůrčím, kritikem básnický citícím, a že tímto povolaným kritikem a editorem v jedné osobě je pro české katolické a vůbec duchovně a/nebo tradičně orientované autory on, Bedřich Fučík“ (PUTNA 2004: 6).

⁵⁷ Což také Fučík s Trávníčkem učinili při přípravě vydavatelského plánu Sebraných spisů J. Č.

⁵⁸ První text pochází z roku 1945, druhý z roku 1942, třetí z roku 1936 atd.

I když ponecháme stranou nesrovnalosti prolínající celým Putnovým článkem — naprosté ignorování Binara a Trávníčka jako Fučíkových rovnocenných spolupracovníků, v editorské praxi naprosto neobvyklý požadavek na aplikování „pravidla první ruky“ (které v současnosti používá sám Putna při vydávání díla Jakuba Demla) atd. — v mnohém lze výtky z výše uvedené citace Putny přijmout jako podnětné. Putna navíc dodává, že podobné „nešvary“ (tedy především přílišný vliv subjektivních názorů na dílo jednotlivých autorů při ediční přípravě jejich díla / sebraných spisů) i Fučíkovým „žákům“, mezi které řadí Jaroslava Meda, Vladimíra Fučíka a logicky také Mojmíra Trávníčka, který se ostatně za Fučíkova žáka sám považoval (srov. TRÁVNÍČEK 2001a, 2009 ad.). Předmětem našeho zájmu není v této práci primárně editorská činnost Bedřicha Fučíka, budeme se tudíž Putnovou výtkou zabývat pouze v souvislosti s prací Trávníčkovou: Díky korespondenci Bedřicha Fučíka a některým Trávníčkovým vydavatelských a edičních poznámkám, případně postřehům z monografie *Pout' a vyhnanství*, lze doložit, že Trávníček odmítal zařadit dvě možná nejostřejší Čepovy polemiky — v letech 1928 ve *Tvaru* publikovaný text „Humbuk se svatými filmy“ a článek z roku 1929, původně bez nadpisu, později v *Rozptýlených paprscích* nadepsaný „Československá cenzura“, který se zabýval konfiskací českého překladu básní Jehana Rictuse.

Nedochoval se sice Trávníčkův dopis Fučíkovi na téma zařazení či nezařazení těchto dvou textů do *Rozptýlených paprsků*, nicméně jeho obsah a Trávníčkovy protiargumenty dává tušit Fučíkova odpověď: „Rictus — naše hra pokračuje, jeden ho vyšupuje, druhý ho tam zase cpe. Proč? Čep (...) [se snažil] být stůj co stůj spravedlivý, smířlivý, **nerad polemizoval** [zvýraznil D. J.], ale o to víc uvnitř stál na svém. (...) **Mně** přitom jde o co nejkonkrétnější **profilování** Čepa, který, přísný katolík, nebyl ani

mementem reakcionář, nýbrž naopak člověk naprosto pokrokový. Tot' se ví, že všechny ruralismy apod. může vzít d'as, dnes už ani na nich nezáleží, ale **jde o ten profil** [zvýraznil B. F.], ten portrét autora skrze dílo, portrét, který je bez Rictuse, jak já to cítím, malounko natržený.“ (FUČÍK 2003: 57) Připočteme-li k uvedené citaci Trávníčkem mnohokrát zdůrazňovaný fakt, že se Čep v pozdějších letech kriticky vyjadřoval ke svým článkům, „které byly tak či onak poznamenány ‚démonem polemickým‘“ (TRÁVNÍČEK 1993a: 346), a přidáme úryvek z monografie *Pout' a vyhnanství* — „V glosách pro *Tvar* (např. ***Humbuk se svatými filmy*** [zvýraznil D. J.], v lednu 1928) je ještě patrna staroříšská škola polemiky“ (TRÁVNÍČEK 1996a: 48) — je zřejmé, že Trávníček odmítal zařadit Čepovy ostré polemiky jednoduše z toho důvodu, že je považoval za příliš ovlivněné Florianovou „staroříšskou školou“ a nezapadaly do jeho představy o Čepovi-esejistovi. Dodejme jen, že navzdory Putnovým tvrzením to byl v tomto případě právě Bedřich Fučík, kdo argumentoval pro představení co nejcelistvějšího profilu vydávaného autora.

Rozptýlené paprsky* – pokus o vysvětlení členění části *Vratká rovnováha

Trávníčkem zmíněnou „logiku a kompozici“ v uspořádání *Vratké rovnováhy* skutečně nalézt můžeme, třebaže vpravdě „vratkou“. Část *Rozptýlené paprsky* necháváme stranou s tím, že editoři uplatnili pravidlo poslední ruky a část *Vratká rovnováha* tvoří samostatnou „knihu“, stejně jako jednotlivé knihy svazku *Dvojí domov*, třebaže rozdíl mezi *Dvojím domovem* a *Rozptýlenými paprsky* je patrný na první pohled: Jednotlivé knihy *Dvojího domova* a první část svazku *Rozptýlené paprsky* odpovídají dřívějším knižním

vydáním, jak je uspořádal sám Čep,⁵⁹ zatímco uspořádání *Vratké rovnováhy* je výsledkem záměru editorů:

Vratká rovnováha je uvedena dvěma klíčovými eseji: „Úděl, který nebude básníkovi odňat“ a „Vratká rovnováha“, která je podle Fučíka „osovou a klíčovou záležitostí“ (FUČÍK 2003: 56).⁶⁰ Dále je již tato část členěna do pěti oddílů:

1. „Tajemství našich setkání“: Tento oddíl, pojmenovaný po stejnojmenné Čepově eseji publikované v roce 1942 v *Akordu*, shrnuje Čepovy publicistické texty různých žánrů — zamyšlení, vzpomínky, narozeninová přání i nekrology — věnované českým i zahraničním literátům, ovšem s tím, že se nikdy nejedná o recenzi či kritiku jejich díla a texty jsou vždy psané v přátelském či uznalém duchu. Nejedná se ovšem pouze o Čepovy přátele či alespoň současníky (jak by mohl napovídat název oddílu i tematika eseje, ke které se odvolává), ale také o autory, kteří mu byli z nějakého důvodu blízcí. První část oddílu shrnuje články o autorech českých, část druhá články o autorech zahraničních. V „české části“ jsou autoři, o kterých jednotlivé články pojednávají, řazeni mechanicky podle jejich dat narození; jedinou výjimku tvoří „Pozdrav Jakubu Demlovi“ k jeho sedmdesátinám, který je zařazen na poslední místo, přestože Deml patří ke starším autorům. Důvodem k tomuto kroku byl s největší pravděpodobností

⁵⁹ S výjimkou *Etud pro paní J.*

⁶⁰ V odpovědi na otázku o „současném duševním stavu“ v tzv. Proustově dotazníku říká Čep: „Nesnadná rovnováha. Sestra úzkost“.

fakt, že tento článek vyšel v srpnu roku 1948, jen několik dní před Čepovým odchodem do exilu, a byl tedy posledním, který Čep ve vlasti napsal. Vzhledem k tomu, že autoři neseřadili chronologicky celou *Vratkou rovnováhu*, šlo v tomto případě zřejmě o jakési symbolické gesto alespoň v rámci jednoho pododdílu. Naopak v pododdíle „zahraničním“ jsou články řazeny chronologicky podle data vydání. Za zmínku ještě stojí, že článek *Srdce dítěte*, pojednávající o Čepově vztahu k dílu Jana Nerudy, nebyl nikdy předtím otištěn a jeho zařazení do *Rozptýlených paprsků* tak tvoří v kontextu Sebraných spisů J. Č. jednu z mála výjimek.

2. „Časové a nadčasové“: Tento oddíl pojímá Čepovy eseje, polemiky a odpovědi na různé anketní otázky. Texty se zabývají otázkami politickými, kulturními, teologickými (ačkoliv v tomto oddíle v menší míře) a literárně-teoretickými. Texty jsou řazeny chronologicky podle data publikace (stejně jako v oddíle „Tajemství našich setkání“) s jedinou výjimkou, kterou představuje zařazení eseje „Hlas Francie“ na poslední místo, třebaže vyšla již v roce 1946, zatímco jí předcházející anketní odpověď „Československá kultura mezi Západem a Východem“ vyšla až v lednu roku 1948. Předpokládáme, že Fučíka s Trávníčkem k tomuto rozhodnutí opět vedla snaha zakončit oddíl symbolicky textem, který (jak názvem, tak i obsahem) předjímá Čepův odchod do emigrace.
3. „Z recenzí“: Jak napovídá již jeho název, tento oddíl shrnuje Čepovy recenze, řazené chronologicky podle data vydání, jediné výjimky představují recenze různých děl stejného autora (např. Bernanosových románů *Pod sluncem* *Satanovým* a *Odpadlík*) či autorů sobě navzájem blízkých (např. *Můj očištec*

Jakuba Demla a *Rodiče a děti* Pavly Kytlicové), které jsou logicky zařazeny vedle sebe.⁶¹ Nejedná se pouze o časopisecky vydané recenze a kritiky, ale například také o texty z propagačních vydavatelských letáků, jejichž zařazení opět dosvědčuje pečlivost a erudici obou editorů, neboť tyto texty nebyly Čepem podepsány a Trávníček s Fučíkem je identifikovali díky své znalosti Čepova stylu (a pochopitelně i znalosti oblastí Čepova zájmu) a zařadili je až po konzultaci s vydavateli a redaktory, kteří Čepovo autorství potvrdili (srov. TRÁVNÍČEK 1993b: 356, FUČÍK 2003: 56–58 atd.).

4. „Kraj a člověk“: Jak napovídá název oddílu i jednotlivých článků do něj zařazených („V kraji Kašpara z hor“, „Chudý kraj“, „Básník nad kostelem rodného kraje“ atd.), jedná se zde o texty rozdílných publicistických žánrů, zabývající se různými oblastmi geografickými. Tento oddíl *Vratké rovnováhy* představuje očividně paralelu k oddílu „Cor patriae“, zařazenému Čepem do *Rozptýlených paprsků*, a ex post ho doplňuje o texty se stejnou nebo podobnou tematikou. Texty jsou řazeny chronologicky podle data vydání, opět však s jednou výjimkou, kterou v tomto oddíle představuje zařazení úvahy „Básník nad kostelem rodného kraje“ na poslední místo. Vzhledem k tomu, že Trávníček nevysvětluje tento krok v poznámkách, ani ho nekonzultoval s Fučíkem korespondenčně, můžeme opět pouze spekulovat — domníváme se, že editoři tak učinili proto, že mariánská tematika textu představuje plynulý

⁶¹ Je zajímavé, že stejným způsobem nepostupovali Fučík s Trávníčkem i v oddíle „Tajemství našich setkání“, kde je řada sobě velmi blízkých autorů — Florian, Kytlicová, Deml — narušena textem o Vladislavu Vančurovi.

přechod mezi oddílem „Kraj a člověk“ a navazujícím oddílem „Duchovní tradice“.

5. „Duchovní tradice“: Označili-li jsme oddíl „Kraj a člověk“ za paralelu a doplnění „Cor patriae“, nabízí se také podobné srovnání „Duchovní tradice“ s „Meditacemi“ z *Rozptýlených paprsků*. Oddíl shrnuje devět kratších úvah, přednášek a fejetonů náboženského charakteru, přičemž není jistě náhodou, že až na jednu výjimku pocházejí všechny z doby po skončení druhé světové války, tedy z doby, kdy se již Čep přestával věnovat svému dílu prozaickému a začínal se téměř výhradně zabývat esejistikou. A jak píše o tomto Čepově období ve své čepovské monografii Mojmír Trávníček: „Dávný záměr napsat román o svatováclavské době, pozdější plán brožury o svatováclavské tradici dozrál nakonec v modlitbu. Vše nasvědčovalo, že napříště bude modlitba pravým, nejosobnějším a nejzralejším projevem Čepovy eseistiky“ (TRÁVNÍČEK 1996: 143). Tato citace nám může posloužit také jako vysvětlení toho, proč zařadili editoři svazku *Rozptýlené paprsky* na samý závěr právě v roce 1936 publikovanou modlitbu „Svatý Václave!“.

Svazek č. V.: *Samomluvy a rozhovory*

Tento esejistický svazek vyšel samizdatově v roce 1982, oficiálně pak v roce 1997 v nakladatelství Vyšehrad. Zatímco ambicí *Rozptýlených paprsků* bylo posbírat víceméně veškerou Čepovu esejistickou tvorbu do roku 1948, *Samomluvy a rozhovory* se již netají tím, že se jedná o přísně sestavený výběr. Svazek se skládá ze tří dříve již Čepem v exilu

vydaných knih — *O lidský svět*, *Samomluvy a rozhovory* a *Malé řeči sváteční* — plus dvou dodatkových částí vybraných a sestavených Fučíkem a Trávníčkem, označených jednoduše jako *Doplňky 1* a *Doplňky 2*. Zatímco první tři části shrnují výhradně Čepovy rozhlasové úvahy přednášené v letech 1951–1959 v českém vysílání rádia Svobodná Evropa, dvě části doplňkové shrnují Čepovy stati publikované časopisecky.

Tři části sestavené samotným autorem publikovali Fučík s Trávníčkem tradičně v nezměněném znění, provedli pouze drobnější úpravy pravopisu.⁶² Zásah proti autorskému kompozičnímu záměru představuje pouze vypuštění druhé „Novoroční“ z části *Malé řeči sváteční*. Tato úvaha byla totiž v doslovném znění zařazena již do knihy *O lidský svět*, je tedy logické, že nemělo smysl zařazovat do jednoho svazku dva stejné články. Je navíc vysoce pravděpodobné, že Čep tuto svoji novoroční úvahu zařadil do *Malých řečí svátečních* omylem, neboť je v původním římském vydání datována rokem 1955 (srov. ČEP 1959: 35), Čep ji ovšem přednesl na Nový rok již v roce 1952 a *Malé řeči sváteční* shrnovaly pouze rozhlasové promluvy z let 1954–1958.⁶³

Logické je také zmíněné zúžení počtu publikovaných rozhlasových textů pouze na ty, které vybral sám Čep: Ten totiž přednášel od roku 1951 minimálně jednu úvahu týdně,

⁶² Z podrobnějšího textologického rozboru však vyplývá, že úpravy byly řidší než u ostatních svazků. Zatímco původní název oddílu „S druhého svahu“ opravili ve svazku *Poutník na zemi* podle tehdejšího úzu na „Z druhého svahu“, ve svazku *Samomluvy a rozhovory* zachovávají možnost genitivní vazby s předložkou „s“; srov. např. s větou: „Nemůžeme se zejména ubránit pomyšlení na ty, (...) kteří byli v posledních letech sundáni s šibenic a hozeni do neznámých děr“ (ČEP 1997: 257–258). Poznamenejme na tomto místě také, že samizdatové i oficiální vydání z roku 1997 jsou zatížena méně důslednými korekturami a v textu zůstala řada nekoherentních spojení, pravopisných chyb a překlepů, např.: „Charakter *myšlení nahlas* je ještě zdůrazněn titulem dalšího Čepova svazečku, který dal jméno celému našemu souboru název: titul *Samomluvy a rozhovory* (...)“ (FUČÍK — TRÁVNÍČEK 1997: 307).

⁶³ Jak však poznamenává Mojmir Trávníček v ediční poznámce, je také možné, že Čep pronesl úvahu dvakrát (srov. TRÁVNÍČEK 1997a: 315).

často psal pod časovým tlakem. Vzhledem ke specifické situaci padesátých let a s ohledem na publikum, které nemělo ve většině případů možnost poslouchat Svobodnou Evropu jinak než „nahodile“ či „rozdrobeně“, opakoval také často Čep některé myšlenky, které považoval za nejpodstatnější, a mnohé tyto rozhlasové texty se tedy často i téměř doslovně opakovaly. Připočteme-li k tomu fakt, že rukopisné shrnutí všech Čepových rozhlasových přednášek čítalo bezmála pět tisíc normostran (srov. FUČÍK 2003: 18), je zjevné, že v případě *Samomluv a rozhovorů* by byla ambice na pokud možno kompletní (a komplexní) shrnutí Čepovy práce z daného období nerealizovatelná.⁶⁴

Mluvili jsme dosud pouze o Čepových rozhlasových úvahách, ovšem problém s rozsahem a nedostupností platí i pro jeho texty publikované v exilu časopisecky⁶⁵ a shrnuté v *Samomluvách a rozhovorech* do dvou oddílů doplňkových. Tyto publicistické texty jsou v rámci pátého svazku Sebraných spisů J. Č. nejen nekompletní, ale také značně různorodé (druhá část tvrzení platí ostatně i pro *Vratkou rovnováhu z Rozptýlených paprsků*): Fučík s Trávníčkem vysvětlují jejich výběr v doslovu ke svazku vcelku zevrubně: „Sáhli jsme k určitému provizornímu řešení: Několika reprezentativními ukázkami přiblížit rozličné formy Čepovy esejistické tvorby publikované v českých

⁶⁴ Bedřich Fučík shrnul situaci ohledně „pařížských rukopisů“ v dopise Trávníčkovi z roku 1974 takto: „Jen promluvy Č. ve Svobodné Evropě — kolem 7500 normostran [Fučíkův omyl, bylo jich necelých 5000 — pozn. D. J.] — čekají v Paříži, kde jsem v roce 1967 našel jen třetinu — autora zřejmě zaskočila ta mrtvice; na mé naléhání je tam pak dávali dohromady, tahajíce je ze všech možných archivů, a letos paní Primerose Čepová (...) hlásila, že je to všechno pohromadě. Dostat ty texty sem je ovšem nemožné. A třebaže lecco z nich bylo zařazeno do knih *O lidský svět, Samomluvy a rozhovory, Poutník na zemi* a třebaže se v těch promluvách mnoho opakuje, i nejúspornější výbor vydá podle odhadu asi víc než celé beletristické dílo: ty eseje (...) nemohou být opominuty. Jenže zatím o nich nemůže být z prostých technických důvodů ani uvažováno, já se už (...) do Paříže nedostanu a Č. přátelé v Paříži nejsou literární odborníci.“ (FUČÍK 2003: 15)

zahraničních časopisech. V přítomném svazku je to několik úvah, které v podstatě navazují na publikované rozhlasové cykly. Dále jsme zařadili aspoň dvě ukázky, které zastupují Čepovy mnohdy obsáhlé referáty o knihách a autorech, komentáře a recenze, mající čtenáři přiblížit závažná esejistická nebo beletristická díla cizích autorů“ (FUČÍK — TRÁVNÍČEK 1997: 311).

Výše uvedený citát vysvětluje část *Doplňky 1*, zatímco *Doplňky 2* představují paralelu ke knize *Malé řeči sváteční*; shrnují totiž Čepovy úvahy k příležitosti různých svátků (jak ostatně napovídají už jejich názvy: „Velikonoční“, „Svatodušní“, „Silvestrovská“ atd.). Knižně nevydané texty osobnějšího rázu, týkající se především Čepova vlastního života a díla, pak editoři použili pro „autobiografičtější“⁶⁶ komponovaný závěrečný svazek spisů Jana Čepa *Poutník na zemi*, kde taktéž tvoří oddíl dodatkový. Poznamenejme ještě, že nepovažujeme za podařený Fučíkův a Trávníčkův výběr textů pro obě doplňkové části z hlediska chronologického. Jsou zde totiž až na dvě výjimky zařazeny pouze články z šedesátých let, což významně narušuje chronologickou strukturu svazku, obzvláště pak s ohledem na to, že předchozí čtyři svazky vždy shrnovaly Čepovu tvorbu za určité období a Fučík s Trávníčkem v doslovu naznačují, že je tomu tak i v případě svazku *Samomluvy a rozhovory*: „Hodně napovídá už skutečnost zdánlivě naprosto vnější a nepodstatná: svazek esejů *Rozptýlené paprsky* zahrnul tvorbu z rozmezí zhruba dvaceti roků, zatímco *Samomluvy a rozhovory*, svazek přibližně stejného rozsahu, je žní autorovy

⁶⁵ Další ztížení práce pak samozřejmě představovalo množství Čepových textů publikovaných francouzsky. Ostatně i v monografii *Pout' a vyhnanství* věnoval Trávníček Čepově pobytu v exilu sotva deset stránek, třebaže Čep strávil ve „vyhnanství“ třetinu života.

⁶⁶ Tento neobvyklý komparativ užíváme úmyslně s odkazem na *Sestru úzkost*.

práce z rozmezí přibližně pouhých osmi let“ (FUČÍK — TRÁVNÍČEK 1997: 308). Jak však ukazuje bibliografie *Samomluv a rozhovorů*, i tento svazek pojímá texty z rozmezí bezmála dvaceti let, na což však editoři nikde explicitně neupozorňují.

Nabízí se tak otázka, zda by nebylo lepší zařadit do svazku *Samomluvy a rozhovory* namísto dvou dodatkových částí Čepem sestavenou knihu *Poutník na zemi*, která taktéž obsahuje především texty určené pro rozhlas, a části *Doplňky I a II* zařadit do posledního svazku společně se *Sestrou úzkostí*. Vznikl by tak jeden svazek rozhlasových úvah a jeden svazek (časopisecky i knižně) tištěných esejí. Takovéto rozdělení by bylo podle našeho názoru snáze obhajitelné než Trávníčkem a Fučíkem proklamované rozdělení na základě „míry subjektivnosti a autobiografičnosti“ jednotlivých textů, které navíc není dodržováno důsledně. Proč je například článek o Čepově tchánovi Charlesovi Du Bos zařazen do *Samomluv a rozhovorů*, zatímco text o Paulu Claudelovi do svazku *Poutník na zemi*? Na druhou stranu však uznáváme, že zejména oddíly knihy (nikoliv svazku!) *Poutník na zemi* „Z druhého svahu“ a „Útržky z deníku“ se svým charakterem blíží spíše *Sestře úzkosti* a znamenalo by jistě necitlivý zásah do Čepova autorského záměru rozdělit knihu *Poutník na zemi* do dvou svazků.

Svazek č. VI.: *Poutník na zemi*

Závěrečný svazek Sebraných spisů J. Č. vyšel samizdatově v roce 1982, oficiálně pak společnou péčí nakladatelství Proglas a Vyšehrad v roce 1998. Pro svazek zvolený název neodpovídá pouze stejnojmenné knize vydané v Římě v roce 1965, která tvoří i první část samizdatového svazku, ale také jednomu z klíčových motivů Čepova (nejen)

exilového díla — parafrázi z novozákonního prvního listu apoštola Petra, kterou cituje Čep v přednášce „Smysl našeho exilu“:⁶⁷ „Jsme cizinci a poutníky na zemi“.

První část svazku tedy tvoří soubor především pro rozhlas určených úvah *Poutník na zemi*, druhou část pak klíčové Čepovo dílo *Sestra úzkost* — „zlomky autobiografického eseje“, jak zní podtitul knihy, která vyšla samostatně až v roce 1975, tedy deset let po jejím napsání. Pro závěrečnou část, nazvanou opět *Doplňky*, Fučík s Trávníčkem „vybrali eseje, nekrology, zdravotní a vzpomínky z exilového tisku, které do jisté míry doplňují některé stránky autobiografického eseje a retrospektivní oddíl ‚Z druhého svahu‘ *Poutníka na zemi*“ (TRÁVNÍČEK 1998: 291).

U tohoto závěrečného svazku se pak nejvíce projevuje rozdíl mezi vydáním samizdatovým a oficiálním: Do části *Doplňky* se editorům samizdatové verze povedlo sehnat pouhé čtyři texty, zatímco verze z roku 1998 zahrnuje textů patnáct. Nekrolog „Umřel Paul Claudel“ přeložil z francouzštiny pro potřeby samizdatu Bedřich Fučík, zatímco pro oficiální vydání *Poutníka na zemi* se Trávníčkovi podařilo obstarat Čepův česky psaný originál. Výrazně se také odlišují obě verze *Sestry úzkosti*, která byla Čepem psána francouzsky (pod názvem *Ma soeur l'agnoise. Fragments d'un essai autobiographique*) a výsledný český kanonický text se Trávníčkovi (s pomocí Pavla Doležala a Dany Dočkalové) povedlo sestavit až pro samostatné vydání knihy z roku 1993, přičemž toto znění je převzato i pro svazek *Poutník na zemi* z roku 1998.

⁶⁷ Nebyla jistě zařazena náhodou na samý závěr Sebraných spisů J. Č.

První překlad *Sestry úzkosti* pořídil ještě za Čepova života jeho přítel Leo Gruber, povoláním právník — tento překlad vznikl a byl pak čten na pokračování na stanici Svobodná Evropa v roce 1966, tedy již v době, kdy byl Čep ochromený mozkovou příhodou a nemohl se již podílet na překladu textu do češtiny a na korekturách jako takových. Překlad proto nebyl zdařilý; Fučík ho v korespondenci Trávníčkovi zhodnotil takto: „Grubův překlad jsem četl v Paříži, nebylo ho možno použít, dělal to právník, jehož kancelářskou řeč dorazil dlouholetý pobyt v Mnichově“ (FUČÍK 2003: 23). Pro samizdatové vydání *Poutníka na zemi* tak editoři použili verzi *Sestry úzkosti* vydané roku 1975 v Římě, kterou společně pořídili Bedřich Fučík s Václavem Čepem, kteří si však byli vědomi toho, „že ani zdaleka nemohou dosáhnout přesnosti výrazu, melodického odstínu a bohatství jazyka autorova.“ (TRÁVNÍČEK 1993c: 121)

Oba překladatelé navíc v době vzniku neměli k dispozici exilové vydání *Poutníka na zemi*, ve kterém se některé pasáže ze *Sestry úzkosti* doslovně opakují, ovšem v překladu samotného Jana Čepa. V samizdatovém vydání svazku *Poutník na zemi* se tak paradoxně sešly v jedné knize stejné pasáže, ovšem ve dvou různých verzích. Ve svazku *Poutník na zemi* z roku 1998 tak paradoxně čteme na straně 111: „Bože můj, nemohu Tě poznat jinak, přiblížit se k Tobě jinak než skrze Tvého vtěleného syna“ (Čep 1998: 111); zatímco o zhruba sto stránek dál, přesto však v rámci jedné knihy: „Pane Bože, mohu Tě poznat a k Tobě se přiblížit jen prostřednictvím Tvého vtěleného syna“ (TAMTÉŽ: 229). Při oficiálním vydání již sice Trávníček Čepův originál k dispozici měl, ovšem aby nenarušil jednodušlost překladu Fučíka a V. Čepa, nevyužil ho.

Doplňme ještě na tomto místě Trávníčkovo vysvětlení toho, proč do žádného ze tří svazků Čepovy esejistiky nezařadil knihu *La Terre Sainte — průvodce pro poutníky do*

Svaté země, která vyšla ve Francii (a francouzsky) jen několik měsíců po Čepově smrti v roce 1973 pod jménem Jean Cep a s předmluvou biskupa Jean-Marie Lustigera: „Je sice nepochybné, že Jan Čep měl na ní účast — nepopíratelným svědectvím jsou některé meditativní texty, korespondující s jeho českými úvahami. Neméně nepochybné však je, že jde o kolektivní dílo a nemáme zatím možnost ověřit charakter a rozsah Čepova osobního podílu. Jde sice o dílo poutnické a tudíž zapadající do koncepce tohoto svazku [rozuměj svazku *Poutník na zemi* – pozn. D. J.], na druhé straně se však svým praktickým posláním bedekru vymyká celkové koncepci těchto *vybraných spisů*“ (TRÁVNÍČEK 1998a: 291).

Mojmír Trávníček jako editor Čepova díla po roce 1989

Páteř Trávníčkovy editorské činnosti na Čepově díle tvořila i po demokratizaci České republiky práce na vydání Čepových sebraných spisů. Vzhledem k tomu, že oficiální vydání vycházejí z vydání samizdatových, kterým jsme se věnovali podrobně v předchozích kapitolách, nepovažujeme za nutné se jimi na tomto místě dále zabývat. Trávníček také vybral a k vydání připravil několik dalších souborů Čepových esejů i próz, po roce 2000 se věnoval především publikaci do té doby knižně nevydaných (či vydaných pouze bibliofilsky nebo samizdatově) Čepových juvenilních povídek. Především časopisecky publikoval Trávníček Čepovu korespondenci (např. s Fučíkem), knižně se mu podařilo v letech 1995 a 2000 uspořádat a ve dvou svazcích vydat rozsáhlou korespondenci Jana Čepa s Janem Zahradníčkem, kterou Trávníček s Fučíkem plánovali jako sedmý svazek Sebraných spisů J. Č.

Výbory z Čepových esejí

Vůbec první Čepovu knihu vydanou po roce 1989 představuje Trávníčkem sestavený výbor z Čepových esejů *Události a lidé*, který vyšel v nakladatelství Práce v roce 1991 v rámci edice Tvar, přičemž není bez zajímavosti, že odpovědným nakladatelem knihy byl Trávníčkův spolupracovník z Rukopisů VBF Vladimír Binar. Kniha shrnuje především Čepovy eseje napsané v exilu — obsahuje celé *Samomluvy a rozhovory*, dva oddíly z *Poutníka na zemi* (v obou případech máme na mysli exilové vydání knih, nikoliv stejnojmenné, obsahem však výrazně rozdílné, samizdatové svazky) a dvě autobiografické eseje publikované do té doby pouze v samizdatu a v zahraničí časopisecky. Kromě esejí exilových zařadil Trávníček do svazku také šest významných Čepových esejí napsaných v letech 1937–1947, které jsou součástí oddílu „Rozptýlené paprsky“.⁶⁸ Všechny texty jsou převzaty ze tří esejistických svazků samizdatových Sebraných spisů J. Č. a Trávníček provedl pouze minimální zásahy do textů.

Hlavní přínos vydání autobiografické eseye *Sestra úzkost* (1993) představuje revize překladu z francouzštiny (k tomu více viz na tomto místě podkapitolu věnovanou samizdatovému svazku *Poutník na zemi*), dále pak doplnění několika míst, které Fučík s Václavem Čepem nezařadili do římského vydání z roku 1975 (celkem asi 5 normostran, vypuštěných především proto, aby se zamezilo perzekucím v Československu žijících

⁶⁸ Zde se opět projevuje problematičnost opakovaně používaných stejných titulů pro různé knihy, svazky či oddíly. Kapitola totiž není shodná ani s *Rozptýlenými paprsky* z roku 1946, ani se stejnojmennou částí stejnojmenného svazku vydaného v rámci edice Rukopisů VBF.

Čepových příbuzných) a v neposlední řadě zevrubný doslov popisující genezi tohoto Čepova díla i jeho cestu k českému čtenáři.

Poslední Trávníčkem připravený výbor Čepových esejí představuje v roce 2001 vydaná kniha *Umění a milost*, která shrnuje eseje, které Fučík s Trávníčkem nezařadili do Sebraných spisů J. Č. ať už proto, že je v době přípravy samizdatových svazků neměli k dispozici,⁶⁹ nebo proto, že se obsahem (a někdy též titulem⁷⁰) překrývaly s jinými esejemi zařazenými do *Rozptýlených paprsků*, což by podle Trávníčka „mohlo působit v jednom svazku rušivě“ (TRÁVNÍČEK 2001b: 10). *Umění a milost* shrnuje pouze eseje napsané před rokem 1948, slouží tak jako vhodný dodatek ke svazku *Rozptýlené paprsky* a spolu s ním představuje čtenáři kompletní Čepovo esejistické dílo domácí, ovšem rozsáhlé Čepovy eseje a rozhlasové přednášky napsané v exilu zůstávají českému čtenáři doposud nedostupné.

Čepova korespondence s Janem Zahradníčkem

Trávníček rozdělil korespondenci obou autorů do dvou svazků: oba vyšly v nakladatelství Aula, první z nich v roce 1995 a zahrnoval dopisy z let 1931–1943, druhý svazek vyšel v roce 2000 a pojal dopisy z let 1943–1948. Původním záměrem však bylo vydat dopisy v celku, čemuž zabránily „ekonomické důvody“. Z tohoto mimoliterárního

⁶⁹ Jedná se o přednášky „Království ticha“, „Adventní zamyšlení o knize“, Úzkost a nejistota“ či „Léon Bloy“. Trávníček je ostatně nezařadil ani do oficiálního vydání Díla Jan Čepa.

vlivu vyplynulo několik nešťastných důsledků: „Korespondence je natolik plynulým dialogem, že se nepodařilo nalézt vhodný zlom a přerušení je tudíž víceméně mechanické. Pro čtenáře je nepochybně víc než mrzuté, že je korespondence nešetně přetržena uprostřed nejdramatičtějšího období (závěrečné fáze války)“ (TRÁVNÍČEK 1995a: 407). První svazek je nehotový nejen co do rozsahu (je koneckonců naprosto legitimní rozdělit knihu do dvou svazků, obzvláště čítají-li oba svazky dohromady více než 800 normostran), chybí též jmenný rejstřík a podrobnější poznámkový aparát, což kritizoval (ještě před vydáním druhého svazku) např. Ladislav Soldán: „Pouze konstatuji, že [...] vydání je editorským počinem Mojžíra Trávníčka, přestože jde o vydání spíše čtenářské. Neboť kritická edice odborná by zasluhovala přinejmenším podrobnější a ještě do větší hloubky jdoucí poznámkový aparát“ (SOLDÁN 1998: 87).

Na v podobném duchu vedené výtky zareagoval Trávníček při publikaci druhého svazku korespondence jen částečně. Doplnil sice pečlivě vytvořený jmenný rejstřík zahrnující osobnosti zmíněné v obou svazcích, nicméně poznámkový aparát druhého svazku se opět omezuje na pouhé vysvětlení některých méně známých jmen a vysvětlení některých souvislostí (i mimoliterárních), jejichž neznalost by čtenáři znemožnila pochopit některé pasáže z korespondence. Sám Trávníček k tomu říká: „Nepovažovali jsme za nutné vysvětlovat každý detail; žádný sice není natolik nicotný, aby měl zůstat bez povšimnutí, ale nedobrali bychom se konce a oddálili bychom do nedozírna vydání korespondence, kdybychom pro každé, po letech ne zcela zřetelné sdělení, vyhledávali perfektní

⁷⁰ Například do *Umění a milosti* zařazené přednášky „Básník a jeho inspirační zdroje“ a „Poesie a prósa“ se se stejnojmennými eseji z *Rozptýlených paprsků* shodují skutečně pouze v názvu, obsahově se jedná o

vysvětlení.“ (TRÁVNÍČEK 1995a: 406)⁷¹ Tomuto Trávníčkově tvrzení dává ostatně za pravdu i Petr Komenda ve své příručce *Ediční příprava korespondence*, kde téměř doslovně opakuje výše citovaný Trávníčkův argument: „Badatel si však vždy musí být vědom [...] faktu selekce — ve vysvětlivkách prostě nelze říci všechno (i z důvodu omezenosti samotného média a mezí čtenářské trpělivosti)“ (KOMENDA 2008: 17).

Posledním sporným bodem Trávníčkovy práce na ediční přípravě Čepovy a Zahradníčkovy korespondence je vyškrtnutí některých pasáží, které by mohly způsobit „neoprávněnou újmu na pověsti a cti žijících osob nebo jejich příbuzných“ (TRÁVNÍČEK 1995: 405). Třebaže příručka *Editor a text* hodnotí neautorské a vědomé zásahy do textu jako negativní (srov. HAVEL — ŠTOREK 2006: 41–43), jsme si vědomi toho, že akt zveřejnění⁷² korespondence je proces natolik specifický, že na něj nelze programově aplikovat simplifikované pravidlo z výše zmíněné editorské příručky. Kromě toho např. Komenda uvádí právě dopisy Čepa a Zahradníčka jako příklad korespondence, která naplňuje především literární očekávání, stejně tak je užitečná pro literární historii, ovšem jejím primárním cílem není zprostředkovat informace autobiografické (srov. KOMENDA 2008: 57). Faktem nicméně zůstává, že tento Trávníčkův zásah představuje akt vnější cenzury (dodejme opět, že cenzuru nepovažujeme za akt nutně negativní).

rozdílné texty.

⁷¹ Citujeme na tomto místě Trávníčkovu ediční poznámku z prvního svazku korespondence, třebaže předtím hovoříme o svazku druhém — v ediční poznámce k druhému svazku totiž Trávníček pouze konstatuje: „Ediční poznámka v prvním svazku byla určena pro kompletní vydání korespondence. Nepovažujeme tudíž za nutné ji přetiskovat znovu, nebo opakovat, co v ní bylo řečeno“ (TRÁVNÍČEK 2000: 362).

⁷² Tak jak jej chápe Miroslav Červenka: „[...] okamžik, kdy se slovesný text ze soukromé záležitosti mění v text literárního díla, tedy kulturně společenský fakt.“ (ČERVENKA 1996: 215)

Je ovšem pozoruhodné, že Trávníček nepostupoval stejně při publikaci Zahradníčkových deníků, ve kterých ponechal (v samizdatovém vydání dokonce bez komentáře) např. Zahradníčkově hanlivé vyjádření o Ivanu Slavíkovi, které rozhodně způsobilo (abychom použili Trávníčkův vlastní argument) „neoprávněnou újmu na pověsti a cti žijících osob nebo jejich příbuzných“, ⁷³ a mnoho velice intimních poznámek o Zahradníčkově rodině. Dodejme ještě, že při textologické přípravě korespondence postupoval Trávníček podle svých obvyklých (a výše již několikrát zmíněných) zásad. Oba svazky opatřil doslovem a ediční poznámkou, namísto předmluvy zařadil do prvního svazku Čepovu vzpomínku na Zahradníčka a Zahradníčkův text o Čepovi. ⁷⁴

Sváteční pouti

Drobný, nikoliv však zanedbatelný příspěvek k dotvoření celistvosti Čepova díla tvoří dvě Trávníčkem sestavené knížky *Cesta na jitřní* a *Cesta do Emauz*. Obě vyšly v nakladatelství Trinitas ve spolupráci s římskou Křesťanskou akademií, první z nich v roce 2002, druhá v roce 2004. *Cesta na jitřní* shrnuje Čepovy eseje a povídky s vánoční tematikou, *Cesta do Emauz* Čepovy práce velikonoční. Ačkoliv na to Trávníček v dosloveh explicitně neupozorňuje, symbolika načasování vydání obou knih je nabíledni:

⁷³ Jak dokládá např. jeden z dopisů Vladimíra Vokolka Mojmiru Trávníčkovi a mnoho dosud knižně nevydaných dopisů Slavíkových.

⁷⁴ Čepova vzpomínka vyšla poprvé knižně v římském vydání *Poutníka na zemi* z roku 1965, Zahradníčkův text byl přednesený na večeru Jana Čepa v Dolních Kounicích v roce 1941.

vánoční *Cesta na jitřní* vyšla sto let od Čepova narození, velikonoční *Cesta do Emauz* třicet let od Čepovy smrti.

Jak jsme tedy naznačili v předchozím odstavci, jediným společným jmenovatel všech částí obou knih je jejich tematika. Žádnou roli nehraje chronologie ani žánrové rozdělení. *Cesta na jitřní* získala své jméno podle stejnojmenné povídky, Čepem původně zařazené do *Zeměžluči*, kromě ní zde nalezneme čtyři „malé řeči sváteční“ s vánoční tematikou („Vánoční“, „Novoroční“ a dvě „Silvestrovské“), iniciální podkapitolu souboru nazvanou „Preludia“ tvoří tři krátké texty označené pouze řadovými číslovkami: Prvním z nich je krátká pasáž z „Jakuba Kratochvíla“, druhým jeden z Čepových dopisů Jitce Fučíkové zařazený též do *Etud pro paní J.*, podkapitolu pak uzavírá jeden odstavec z eseje *Sestra úzkost*, konkrétně z kapitoly „Obec boží“, ve které Čep popisuje průběh venkovského liturgického roku.

Cesta do Emauz je uspořádána podle podobného vzorce. Tvoří ji velikonoční meditace ze „Zápisků Jiljího Klena“, úryvek z eseje *Sestra úzkost* a několik rozhlasových úvah zařazených dříve do výborů *O lidský svět* a *Malé řeči sváteční*. V kontextu Čepových děl edičně připravených Mojmírem Trávníčkem je výjimečný pouze název titulu, který v tomto případě neodkazuje na název prózy či eseje, která je výraznou součástí dané knihy. Titul *Cesta do Emauz* je analogií k názvu dříve vydaného výboru *Cesta na jitřní* (je také třeba upozornit na poutnickou symboliku obou názvů, motiv často zdůrazňovaný také Trávníčkem), Trávníček ho vybral podle úryvku z Čepovy francouzsky psané rukopisné eseje z přelomu padesátých a šedesátých let: „O každém velikonočním pondělí putuji — v duchu a v srdci — do Emauz s Kleofášem a tím druhým učedníkem, což byl — jsem o tom přesvědčen — sám svatý Lukáš“ (Čep dle TRÁVNÍČEK 2004: 34).

Juvenilie

Mojmír Trávníček zakončil svou editorskou činnost spojenou s Janem Čepem publikací tří svazků shrnujících jeho texty juvenilní a knižně nikdy dříve nepublikované, případně texty, které sice vyšly jako součást prvních vydání povídkových souborů *Dvojí domov* (1926), *Vigilie* (1928) a *Zeměžluč* (1931), ovšem Čep je později „ve své notorické autokritičnosti z nových vydání svých povídkových svazků vykázal“ (TRÁVNÍČEK 2011: 296). Jedná se o povídkové soubory *Zmrzlá srdce* (2002) a *Červený muškát a jiné prózy* (2011) a o cestopis *Dojmy z Anglie* (2007).

Ke stému výročí Čepova narození vydaný povídkový výbor *Zmrzlá srdce* představuje pouze pět Čepových povídek publikovaných časopisecky v letech 1921–1925 pod pseudonymem Jan Milovický (s výjimkou povídky „Zmrzlá srdce“, publikované v roce 1925 v časopise *Cesta*, kterou již Čep podepsal svým vlastním jménem) a sám Trávníček v doslovu říká, že hlavním účelem této drobné publikace je „příležitost představit alespoň ukázkou z Čepovy rané tvorby a poskytnout tak podnět k edičnímu (a čtenářskému i badatelskému) zaměření na tuto neznámou oblast [Čepova] díla“ (TRÁVNÍČEK 2002: 48). Knihu vydala jako bibliofilii Národní knihovna ČR.

V roce 2007 vydaný cestopis *Dojmy z Anglie* představuje po *Hranici stínu* druhý nejrozsáhlejší Čepův prozaický text, Fučík s Trávníčkem se ho přesto rozhodli do Sebraných spisů J. Č. nezařadit (k tomu více viz na tomto místě kapitolu věnovanou svazku *Rozptýlené paprsky*, dále pak TRÁVNÍČEK 1993a: 347; TRÁVNÍČEK 1996a: 29; FUČÍK 2003: 20 atd.). Čep publikoval tento cestopis na pokračování v příloze

Moravskoslezského deníku v letech 1923—1924, stejně jako u svých povídkových juvenilií používal pseudonym Jan Milovický. Jak jsme již zmínili výše, cestopis nedosahuje uměleckých kvalit „vyzrálého“ Čepova díla (jak ostatně na mnoho místech připomíná také Trávníček) a kvůli svému rozsahu by pro samizdatové Sebrané spisy J. Č. působil jako přítěž, Trávníček se ho však nakonec rozhodl vydat samostatně, k čemuž ho vedlo několik důvodů:

1. Jedná se o jediný Čepův cestopis, takže čtenáři přibližuje další oblast Čepova literárního zájmu, do doby vydání knihy známou jen několika málo specialistům na Čepovo dílo.
2. Vydáním *Dojmů z Anglie* (a *Červeného muškátu* o čtyři roky později) se Trávníčkovi podařilo českému čtenáři představit kompletní Čepovo prozaické dílo.⁷⁵
3. Čep svoji cestu do Anglie (v roce 1923 v rámci stipendia Mathesiova anglického semináře) nezmínil v *Sestře úzkosti*, nenašla ohlas ani v žádných jeho dílech, Trávníček (jakožto Čepův životopisec) ji však považoval za podstatnou už proto, že českému čtenáři představuje pozapomenutou kapitolu Čepova života: „Buď jak buď, byla anglická cesta bohatou epizodou Čepova života“ (TRÁVNÍČEK 2007: 115).

⁷⁵ Či alespoň „téměř“ kompletní. Spolu s Trávníčkem jsme si vědomi toho, že některé Čepovy juvenilní povídky možná dosud čekají na objevení.

4. V neposlední řadě spatřuje Trávníček přínos publikace v tom, že „několik stránek o návštěvě Britského muzea, Národní galerie a Tate Gallery se zastaveními u obrazů mistrů (...) jsou jedinou reflexí výtvarného umění u Čepa vůbec“ (TAMTÉŽ).

Trojici knih shrnujících Čepovy juvenilie uzavírá nejrozsáhlejší z nich: výbor *Červený muškát a jiné prózy*, který obsahuje čtyřicet Čepových próz z let 1921–1938.⁷⁶ Největší část knihy zabírají Čepovy juvenilní povídky publikované především v časopise *Moravskoslezské besedy* pod pseudonymem Jan Milovický (včetně pěti povídek zařazených v roce 2002 do výboru *Zmrzlá srdce*), dále se jedná o deset próz původně zařazených do *Dvojího domova*, *Vigílií* a *Zeměžluči*, které Čep později vyřadil. Ze třicátých let pak pocházejí čtyři črty, které Čep napsal při přípravě románu *Hranice stínu* („Cesta ze školy“, „Jakub Neoral“, „Páter Damián“ a „Sedláci v hospodě“), a vzpomínka na setkání se spisovatelem Georgesem Bernanosem „Zastavení“. Zvláštní místo mezi prózami *Červeného muškátu* má také jediná Čepova pohádka — „Holubí princezna“.⁷⁷ Další specifikum představuje zařazení na objednávku napsané kapitoly detektivního příběhu, který sepsalo pro časopis *Hovory o knihách* dvanáct spisovatelů pro účely soutěže, ve které měli čtenáři hádat, který spisovatel je autorem které kapitoly. Texty jsou řazeny přísně

⁷⁶ Z této datece je tedy evidentní, že neobsahuje výlučně juvenilie, ovšem z třicátých let pochází pouze pět textů, které navíc nebyly Čepem určeny k publikaci, hovoříme-li tedy o *Červeném muškátu*, užíváme pro zjednodušení a větší přehlednost označení „juvenilní prózy“.

⁷⁷ Připomeňme, že ta vyšla již dříve Trávníčkovou péčí v jedné ze Šebelových samizdatových novoročenek, časopisecky byla po roce 1989 publikována také v *Literárních novinách* a ve sborníku *Vetus via*.

chronologicky podle data první publikace (pouze „Holubí princezna“, která byla poprvé vydána až po Čepově smrti, je zařazena podle data vzniku).

Stejně jako při práci na samizdatovém vydání Sebraných spisů J. Č. zasahoval Trávníček do textů minimálně a prováděl jen nezbytné emendace a interpolace, za zmínku ještě stojí, že Trávníček sice přizpůsobil současnému pravopisu psaní předložek, přejatých cizích slov a velkých a malých písmen u vlastních jmen, ovšem na rozdíl od svazků připravovaných společně s Bedřichem Fučíkem zachoval tvary infinitivů na „-ti“, záporové negativy a neredukoval ani zhusta se vyskytující transgresivy.⁷⁸ Všechny tři knihy jsou tradičně opatřeny doslovem a zevrubnými poznámkami bibliografickými a editorskými.

Trávníčkovy edice díla Jana Zahradníčka

Bedřich Fučík, Mojmír Trávníček a Radovan Zejda začali na samizdatovém vydání Díla Jana Zahradníčka pracovat v roce 1979, výsledek své práce publikovali v letech 1984–1985, přičemž Zahradníčkovu dílo rozdělili do šesti svazků (poslední svazek shrnující paralipomena byl rozdělen do dvou dílů), pojmenovaných v duchu tradice Rukopisů VBF podle jedné výrazné knihy, kterou daný svazek obsáhnul. Stejně jako v případě Sebraných spisů Jana Čepa vydali Trávníček se Zejdou po roce 1989 Dílo Jana Zahradníčka také oficiálně — v pražském nakladatelství Československý spisovatel.

⁷⁸ Tento krok se může zdát zarážející s ohledem na Trávníčkovu (a nakonec i Čepovu) běžnou ediční praxi — domníváme se, že Trávníček tím chtěl zdůraznit juvenilní charakter publikovaných textů.

Na rozdíl od Sebraných spisů J. Č. se oficiální vydání Díla Jana Zahradníčka od vydání samizdatového výrazně odlišuje. Třebaže za editory samizdatového Díla Jana Zahradníčka jsou uváděni Fučík, Trávníček i Zejda,⁷⁹ z Fučíkovy korespondence Trávníčkovi a mnoha dalších pramenů vyplývá, že Trávníčkova (a logicky i Zejdova) role při ediční přípravě svazků byla daleko menší, než v případě Sebraných spisů J. Č., a hlavním iniciátorem i editorem této edice byl Bedřich Fučík, který je autorem vydavatelského plánu i koncepce jednotlivých svazků, byl ostatně jmenován správcem Zahradníčkovy pozůstalosti.⁸⁰ Zejda sestavil Zahradníčkovu bibliografii a nástin jeho životopisu,⁸¹ Trávníček působil především jako opisovač a korektor, po Fučíkově smrti také napsal ediční poznámky ke zbývajícím čtyřem svazkům, které ovšem ještě stihnul edičně připravit Bedřich Fučík (srov. ZEJDA 2004: 191).

Vzhledem k výše uvedeným faktům se tedy v této práci budeme soustředit především na oficiální vydání Díla Jana Zahradníčka, v mnohém problematické, případně jeho srovnání s edicí samizdatovou. Fučíkem sestavené svazky byly komponovány následovně: 1. *Jeřáby (Pokušení smrti, Návrat, Jeřáby)*,⁸² 2. *Korouhve (Žíznivé léto, Pozdravení slunci, Korouhve, Svatý Václav)*, 3. *Stará země (Pod bičem milostným, Stará země, Rouška Verončina)*, 4. *Dům strach (La Saletta, Znamení moci, Dům strach, Čtyři*

⁷⁹ Proto se také podedice Rukopisů VBF nazývá Rukopisy FTZ.

⁸⁰ O Trávníčkově minimálním vlivu na textologické práce na edici svědčí i to, že ve vydání sebraného básnického díla Jana Zahradníčka, které Trávníček připravil spolu s Jitkou Bednářovou a vydal v roce 2001 v nakladatelství Lidové noviny, se ve zprávě o „Edičních zásadách“ svazku vymezuje proti některým Fučíkovým textologickým zásadám. Na stejném místě také odkazují k samizdatovému vydání jako k „Fučíkově edici Díla Jana Zahradníčka“ (srov. TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001b: 771).

⁸¹ Zejdův životopis nakonec pro edici Rukopisy FTZ využit nebyl, ovšem Zejda ho později vydal samostatně v knize *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*.

léta), 5. *Překlady* (svazek shrnuje Zahradníčkovy překlady Hölderlina, Norwida, Thompsona, Claudela, Mörikeho, Georgese a několika dalších autorů, překládaných Zahradníčkem spíše namátkově), 6. *Paralipomena* (I. díl: *Ježíškova košilka* a básně nezařazené do sbírek, případně při přípravě pozdějších reedic Zahradníčkem vyřazené, II. díl: prozaické texty). Fučík řadil svazky obsahující básnické sbírky chronologicky, ve většině případů se řídil pravidlem poslední ruky (o čemž svědčí právě i zařazení Zahradníčkem z reedic vyřazených básní do paralipomen), případně vycházel ze Zahradníčkových rukopisných poznámek, ke kterým měl přístup.⁸³ Velký přínos pro literární historii mělo i publikování do té doby téměř neznámých Zahradníčkových deníků,⁸⁴ zařazených v rámci edice Rukopisy FTZ do paralipomen.

⁸² Součástí prvního svazku mělo být podle Fučíkova původního plánu také *Žízlivé léto*, z technických důvodů bylo zařazeno až do svazku druhého (srov. FUČÍK 2003: 205, 208).

⁸³ Není cílem této práce hodnotit textologickou činnost Fučíkovu, abychom však zachovali kontinuitu textu, formou poznámky pod čarou předkládáme alespoň hodnocení samizdatové edice Trávníčkem a Bednářovou: „Samizdatová edice je textologicky relativně spolehlivá, za její přínos lze považovat zhodnocení a rekonstrukci rukopisných textů sbírky, pro jejíž název vybral Bedřich Fučík titul jedné z rukopisných básní, *Dům strach*. (...) Nevyhnula se však některým problematickým řešením — sbírku *Pokušení smrti* editovala pouze ve výboru, nepřihlédla v dostatečné míře ke všem variantním textům *Znamení moci*, kompozice druhé části *Roušky Veroničiny* nebyla uspokojivě dořešena. Vzhledem k technickému provedení — strojopisu — ponechává v řadě případů nejistotu, jde-li o chyby opisovačů nebo o řešení editorů“ (TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001a: 770). Za všeobecně známý považujeme i Fučíkův podíl na vydání Zahradníčkových veršů z vězení a nevěnujeme mu proto na tomto místě pozornost (případně srov. ZEJDA 2004, TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001, KUBÍČEK — WIENDL 2005 etc.). Poznamenejme pouze, že samizdatová edice v mnohém převyšuje časopisecké, případně v exilu knižně publikované pokusy o rekonstrukci Zahradníčkových vězeňských textů, které kolovaly v různých více či méně kvalitních opisech, protože Fučík našel v Zahradníčkově pozůstalosti v roce 1983 řadu Zahradníčkových strojopisných originálů.

⁸⁴ Deníky sice vyšly v rámci Sebraných spisů Jana Zahradníčka vydaných nákladem Nepomucena v roce 1986 v Římě. Toto vydání však bylo běžnému českému čtenáři téměř nedostupné.

Vydání Díla Jana Zahradníčka v Československém spisovateli

Hned na úvod této podkapitoly je třeba poznamenat, že tento Trávníčkův a Zejdův pokus o vydání Zahradníčkova díla je všeobecně považovaný za uspěchaný a nepovedený, což dokázal především Miroslav Červenka ve své zevrubné analýze publikované v roce 1993 v *Kritickém sborníku*, na několika místech to však přiznávají i samotní editoři,⁸⁵ Trávníček s Bednářovou hodnotí toto vydání následovně: „Dva svazky *Díla* v nakladatelství Čs. spisovatel vykazují bezpočet evidentních chyb. Byla sice napravena některá pochybení nebo překlady samizdatového vydání (zařazeno úplné znění *Pokušení smrti*), vynořily se však desítky chyb, mnohdy natolik závažných, že mění smysl verše“ (TRÁVNÍČEK – BEDNÁŘOVÁ 2001a: 770).

Oproti původním šesti samizdatovým svazkům shrnuli Trávníček se Zejdou Zahradníčkovo dílo do svazků tří s odůvodněním, že tak činí „v zájmu co nejrychlejšího zpřístupnění Zahradníčkova díla v úplnosti“ (TRÁVNÍČEK 1991d: 333). První svazek (1991) zahrnul sbírky *Pokušení smrti*, *Návrat*, *Jeřáby*, *Žíznivé léto*, *Pozdravení slunci*, *Korouhve*, *Svatý Václav* (odpovídá tedy prvním dvěma svazkům edice Fučíkovy), druhý svazek (1992) obsáhl knihy *Pod bičem milostným*, *Stará země*, *La Saletta*, *Rouška Veroničina*, *Znamení moci*, *Dům strach* a *Čtyři léta* (což odpovídá třetímu a čtvrtému svazku samizdatovému). Třetí svazek (1995) zahrnul knihy *Oslice Balaamova*, *Ježíškova košilka* a paralipomena. Třebaže v původním vydavatelském plánu nakladatelství Československý spisovatel bylo i vydání Zahradníčkových překladů, nepovedlo se ho

uskutečnit a z plánovaných čtyř svazků vyšly pouze tři. Na rozdíl od samizdatové edice Zahradníčkova díla nevybrali Trávníček se Zejdou pro každý svazek název podle jedné výrazné sbírky ve svazku obsažené, ale omezili se na mechanický výčet všech knih, což v tomto případě považujeme za lepší řešení zejména vzhledem k tomu, jak velké množství sbírek jednotlivé svazky obsahují. Ostatně také Fučíkem mnohokrát zmiňované kritérium — „výrazná kniha, která dává název celému svazku“ — považujeme za příliš subjektivní a těžko definovatelné, obhajitelné snáze v případě Sebraných spisů Jana Čepa, u Zahradníčka však nepříliš funkční.⁸⁶

Výchozím textem pro toto oficiální vydání byla Fučíkova samizdatová edice, přičemž jediný rozdíl představuje kompozice první Zahradníčkovy sbírky *Pokušení smrti*. Fučík zařadil do samizdatové edice vydání této sbírky, které sestavil on sám v roce 1944, ovšem pouze jako výbor z prvního bibliofilského vydání z roku 1930 (Zahradníček však tento Fučíkův výbor schválil⁸⁷). Trávníček se Zejdou se rozhodli v prvním svazku oficiálního vydání Díla Jana Zahradníčka publikovat původní vydání sbírky z roku 1930 s odůvodněním, že „čtenář má nepochybně právo na to, aby mohl sledovat vývoj díla v úplnosti a v autentické podobě, jakou mu autor ve svém čase dal“ (TRÁVNÍČEK 1991d: 334). Trávníček navíc v ediční poznámce nezmínil podstatný fakt; Fučíkem sestavený výbor se nedochoval a on ho pro potřeby samizdatové edice zrekonstruoval po paměti

⁸⁵ Červenkův rozbor v *Kritickém sborníku* je ostatně natolik přesvědčivý, že nemá smysl pokoušet se ho jakkoliv zpochybňovat. Týká se ovšem pouze prvních dvou svazků Zahradníčkova díla.

⁸⁶ Je totiž snáze obhajitelné, že např. pro svazek v Československu napsaných Čepových esejí zvolili editoři název *Rozptýlené paprsky*, který vybral sám Čep a který výstižně charakterizuje různorodý souhrn Čepovy publicistické práce. Z jakého důvodu však Fučík považuje sbírku *Stará země* za „výraznější“ než sbírku *Pod bičem milostným*?

⁸⁷ Třebaže se ho nakonec nepodařilo publikovat.

(srov. ČERVENKA 1993: 45), čímž odpadá oprávněnost případné výtky, že Trávníček s Fučíkem nerespektovali pravidlo autorovy poslední ruky.⁸⁸ Vzhledem k tomu, že Zahradníček přeřadil čtyři básně za sbírky *Pokušení smrti* („Předjaří 2“, „Duše“, „Nevinnost“ a „Lítost“) do o rok později vydané sbírky *Návrat*, následoval tento postup i Fučík. V Trávníčkově a Zejdově edici jsou tyto čtyři básně z *Návratu* logicky vyřazeny.

Trávníčkově a Zejdově vydání však nelze považovat za vydařené kvůli výše zmíněnému počtu tiskových chyb, které v mnoha případech mění i význam jednotlivých básní. Miroslav Červenka napočítal ve své kritice prvních dvou svazků *Díla Jana Zahradníčka* bezmála 200 zřejmých tiskových chyb, přičemž stranou ponechal řadu sporných míst a záležitosti týkající se interpunkce, psaní velkých a malých písmen a otázku kvantity samohlásek (srov. ČERVENKA 1993: 45). Červenka navíc také řadu tiskových chyb přehlédnul.⁸⁹ Ne všechny Červenkovy poznámky lze sice považovat za relevantní, neboť při komparaci neměl k dispozici některé Zahradníčkovy autografy, se kterými pracoval Fučík, ovšem Trávníčkově a Zejdově vydání se ve většině případů, na které Červenka upozorňuje, liší právě i od znění Fučíkovy edice.

⁸⁸ Úplně stranou pak ponecháváme fakt, že Zahradníček měl ke sbírce negativní vztah a její reedici se dlouho bránil.

⁸⁹ Při pouze povrchním srovnání textů jsme objevili řadu dalších chyb, měnících jak význam, tak rytmičnou strukturu veršů.

Také samotným Trávníčkem připravený výbor, vydaný již v roce 1990 v nakladatelství Vyšehrad, který zahrnuje sbírky *Rouška Veroničina*, *La Saletta* a *Znamení moci*, dokládá, že v případě znění vydaného v Československém spisovateli se jedná o chyby způsobené editorskou a korektorskou nedůsledností, neboť ve vydání vyšehradském, které taktéž vychází ze samizdatové edice Fučíkovy,⁹⁰ se Trávníček všech Červenkou zmiňovaných omylů vyvaroval. V *Roušce Veroničině* se navíc Trávníček drží původního Zahradníčkova znění,⁹¹ s ohledem na to, že i samizdatové znění *Roušky Veroničiny* obsahuje řadu překlepů a chyb, způsobených zřejmě při opisování. Uvedme v duchu Červenkově alespoň krátké srovnání několika sporných pasáží ze čtyř různých znění této sbírky. Taktéž v souladu s Červenkou značíme jednotlivá znění takto: První vydání z roku 1949 = „znění 1. vyd.“; Samizdatové znění Fučíkovo = „S“; Znění Trávníčkovo a Zejdovo z roku 1992 = „D“; Znění Trávníčkova výboru z roku 1990 = „T“.⁹²

⁹⁰ Lépe řečeno: Trávníček tvrdí v „Ediční poznámce“, že výchozím textem pro něj bylo samizdatové vydání (srov. TRÁVNÍČEK 1990: 141), jak však evidentně vyplývá z námi předloženého srovnání čtyř různých znění této sbírky, Trávníček pracoval minimálně v knize *Rouška Veroničina* s prvním vydáním, připraveným ještě za Zahradníčkova života a jeho aktivní účasti na ediční přípravě a korekturách.

⁹¹ Které bylo vydáno v roce 1949 jako soukromý tisk Pavla Parmy ve Frenštátě pod Radhoštěm. Nebylo však antedatováno na rok 1947, jak tvrdí např. *Slovník české literatury po roce 1945* a další odborná literatura, ale datace zkratka nebyla vložena. Jak vysvětlují Trávníček s Bednářovou ve vydání Zahradníčkova básnického díla z roku 2001: „Údaje o antedataci rokem 1947, uváděné v literatuře, šířil sám vydavatel“ (TRÁVNÍČEK – BEDNÁŘOVÁ 2001a: 768).

⁹² V souladu s Červenkou v této tabulce rezignujeme na značení citací, které by příliš zatížilo text; uvádíme vždy pouze název básně a číslo verše, takže pro čtenáře nebude případně problém vyhledat dané verše podle obsahů všech komparovaných vydání sbírky.

Název básně (číslo verše)	znění 1. vyd.	S	D	T
„Stromy v městě“ (v. 14)	a s korunkami	s korunkami	s korunkami	a s korunkami
„Stromy v městě“ (v. 20)	Vánků	vánku	vánku	vánků
„Víno je dobré“ (v. 12)	beze stolů	beze stolů	bez stolů	beze stolů
„Víno je dobré“ (v. 35)	nehodně	nehodné	nehodné	nehodně
„Na druhou neděli v roce (v. 10)	vyvětrávalo	vyvětralo	vyvětralo	vyvětrávalo
„Na druhou neděli v roce (v. 23)	před námi rozevírá	před nimi rozevírá	před nimi rozevírá	před námi rozevírá
„Na uvítanou“ (v. 5)	nezdařilo	nepodařilo	nepodařilo	nezdařilo

Bylo by samozřejmě možné provést komparaci daleko rozsáhlejší, domníváme se ovšem, že pro účely této práce je její rozsah dostačující, a že lze s její pomocí spolehlivě určit, které znění bylo pro Trávníčka při přípravě výboru z roku 1990 ve skutečnosti zněním výchozím, a stejně tak poslouží komparace (i bez vysvětlujícího komentáře, který považujeme v tomto případě za redundantní) jako přesvědčivý doklad toho, do jaké míry poškodila edice z Československého spisovatele původní znění Zahradníčkových básní.

Výtky naše i Červenkovy ovšem směřují pouze na první dva svazky Díla Jana Zahradníčka, svazek třetí vydali Zejda s Trávníčkem s větším odstupem (1995) a závažnějších pochybení se v tomto případě vyvarovali.⁹³ Významně také rozšířili obsah svazku v porovnání s jemu odpovídajícím dvoudílným svazkem samizdatovým. Třetí svazek se skládá z těchto oddílů:⁹⁴

1. *Oslice Balaamova* — Jediný za Zahradníčkova života knižně publikovaný soubor esejí, vyšel v roce 1940 v pražské Pourově edici. Editori svazku ho předkládají beze změn.
2. „Přednášky a proslovy“ — Trávníček se Zejdou zařadili do oddílu různorodé texty, které spojuje pouze to, že byly určeny k přednesu. Některé z nich byly později na různých místech otištěny časopisecky, většina však byla nalezena pouze v rukopisech, protože není u všech z nich známa přesná datace, třebaže u některých ji bylo možné určit relativně spolehlivě s ohledem na obsah textů či záznamy ze Zahradníčkových deníků. Editori se pokusili seřadit texty chronologicky, s ohledem na zmíněnou problematiku datace však v mnoha případech museli prostě „hádat“.
3. „O básnících“ — I tento oddíl zahrnuje různorodé texty, které spojuje pouze jejich tematika. Pojednávají o básnících českých i zahraničních a řazeny jsou opět chronologicky podle data časopisecké publikace; texty, které vyšly až po básníkově

⁹³ Třebaže jsme si vědomi, že obzvláště u textů, které existují pouze jako autografy, nelze provést důkladnou komparaci.

⁹⁴ Prvním dvěma svazkům se podrobněji nevěnujeme, protože (kromě výše vysvětlené úpravy *Pokušení smrti*) zkrátka shrnují v chronologickém pořadí všechny knižně vydané Zahradníčkovy básnické sbírky.

smrti, případně se dochovaly pouze v rukopisné či strojopisné podobě, jsou řazeny podle data vzniku. I v tomto případě platí, že jejich datace není vždy jasná.

4. „Příležitostná publicistika“ — V tomto oddíle nalezneme Zahradníčkovy publicistické texty, které se nezabývají primárně literaturou. Řazeny jsou opět chronologicky, v „Ediční poznámce“ Trávníček doplňuje ještě celé znění textu „Kdo to radil k sebevraždě“, u kterého ovšem nebylo možno s jistotou určit autora, byl navíc zkomolen cenzurou. Editoři nezařadili (bez odůvodnění) ani dopis Jakubu Demlovi a Zahradníčkovu odpověď na jednu z anket *Lidových novin*, kromě toho také další texty, u kterých nebylo možno s jistotou určit, do jaké míry se na jejich tvorbě Zahradníček podílel.
5. „O knihách“ — Recenze a glosy o jednotlivých literárních dílech, českých i zahraničních. Texty jsou řazeny přísně chronologicky podle data časopisecké publikace. Až na jednu výjimku — recenzi knihy Otto Waltera *Pius XII*, která byla nalezena pouze v rukopisné podobě — byly všechny texty publikovány časopisecky. Editoři nezařadili Zahradníčkovy texty ze záložek „pro zjevnou užitelnost těchto textů“ (TRÁVNÍČEK 1995b: 464), četné Zahradníčkovy lektorské posudky se jim (stejně jako v případě spisů Jana Čepa) nepodařilo nalézt.
6. „Deníky“ — Zahradníčkovy deníky z let 1940–1941 a 1960 uzavírají prozaickou část třetího svazku Díla Jana Zahradníčka. Editoři je opatřili poznámkovým aparátem, vysvětlujícím různé Zahradníčkem použité zkratky, iniciály a další nejasné pasáže. Rukopisy deníků získal Fučík v roce 1983 od Marie Zahradníčkové, která v nich provedla několik škrtů, nezachovali se tedy v úplnosti, na což Trávníček v „Ediční poznámce“ neupozorňuje. Vyškrtnutí pasáží Fučík ve

své korespondenci Trávníčkovi vysvětlil lakonicky: „Po takových intimních vyznáních nikomu nic není“ (FUČÍK 2003: 223).

7. *Ježíškova košilka* — Stejně jako část prozaickou, i část básnickou zahajuje kniha, která byla knižně vydána ještě za Zahradníčkova života. Zahrnuje verše pro děti — devět veršovaných legend. Jako bibliofilii ji v roce 1951 vytiskl knihař Jaroslav Olšák. Trávníček se Zejdou po Fučíkově vzoru zařadili do oddílu ještě básně „Křivonoska“ a „Západ“, které sice vznikly v době Zahradníčkova věznění, ovšem jakožto verše pro děti se nehodily mezi ostatní básně ze sbírky *Dům strach* (srov. FUČÍK 2003: 223). Trávníček v „Ediční poznámce“ svazku dodává, že ze Zahradníčkovy korespondence Bohumilu Pavlokovy vyplývá, že autorovým záměrem bylo zařadit „Křivonosku“ do sbírky *Ježíškova košilka* (srov. TRÁVNÍČEK 1995b: 465).
8. „Juvenilie“ — Jak napovídá název oddílu, jedná se o Zahradníčkovy juvenilní básně publikované časopisecky⁹⁵ v letech 1924–1930. Žádnou z nich Zahradníček později do knižních vydání svých sbírek nezařadil. Oddíl je řazen chronologicky.
9. „Básně 1932–1960“ — Oddíl shrnuje všechny Zahradníčkovy básně (seřazené chronologicky), které byly publikovány pouze časopisecky, nalezeny v rukopisné pozůstalosti, případně byly Zahradníčkem vyřazeny z reedice jeho sbírek, takže se kvůli zachování pravidla poslední ruky neobjevily v prvních dvou svazcích Díla Jana Zahradníčka.

⁹⁵ S výjimkou básně „Okamžik“, která se dochovala pouze v rukopisu.

10. „Duchovní písně“ — Třetí svazek uzavírá oddíl shrnující texty písní, psané příležitostně či na objednávku, většina se dochovala pouze v rukopisech, i přesto se editoři pokusili oddíl seřadit chronologicky podle přibližného data vzniku textů. Trávníček se Zejdou se rozhodli zařadit i „tři drobné skladbičky napsané ad hoc pro potěšení spoluvězňů na populární klasické melodie (Dvořák, Mozart, Brahms)“ (TRÁVNÍČEK 1995b: 465).

Knihy básní

Svoji editorskou práci na Zahradníčkově díle uzavřel Mojmír Trávníček (ve spolupráci s Jitkou Bednářovou) publikací svazku *Knihy básní*,⁹⁶ který obsahuje v chronologickém řazení všechny Zahradníčkovy básnické sbírky vydané za jeho života a Fučíkem uspořádané básně z vězení (*Dům strach*) a z doby po propuštění na svobodu (*Čtyři léta*). Editoři do svazku nezařadili juvenilie, básnické překlady, texty z rukopisné pozůstalosti a básně, které vyšly pouze časopisecky. Trávníček s Bednářovou nezařadili ani *Ježíškovu košilku*, toto rozhodnutí v „Ediční zprávě a kompozici svazku“ nijak neodůvodňují.

Jedná se o vědecké vydání, kromě tradiční ediční poznámky je svazek doplněn také stručným Zahradníčkovým životopisem, kapitolou o historii různých vydání jednotlivých sbírek, včetně vydání samizdatových a exilových, všechny do svazku zařazené sbírky jsou

⁹⁶ Svazek vyšel v roce 2001 v Nakladatelství Lidové noviny.

pak doplněny zevrubnými vysvětlujícími komentáři (resp. vysvětlivkami) a soupisem provedených emendací. Svazek uzavírají tři kapitoly věnující se recepci Zahradníčkova díla: „Recepce Zahradníčkova díla v zrcadle kritiky do r. 1940“, „Recepce Zahradníčkova díla v poválečných polemikách“ a „Recepce Zahradníčkova díla v tvorbě jiných básníků“.

Jako výchozí text nesloužila editorům vydání z Československého spisovatele či samizdatu (ty sloužily pouze jako texty „pomocné“).⁹⁷ Ve třech případech se Trávníček s Bednářovou poněkud neobvykle rozhodli použít jako výchozí text první vydání jednotlivých sbírek, u sbírek *Dům strach* a *Čtyři léta* použili autografy, v některých případech se však rozhodli ctít tradiční pravidlo poslední tvůrčí ruky autorovy,⁹⁸ někdy kombinovali různé přístupy. Pro větší přehlednost tedy uvádíme seznam postupů doplněný komentářem (který se týká zejména těch sbírek, u jejichž ediční přípravy Trávníček s Bednářovou kombinovali editorské přístupy):

1. Sbírký, jejichž výchozím textem bylo jejich první knižní vydání:

- a. *Pokušení smrti* — v tomto případě je rozhodnutí použít jako výchozí text první knižní vydání (1930) logické a snadno obhajitelné. Historii této sbírky jsme vysvětlili výše, nepovažujeme proto za nutné ji v této podkapitole opakovat.
- b. *Návrat* — i tato sbírka byla za autora života vydána pouze jednou (1931), použitím prvního vydání jakožto výchozího textu tak editoři

⁹⁷ Což odůvodňují velkým množstvím chyb (srov. TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001a: 770).

⁹⁸ Na to však paradoxně v „Ediční zprávě a kompozici svazku“ neupozorňují, na tomto místě pouze informují, že „za výchozí text jsme zvolili první vydání jednotlivých sbírek“ (TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001a: 770).

- zachovali pravidlo poslední tvůrčí ruky autorovy. Logicky vyřadili čtyři básně, „přeřazené“ do prvního vydání *Návratu* ze sbírky *Pokušení smrti*.
- c. *Pozdravení slunci* — sbírka byla za autorova života vydána třikrát, ovšem druhé a třetí vydání pouze převzalo text vydání prvního.
 - d. *Svatý Václav* a *La Saletta* — obě tyto básně vyšly za autorova života pouze jednou. Na rozdíl od Trávníčkova výboru z roku 1990 a svazku *Díla Jana Zahradníčka* vydaného Československým spisovatelem a v souladu s prvním vydáním zařadili Trávníček s Bednářovou na úvod *La Saletty* zprávu Melanie Calvatové „Zjevení přesvaté Panny na hoře Lasalettské 19. září 1846“ (v překladu Josefa Floriana).

2. Sbírkové sestavené podle rukopisů:

- a. *Rouška Verončina* — sbírka se skládá ze dvou oddílů, přičemž pro první z nich slouží jako výchozí text bibliofilské vydání z roku 1949, pro druhý oddíl a pro úvodní báseň prvního oddílu „Vděčnost mrtvým“ využili editoři Zahradníčkovy autografy, ty sloužily i pro drobné úpravy v oddíle prvním.
- b. *Znamení moci* — bezesporu jedna z textologicky nejproblematictějších sbírek: Zahradníček ji dokončil na začátku roku 1951, tedy krátce před svým zatčením. Různé její více či méně povedené opisy pak kolovaly po Československu i po zahraničí, sbírka vyšla několikrát v exilu,⁹⁹ v roce

⁹⁹ Ovšem vždy na základě nespolehlivých opisů — poškozených a neúplných (srov. TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001c: 934).

1969 ji k vydání připravil Bedřich Fučík, a sice „podle Zahradníčkova autentického, vlastnoručně opraveného strojopisu“ (TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001c: 934). Publikaci se vlivem nástupu normalizace nepodařilo realizovat. Textologická problematika *Znamení moci* v rámci svazku *Knihy básní* spočívá v tom, že si Trávníček s Bednářovou na dvou různých místech protiřečí: V části komentářů věnované *Znamení moci* editoři tvrdí, že za výchozí text zvolili znění připravené v roce 1969 Fučíkem (srov. TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001c: 934), v oddíle „Ediční zásady“ ovšem předkládají jinou verzi — Editoři měli za výchozí text zvolit rukopisnou verzi sbírky, kterou v osmdesátých letech objevila Marie Zahradníčková: „Vzhledem k tomu, (...) že rukopis, tč. (sic!) v majetku básnickovy rodiny, je jediným prokazatelně autentickým autorizovaným textem *Znamení moci*, chopili jsme se ho jako výchozího textu našeho vydání. Nebrali jsme přitom zřetel na úpravy a doplňky, které tužkou nebo pastelkou provedl B. Fučík (a v několika případech je opatřil i svou šifrou)“ (TRÁVNÍČEK — BEDNÁŘOVÁ 2001b: 782). Vzhledem k detailnímu vysvětlení postupu považujeme tuto verzi za pravděpodobnější a zmíněné tvrzení o Fučíkem připraveném vydání z roku 1969 jakožto výchozím textu považujeme za omyl způsobený tím, že na přípravě svazku pracovali dva různí editoři.

- c. *Dům strach* — u této sbírky sloužily editorům jako výchozí text rukopisy uložené v Památníku národního písemnictví, jejich výběr a uspořádání

však ponechali podle Fučíkovy samizdatové edice. Trávníček s Bednářovou měli k dispozici také rukopisy několika básní, které byly Zahradníčkovi zabaveny v roce 1957 na Mírově. Tyto rukopisy, objevené v roce 1999 v pardubických svazcích StB, posloužily editorům při provádění drobných emendací.

- d. *Čtyři léta* — i u této sbírky je výchozím textem složka Zahradníčkových rukopisů s tím, že výběr a uspořádání odpovídá samizdatovému vydání Fučíkově.

3. Sbírký sestavené podle posledních vydání za autorova života:

- a. *Jeřáby* — jako výchozí text zde slouží vydání šesté reedice z roku 1946. K tomuto kroku přistoupili autoři zřejmě proto, že oproti prvnímu vydání z roku 1933 prováděl Zahradníček při dalších reedicích řadu změn (vypustil postupně básně „Uvězněný orel“, „Ještě dál“, „Na konci května“ a „V zrcadle“), takže uspořádání *Jeřábů* ve svazku *Knihy básní* odpovídá poslednímu tvůrčímu záměru Jana Zahradníčka.
- b. *Žíznivé léto* — editoři vyšli v tomto případě ze čtvrtého vydání sbírky, realizovaného v roce 1947 ve Vyšehradu. Rozdíly mezi prvním a posledním vydáním této sbírky jsou však pouze drobnějšího charakteru a editoři *Knih básní* je v komentářích pečlivě zaznamenali.
- c. *Korouhve* — sbírka byla za Zahradníčkova života vydána čtyřikrát, mezi lety 1940–1944, všechna znění tedy byla poznamenána zásahy protektorátní cenzury. Trávníček s Bednářovou vycházejí v tomto svazku z posledního válečného vydání s tím, že cenzurou zkomolené

básně opravují podle jejich časopiseckého znění vydaného ještě před začátkem války. Soupis cenzurou vynucených změn uvádějí editoři v poznámkovém aparátu.

Trávníčkova spolupráce na přípravě Díla Bedřicha Fučíka

Mojmír Trávníček bývá běžně uváděn jako editor (spolu s V. Binarem) samizdatového šestisvazkového Díla Bedřicha Fučíka (v rámci edice *Rukopisy VBF* Praha),¹⁰⁰ stejně tak oficiálního vydání Fučíkova díla v nakladatelstvích Melantrich, Arkýř a Triáda.¹⁰¹ Jak však vyplývá především z rozhovoru, který poskytnul Vladimír Binar Lucii Hrabalové, a z Trávníčkovy korespondence, ve skutečnosti působil Trávníček při přípravě Díla Bedřicha Fučíka především jako „opisovač“ a na textologické přípravě se podílel pouze minimálně.¹⁰² Jeho podíl by se dal nejlépe přirovnat k podílu na přípravě samizdatového Díla Jakuba Demla.

Jako podklad pro toto tvrzení nám slouží především výše zmíněný Binarův rozhovor, zařazený Lucií Hrabalovou do diplomové práce *Rukopisy VBF*. Binar v rozhovoru tvrdí: „Celé Fučíkovo Dílo vyšlo samozřejmě v Rukopisech VBF! Trávníček se, otevřeně řečeno, na tom edičně nepodílel nijak. Také ostatně nemohl, všechno bylo v Praze, a on žil v Novém Hrozenkově. Já jsem mu poslal hotový svazek a on ho přepsal.

¹⁰⁰ Vycházelo v letech 1986–1989.

¹⁰¹ Publikováno mezi lety 1994–2003.

¹⁰² Vzhledem k tomu, že v této kapitole pracujeme především s prameny obecně nepříliš známými, uchylujeme se k většímu množství citací, než je v pracích tohoto typu běžné.

(...) Když Trávníček přepisoval doslovy, opravil stylisticky upravil (sic!) nějakou větu. A sestavoval rejstříky, to bych nezvládl nervově! Já jsem byl z VBF zvyklý, že to dělají dva, a tak jsem ho tam podepisoval, a to pak přešlo i do knižního vydání. (...) Dílo Bedřicha Fučíka jsem edičně sestavil zcela sám a postupoval jsem v tradici šaldovsko-fučíkovské či naší demlovské, ale v podstatě *binarovsky*“ (BINAR — HRABALOVÁ 2012: 96–97).

Vzhledem k neskrývaným Binarovým antipatiím vůči Trávníčkovi a vzhledem ke značnému časovému odstupu by bylo lze pochybovat o přesnosti těchto Binarových tvrzení, ovšem Trávníček sám je potvrzuje ve své korespondenci Ivanu Slavíkovi: „Současně mi totiž poslal dr. Binar podklad pro ‚výrobu‘, tj. opsání příslušného svazku Díla B. F., a ujišťuje v průvodním dopisu, **že s Tebou záležitost osobně projednal a ve shodě s Tvým přáním připojuje Tvůj komentář** [zvýraznil M. T.], tj. odpověď B. F. Trval jsem na tom, že bez Tvého vědomí to opisovat nebudu a prosil jsem ho, aby celou věc s Tebou jako editor projednal, poučen trpce z práce na Zahradníčkovi, že i opisovač má jakousi odpovědnost za opisované. A poněvadž V. B. mohl získat Tvůj text jenom od Tebe, mám za to, že opravdu věc s Tebou podle svého slibu a ujištění projednal“ (dopis Trávníčka Ivanu Slavíkovi z 1. března 1998).

Vzhledem k výše uvedenému tedy nepovažujeme Trávníčka za editora Díla Bedřicha Fučíka a nebudeme se touto edicí na tomto místě podrobněji zabývat. Soupis svazků, ve kterých je jako editor uveden, uvádíme alespoň v přiložené bibliografii.

Mojmír Trávníček a edice díla Ivana Slavíka

Trávníček spolupracoval s Ivanem Slavíkem od začátku sedmdesátých let až do Slavíkovy smrti v roce 2002. V době normalizace představovala jádro jejich spolupráce Trávníčkova opisovačská činnost — pro Slavíka opsal tisíce stránek jeho rukopisů, stejně tak řadu textů určených pro nakladatelství či časopiseckou publikaci (např. básně, dopisy a deníky Irmy Geisslové, Hermora Lilií a dalších autorů, jejichž propagací se Slavík zabýval). Po roce 1989 spolupracoval Trávníček jako editor na vydání esejí *Viděno jinak*, deníkového výboru *Hory roků*, nejvýznamnějším edičním počinem pak bylo vydání dvoudílného Básnického díla Ivana Slavíka v letech 1998 a 1999. Až po Slavíkově smrti vydal Trávníček v nakladatelství Trinitas výbor *Moje Velikonoce*. Pro všechny tituly (s výjimkou *Mých Velikonoc*) však platí, že byly připravovány ještě za autorova života a Slavík do jejich přípravy výrazně zasahoval, takže Trávníčkova role byla spíše poradní. Díky dochované korespondenci obou literátů je však Trávníčkův podíl na textologické přípravě relativně snadno dokumentovatelný.

Hlavní editorkou *Viděno jinak* byla Jitka Bednářová, která obstarala veškerou činnost textologickou, napsala ediční poznámku a sestavila jmenný rejstřík a bibliografické poznámky.¹⁰³ Mojmír Trávníček podle tiráže knihy „vybral a uspořádal texty“, jak však dokládá Trávníčkova a Slavíkova korespondence a Trávníčkova vzpomínková kniha

¹⁰³ S Bednářovou ovšem Slavík zpočátku odmítal spolupracovat, nedůvěřoval jejím schopnostem a ke spolupráci ho přinutila snaha vyhovět nakladatelství, aby mohla kniha co nejdříve vyjít. Sám trval na tom, aby práci odvedl Trávníček: „Jak se říká, kam čert nemůže, tam nastrčí babu. Na mě ji nastrčil J. E. Frič v podobě jakési – hádám tak kvintánky sextánky, která si mě, vlastně Tebe, vzala za objekt svých literárních aspirací.“ (dopis Ivana Slavíka M. Trávníčkovi z 9. srpna 1995)

V letokruzích naboso, výběr a uspořádání textů probíhal zcela ve Slavíkově režii, přičemž Trávníček ho zdoulhavě a mnohdy neúspěšně¹⁰⁴ přesvědčoval o nutnosti nezařazení některých článků, které se nehodily do kompozice výběru. Slavík na Trávníčkovo naléhání nezařadil především kratší medailony o různých Slavíkových oblíbených autorech, které nepřinášely pro literární historii nové a relevantní informace: „Obtížnější bylo upřesnit s ním [Slavíkem] konkrétní výběr a rozsah. Jeho předběžný návrh byl bezbřezě široký, mínil zařadit i různé drobné příležitostné glosy, které rozhodně neviděly věci jinak, ale jen informativně opakovaly data a základní údaje. Zpočátku nechtěl slyšet o jejich odmítnutí, nereagoval na to, že se jimi jen neústrojně ředí to, co výrazněji představují hlavní stati, námitku, že ty texty nic nového neříkají, nepřipouštěl: nejde o Weinera, Geisslovou, Bíbla atd., ale o to, aby bylo (takříkajíc na věčné časy) vidět, co všechno jsem pro ně udělal!! (...) Nakonec s těžkým srdcem ustoupil“ (TRÁVNÍČEK 2009: 158).

Druhým významným Trávníčkovým zásahem do přípravy *Viděno jinak* bylo to, že přesvědčil Slavíka, aby změnil původně zamýšlený název *Všechno je jinak*, který byl nevhodný jak kvůli své nepřesnosti, tak kvůli tomu, že knihu se stejným názvem vydal v roce 1986 Ondřej Neff, což však pro Slavíka nebyl dostatečný argument: „Co se týče názvu, to je těžké: zdá se mi ten původní nanejvýš vhodný, vystihuje moje snažení i přesvědčení (O. Neff mi může být ukradený): v české literární historii bylo všechno jinak“ (dopis Slavíka Trávníčkovi z 6. září 1994). Slavík nakonec přesto na Trávníčkův návrh přistoupil.

¹⁰⁴ Slavík například prosadil zařazení stati „Jan Čep, spisovatel křesťanský“, která rozhodně nepřinášela pohled na Čepa jakkoliv objektivní. Slovy Mojžíra Trávníčka článek, který „rozhodně nic jinak neviděl“.

Velice podobná situace se opakovala také při přípravě výboru ze Slavíkových deníků *Hory roků*. V „Ediční poznámce“ tvrdí Trávníčkův spolueditor Jiří Zizler: „Přepis z rukopisu a první výběr provedl Mojmír Trávníček (...), výslednou edici (...) uskutečnil Jiří Zizler za spolupráce Roberta Krumhanzla.“ (ZIZLER 1999: 566) Mojmír Trávníček však popisuje situaci jinak: „V tiráži výboru z deníků *Hory roků* (Triáda, 1999) je uvedeno, že texty vybrali autor, Mojmír Trávníček a Jiří Zizler (sic!). V tomto případě vypadala moje účast na ‚výběru‘ tak, že jsem poměrně značnou část textu přepsal na stroji z Ivanových sešitů, a to výhradně texty jím označené.“ (TRÁVNÍČEK 2009: 157) Z kontextu kapitoly „Stín třtiny“ zařazené do knihy *V letokruzích naboso* také vyplývá, že sám Trávníček se za editora *Hor roků* nepovažoval a po letech se v tomto případě opět vrátil do své „tradiční“ role opisovače. Jak však vyplývá z jejich vzájemné korespondence, Trávníčkovi se povedlo alespoň přesvědčit Slavíka, aby vypustil pasáže, ve kterých ostře útočí na Bedřicha Fučíka,¹⁰⁵ a některé další zápisky, které pouze opakovaly soudy vyřčené již na jiném místě deníků.

Zdaleka nejrozsáhlejší společné editorské dílo Slavíka a Trávníčka představuje příprava dvoudílného Básnického díla Ivana Slavíka, čítajícího přes 900 stran. O vydání Slavíkova díla projevilo nejprve zájem nakladatelství Torst prostřednictvím Jana Šulce, ovšem z kapacitních důvodů toto nakladatelství vydání rozsáhlé a nákladné knihy nezrealizovalo. Slavíkovo dílo nakonec vydalo nakladatelství Host, přičemž jediný rozdíl oproti původnímu uspořádání představovalo rozdělení původně jednosvazkového díla na

¹⁰⁵ I přes Trávníčkův zásah jich však v textu zůstalo značné množství, jak si všiml i recenzent výboru Josef Mlejnek: „Zloduchem č. p. 1 je však Slavíkovi nakladatel, kritik a esejista Bedřich Fučík. Jakmile se objeví

dvě části. Podíl Trávníčka na uspořádání *Básnického díla* byl překvapivě mnohem výraznější než u *Viděno jinak* a *Hor roků*, což bylo způsobeno (jak vyplývá ze Slavíkových dopisů) především tím, že stárnoucí Slavík již na náročnou přípravu rozsáhlého díla nestačil fyzicky a netrval již tak ortodoxně na správnosti svých rozhodnutí.

Je zajímavé sledovat vývoj Slavíkova přístupu k edici díla. V dopisu z 9. prosince 1997 Trávníčkovi pouze imperativně sděluje, jak má postupovat: „K tomu podotýkám, že básně nezařazené (např. do *Lux s.*), bychom nedávali zvlášť, ale vsadili bychom je do sbírky. *Hlohový vítr* bychom netiskli podle knížky, ale podle rukopisu (eventuelně podle *Prácheňských listů*). *Zařikávání naděje*, *Úlomky dnů a nocí*, *Lear a jiné básně* bychom publikovali pokud možno nezkráceně, tedy nikoli jako *Ta hudba*. Obě ‚Litanie‘ bychom vyňali ze *S očima otevřenýma* atd. (*Ke komu?* by se doplnilo)“ (dopis Slavíka Trávníčkovi z 9. prosince 1997). Jen o několik týdnů později již Slavík žádá Trávníčka o spolupráci: „Každopádně bude nutné se sejít a popovídat si (i s Bednářovou, pokud bude v ČR). Je nutné stanovit kompozici, v podstatě chronologickou, vracet se k původní verzi, pokud taková je, rozhodnout, kam zařadit básně knižně nezařazené (někdy do sbírky – jako u *Lux sanc.*, někde mimo sbírky zvlášť) atd.“ (dopis Slavíka Trávníčkovi z 29. prosince 1997). V červenci pak již evidentně přenechává Trávníčkovi relativně volnou ruku slovy: „Milý Mojmíre, Ty se mi přece nemusíš omlouvat, že jsi něco podnikl s mým textem (...). Cokoli učiníš, je předem schváleno“ (dopis Slavíka Trávníčkovi ze 4. července 1998).

jeho jméno, můžeme si být jisti, že to bude ve zlém“ (MLEJNEK 1999: 27).

Že Trávníček *Básnické dílo* nejenom edičně připravil a opatřil poznámkami a bibliografií, ale také se významně podílel na jeho uspořádání, dosvědčuje také poznámka v *Letokruzích*: „Odvezl jsem si z Hořovic kufřík knížek, strojopisů a rukopisů, a mimo kufřík pokyny, rady a dohody o uspořádání. Původně jsme (...) uvažovali o jednosvazkovém vydání; **tak jsem také všechno zprvu uspořádal** [zvýraznil D. J.]. Ale tisícistránkový rozsah se zdál vydavatelsky nezvládnutelný, a bylo třeba dosti narychlo rozdělit materiál do dvou svazků.“ (TRÁVNÍČEK 2009: 159) Na druhou stranu třebaže jako autor „Vydavatelských poznámek a bibliografie“ je uveden Trávníček (a není pochyb o tom, že je skutečně napsal), na několika místech až příliš jasně prosakuje rukopis Slavíkův. Nejmarkantnější je to v případě vydavatelské poznámky ke sbírce *Snímání s kříže*, kde čteme: „Na autora byl vyvinut nátlak, aby některá místa ‚učesal‘, má-li sbírka vůbec vyjít. (Na stranu autora se postavil zejména Albert Vyskočil a Aloys Skoumal). Výsledkem kastrace se stal i název, okleštěný ze *Snímání s kříže* na pouhé *Snímání*, aby prý neuváděl v omyl čtenáře, který by obsahem mohl být pobouřen.“ (TRÁVNÍČEK 1998b: 376) Kromě toho, že zasvěcený čtenář pozná z výroku typickou Slavíkovu rétoriku a některé výrazy, které používal hojně i v dalších textech, svědčí o Slavíkově autorství citované pasáže i to, že Trávníček se proti této interpretaci celého příběhu kolem prvního vydání *Snímání* na několika místech vymezil (kromě korespondence srov. též TRÁVNÍČEK 2001a, TRÁVNÍČEK 2009, JIRSA 2012 ad.).

Vzhledem k tomu, že autor *Básnického díla* v době vydání žil a aktivně se podílel na jeho přípravě a uspořádání (měl též k dispozici rukopisné originály básní), odpadá na tomto místě nutnost zabývat se případným Trávníčkovým nedodržením pravidla poslední autorovy tvůrčí ruky. Za zmínku stojí pouze to, že se Slavík s Trávníčkem rozhodli zařadit

do svazku též nikdy nevydané (ani časopisecky) a pouze v rukopise dochované juvenilie. Při pořádání knihy se také neřídili datem vydání jednotlivých sbírek, ale dobou jejich napsání, což je logické vzhledem k tomu, že řada Slavíkových sbírek nebyla nikdy vydána, případně byla vydána s mnohdy až třicetiletým odstupem po roce 1989. Výjimku z tohoto systému představuje zařazení sbírek *Kapky potu a krve Arnošta Jenče* a *Dvě litanie Arnošta Jenče* před sbírku *Stín třtiny*, třebaže *Stín třtiny* oběma jenčovským sbírkám dobou vzniku výrazně předcházela. I toto rozhodnutí však dokázal Trávníček obhájit argumentem, že kvůli vynucenému rozdělení *Básnického díla* na dva svazky bylo nutné udržet všechny čtyři sbírky Arnošta Jenče pohromadě, protože jejich mechanické odtržení by narušilo charakteristickou linii ve Slavíkově tvorbě, kterou tato řada představuje.

Na mnoha místech se Trávníček se Slavíkem nedrželi knižně vydaných verzí básní, ale využívali původní autorovy rukopisy, neboť Slavík publikoval naprostou většinu svých sbírek pod dohledem cenzury totalitního systému a řadu básní či jejich titulů byl nucen změnit nebo různými způsoby kamuflovat, aby oklamal cenzora: To se týká například *Stínu třtiny*, který vyšel v roce 1965 v Československém spisovateli, ovšem řada básní neprošla ani uvolněnějšími cenzurními podmínkami této doby (např. básně „Žalm“, „Hodina světa“ ad.), jiné básně pak byly doplněny kamuflážními podtituly jako „Z heydrichiády“, „Za časů Goebbelsových“ či „Konec Himmlerův“ — tyto podtituly již Trávníček do *Básnického díla* nezařadil.

Cenzuře nikoliv komunistické, ale nakladatelské, byla vystavena i první Slavíkova sbírka *Snímání s kříže*, ze které byl Slavík donucen vyřadit několik „pohoršujících“ veršů (například v básni v próze „Kalvárie“ musel nahradit slovo „nasráno“ slovem „hnůj“, z „Romance Prosperině“ musel vyřadit větu „Milkuji se, budulínku, s čuráčkem jak scvrklý

lusk“), název *Snímání s kříže* musel změnit na *Snímání*. Trávníček zde použil jako výchozí text reedici sbírky z roku 1997, vydané v brněnském nakladatelství Vetus Via.

Jedinou Slavíkovou knihou, kterou připravil Trávníček bez spolupráce autora či dalšího editora, tak zůstává výbor *Moje Velikonoce* vydaný v edici Vigilie v nakladatelství Trinitas v roce 2005. Stejně jako u ostatních titulů této edice zůstává i zda hlavním kritériem výběru textů jejich sváteční téma — Velikonoce. Kromě esejistického textu „Moje Velikonoce“ obsahuje výbor básně „Křížová cesta“, která nebyla předtím knižně publikována,¹⁰⁶ ostatní básně do výboru zařazené převzal Trávníček bez textových úprav z *Básnického díla* Ivana Slavíka.

Trávníčkova práce na díle Jakuba Demla

Třebaže se Trávníček na přípravě rozsáhlého samizdatového vydání souborného Demlova díla podílel pouze jako opisovač, případně poradce hlavních editorů Bedřicha Fučíka a Vladimíra Binara, po roce 1989 se aktivně podílel na vydávání Díla Jakuba Demla v nakladatelství Vetus Via a několik drobnějších Demlových knih vydal vlastní péčí v jiných nakladatelstvích.

Na prvním místě je třeba připomenout, že Trávníček se po převratu nechtěl pouštět do spolupráce na vydávání Demlova díla ve Vetus Via, která mu byla nabízena J. E.

Fričem a Jiřím Kuběnou. Hlavním důvodem bylo, že Trávníček nepovažoval své znalosti Demlova díla za dostatečné a neshledával sám sebe pro tento úkol kompetentním (srov. TRÁVNÍČEK 2009: 117). I přesto se stal Trávníček jakýmsi „externím členem“ ediční rady Dědictví Jakuba Demla a přijal alespoň nabídku psát k jednotlivým svazkům doslovy. Vzhledem k tomu, že v tiráži svazků nebylo uvedeno jméno editora¹⁰⁷ a nepodepsaná „Poznámka vydavatele“ následovala po podepsaných Trávníčkových doslovecích, řada recenzentů i čtenářů se mylně domnívala, že editorem byl Trávníček¹⁰⁸ (srov. TAMTÉŽ: 118). Ve skutečnosti však edičně připravil pouze jedenáctý a dvanáctý svazek edice Dílo Jakuba Demla, a sice deníkový zápisník *Haluciňák*, a výbor Demlovy básnické tvorby *Básně veršem*.¹⁰⁹

Knihu *Haluciňák* není snadné zařadit žánrově, Trávníček sám pro ni užil označení „koncept nebo aspoň zárodek *Šlépějí*.“ (TRÁVNÍČEK 1997b: 43) Na stejném místě však dodává: „Nemylme se: *Šlépěje* jsou svéprávný umělecký tvar, kdežto zápisník zůstane zápisníkem.“ (TAMTÉŽ) Trávníčkovi sloužila jako výchozí text fotokopie rukopisného čtyřidevadesátistránkového originálu, kterou pořídil ještě za autorova života Jiří Kuběna. Podobně jako u *Šlépějí* (a obecně při jakékoliv ediční přípravě Demlova díla) se musel

¹⁰⁶ Trávníček použil jako výchozí text Slavíkův autograf, který získal ještě za autorova života a který byl původně určen k zařazení do *Básnického díla*. Trávníček ovšem na žádném místě nevysvětluje, proč se nakonec rozhodl báseň do Slavíkova díla nezařadit.

¹⁰⁷ Nevěděl ho ani sám Trávníček — s odstupem vzpomínal na situaci v ediční radě takto: „Do všeho, zdá se, mluvilo příliš mnoho lidí bez vymezené odpovědnosti. Nikdy jsem se nedověděl, kdo vlastně za co při vydávání odpovídá; a (...) nevěděli to ani sami členové rady a správcové Dědictví.“ (TRÁVNÍČEK 2009: 118)

¹⁰⁸ Trávníčkovi byly také (neprávem) adresovány výtky Vladimíra Binara a dalších literátů ohledně chaotického a nepřehledného způsobu vydávání Demlova díla (srov. BINAR 2010).

¹⁰⁹ Tento svazek je na rozdíl od většiny ostatních svazků Demlova díla vybaven obsáhlými vydavatelskými a bibliografickými poznámkami. Autorem doslovu je Jiří Kuběna.

editor vypořádat s otázkou, zda zařazovat pasáže obsahující novinové výstřižky, bibliografické informace a další ryze praktické poznámky (adresy, záznamy o návštěvách, poznámky ryze ekonomického charakteru atd.). Ve vydavatelské poznámce Trávníček vysvětluje, že musel (podobně jako Fučík a Binar v samizdatu) sáhnout k subjektivnímu výběru: „Prostý přetisk — bez smysluplného komentáře včetně identifikace jmen a osob a informací o nich — pokládám za nynějšího stavu věcí za samouúčelnost a volím raději, s vědomím provizornosti řešení, prostý výběr. Z Demlova textu vyjímáme stránky, které jsme nazvali „adresářem““ (TAMTÉŽ: 44). Svazek je doplněn rozsáhlou Kuběnovou předmluvou „Několik slov k *Haluciňáku*“. Ve shodě s edičními zásadami nakladatelství Vetus Via opravil Trávníček pouze pravopis, psaní progresivních variant přejatých slov editor v tomto svazku (ani v *Básních veršem*) neuplatnil.

Původním Trávníčkovým záměrem při přípravě *Básní veršem* sice nebyl pouze výbor Demlovy poezie, ale shrnutí jeho veškeré básnické veršované tvorby. Ovšem tento záměr nebyl zrealizován z důvodu, který dodnes brání kompletnímu oficiálnímu soubornému vydání Demlova Díla:¹¹⁰ Nikdy nebyla sestavena spolehlivá bibliografie — Deml publikoval v různých zcela marginálních regionálních časopisech a různých dalších často nenávratně ztracených tiskovinách, řadu básní navíc nikdy oficiálně nepublikoval a rukopisy rozdával svým přátelům, tyto autografy lze také považovat za z velké části ztracené a jejich opětovné shromáždění je dnes již prakticky nemožné. Demlovská edice nakladatelství Vetus Via si navíc očividně nikdy nekladla za cíl naplnit Demlovu ideu díla

¹¹⁰ Další pokus probíhá pod vedením Martina C. Putny.

jako „jedné knihy“ a nikterak se nedržela koncepce Timothea Vodičky či koncepce samizdatové shrnuté Fučíkem a Binarem do *Zprávy o uspořádání díla Jakuba Demla*.

Trávníček se tedy rozhodl výbor koncipovat jednoduše jako soubor básní (českých i německých) vydaných knižně, ve *Šlépějích* či k vydání připravených.¹¹¹ Výbor však doplnil i řadou básní dochovaných pouze v rukopisech. Jejich výběr Trávníček na žádném místě nevysvětluje a evidentně probíhal zcela subjektivně, jak editor naznačuje ve „Vydavatelské poznámce“: „Z dobrých důvodů jsme v některých případech nedbali na básníkovu předběžné rozhodnutí, že ta či ona báseň nepatří do ‚Díla‘, poněvadž například byla sepsána ‚na objednávku‘; domníváme se totiž, že původní impuls nemusí vypovídat o konečné hodnotě díla a že má smysl zachovat báseň byť pro několik plných veršů.“ (TRÁVNÍČEK 1999b: 348) Motta, věnování, posudky, některé poznámky a přípisky zařadil Trávníček do „Bibliografických poznámek“. Výbor se skládá z následujících oddílů:

1. *První světla* — výchozím textem oddílu je stejnojmenná Demlova sbírka z roku 1917, která představuje výrazně přepracovanou a rozšířenou reedici sbírky nazvané *Notantur lumina* a publikované v roce 1907. Do *Prvních světél* nezařadil Deml pouze dvě básně z *Notantur lumina* („Střely“ a „Zaklínací formule“), které vložil Trávníček do „Bibliografických poznámek“. Sbírka byla za autorova života vydána ještě jednou (v roce 1931 nákladem Pavly Kytlicové), Trávníček ovšem na žádném

¹¹¹ Zde, stejně jako na mnoha dalších místech, lze zřetelně pozorovat vliv Fučíkovy editorské školy na činnost Trávníčkovu. Především ve Fučíkem i Trávníčkem tak často opakovaném sousloví „texty připravené k publikaci“.

místě nevysvětluje, proč se rozhodl nedodržet pravidlo poslední tvůrčí ruky autorovy. Předpokládáme, že hlavním důvodem bylo to, že v reedici z roku 1931 nedošlo k žádným výraznějším změnám a Deml se rozhodl neotisknout průvodní prozaické texty k některým básním, které však Trávníček do výboru zařadil z toho důvodu, že tyto komentáře považoval za „integrální součást textu.“ (TRÁVNÍČEK 1999b: 348)¹¹²

2. *Verše české* — výchozí text oddílu představuje stejnojmenná sbírka vydaná v roce 1938. Ta zahrnuje kromě básní z pátého svazku *Šlépějí* (1919) řadu dalších básní publikovaných porůznu v časopisech, Demlových knihách (*Pro budoucí poutníky a poutnice*, *Moji přátelé*, *Můj očištec* ad.) a dalších svazcích *Šlépějí*.
3. *Solitudo* — výchozím textem je první vydání sbírky z roku 1934. Původní německy psaný text je doplněný překladem Jiřího Kuběny, který má sloužit „pro usnadnění porozumění a jako doklad neobyčejné obtížnosti básnického převodu“ (TAMTÉŽ: 349). Třebaže Trávníček argumentuje obtížností překladu básně, Kuběnov převod nelze považovat za zdařilý. Překladatel rezignuje na zachování struktury verše i rytmu. Snaží se sice zachovávat rýmy, často ovšem za cenu změny sémantiky básně; např. když verš „wenn’s regnet“¹¹³ překládá jako „když déšť až za krk Ti zatéká“ — evidentně pouze proto, aby se verš rýmoval s předešlým „Tam někde

¹¹² Trávníček však zařazením prozaických částí narušil původní koncept knihy. Různé prozaické (či básní v próze psané) pasáže jsou totiž i součástí původních vydání *Veršů českých*, *Posledních veršů* i *Das Lied eines wahnsinnig gewordenen Soldaten*, a bylo by jistě lze polemizovat o tom, proč tyto prózy Trávníček za „integrální součást textu“ nepovažuje.

¹¹³ Verš znamená jednoduše „když prší“, neobsahuje oslovení ani žádnou tropu.

v cizím městě, když potkáš člověka“ (srov. DEML 1999: 172—173). Podobných případů lze v textu najít desítky.

4. *Das Lied eines wahnsinnig gewordenen Soldaten* — na oddíl, jehož výchozím textem je vydání stejnojmenné rozsáhlé skladby z roku 1935, lze aplikovat stejné připomínky jako na *Solitude*, překlad (v tomto případě pořízený Ladislavem Dvořákem) je nepodařený, v mnoha případech zásadně mění význam veršů,¹¹⁴ z velké části ignoruje původní strukturu básně a rozhodně nelze považovat za kanonický. Trávníček se rozhodl nezařadit do oddílu úvodní prozaickou část knihy ani českou a německou předmluvu. Za zmínku ještě stojí, že zařazením obou německých sbírek až za oddíl *Verše české* porušil Trávníček chronologické pořadí vydání textů. Domníváme se, že hlavním důvodem k tomuto kroku bylo Demlovo zařazení básně „Však vím, však vím...“, která byla do původního vydání *Das Lied eines wahnsinnig gewordenen Soldaten* zařazena jako předzpěv, na samý závěr sbírky *Verše české*. V *Básních veršem* tak představuje plynulý přechod mezi českými básněmi a dvěma německy psanými skladbami.

5. „Žalmy a jiné básně“ — název tohoto oddílu vybral Trávníček na základě rozhovoru, který poskytnul Deml v roce 1939 *Národním novinám* (srov. TRÁVNÍČEK 1999c: 358). Oddíl obsahuje básně do té doby knižně nepublikované, jako výchozí texty slouží jejich časopisecké publikace, *Šlépěje*,

¹¹⁴ Jako poněkud extrémní příklad uveďme druhou sloku čtvrtého zpěvu: „Ich weiß, er sagt: O du mein Wesen, / warum hast du mich nicht schlafen lassen? / Ich habe geträumt, Ich war gewesen / und jetzt fühle ich mich so schrecklich verlassen, / da Ich bin (...)“, přeloženou Dvořákem takto: „Vím, řekne: Nu ano, **já tu**

případně Demlovy autografy. Básně jsou řazeny přibližně chronologicky (třebaže u mnohých z nich, především u těch, které se zachovaly pouze v rukopisech, nelze stanovit přesné datum jejich napsání).

6. *Poslední verše* — výchozím textem závěrečného oddílu je samizdatové vydání připravené v roce 1987 Jiřím Kuběnou, který sestavil knihu z textů publikovaných časopisecky i zachovaných pouze v rukopisech. Trávníček doplnil oddíl o dvě básně publikované časopisecky a Kuběnou do samizdatového vydání nezařazené („Cestó do betlémského chlíva“ a „Fidelo Castro“).

Zbývající dva drobnější Trávníčkovy příspěvky k oficiální publikaci Demlova díla představuje Demlova korespondence Josefu Battovi, kterou Trávníček připravil ve spolupráci s Jiřím Hrabalem a vydal v roce 2001 pod názvem *Milý pane Josefe B.*, a v roce 2004 v nakladatelství Trinitas publikovaný výbor z Demlových vánočních textů *Betlémský poutník*. Stejně jako u ostatních Trávníčkem pro Trinitas připravených svátečních výborů je jediným kritériem výběru textů pro *Betlémského poutníka* jejich tematika, kniha zahrnuje poezii, prózu i eseje.

trochu spal, / proč ale rámusíš, když vidíš, že si sním, / jak před věky jsem **býval tvorstva král**, / a ty mě zburcuješ a zas mám trpět tím, / že jsem (...)“ (srov. DEML 1999: 194–195; pasáže zvýraznil D. J.).

Mojmír Trávníček a edice díla Jaroslava Durycha

Po roce 1989 připravil Mojmír Trávníček k vydání (nebo se alespoň podílel na přípravě) čtyři svazky Durychových próz a esejí: *Rytmus české prózy* (1992), *Kouzelný kočár* (1995), *Eseje o umění* (2001) a *Vánoční Šalmaje* (2005). Trávníčkův podíl na vydání Studie *Rytmus české prózy* nebyl ovšem velký. Studie byla připravena k vydání v nakladatelství Růže již v roce 1968, její publikace byla ovšem kvůli nástupu normalizace zastavena. Trávníček (pro nakladatelství Votobia) pouze převzal toto vydání a doplnil ho „Vydavatelskou poznámkou“, která ovšem neřeší záležitosti ediční a je spíše v tradičním slova smyslu doslovem, vysvětlujícím historii Durychovy literárněvědné práce a objasňujícím smysl publikace pro současného čtenáře. Stejně tak v případě rozsáhlého prozaického díla *Kouzelný kočár* byl Trávníček pouze součástí kolektivu editorů (spolu s Václavem Durychem, Evou Horáčkovou a Janem Pařezem), přičemž redaktorkou byla Eva Horáčková, doslov a ediční poznámku vypracoval Jan Pařez.

První Durychovou knihou, kterou sestavil a edičně připravil sám Trávníček, jsou tak *Eseje o umění*, vydané v roce 2001 v nakladatelství Host. Trávníček soustředil do knihy jedenáct Durychových esejí publikovaných v letech 1921–1931 časopisecky a později vydaných knižně v rámci knih *Gotická růže*, *Cesta umění* a *Eseje*. Výchozím textem pro *Eseje o umění* byly Durychovy *Eseje* z roku 1931 doplněné o dva texty z *Gotické růže*. Trávníček provedl tradičně pouze nezbytné emendace, do Durychova jazyka zasahoval co nejméně — ponechal infinitivy na –ti, záporové genitivы i osobitou Durychovu interpunkci, sjednotil psaní velkých a malých počátečních písmen tam, kde bylo u autora kolísání.

Nejvýraznější Trávníčkovu editorskou invenci představuje výběr *Vánoční šalmaje*, který Trávníček uspořádal v roce 2006 pro svitavské nakladatelství Trinitas v rámci řady svátečních knížek, pro kterou připravil Trávníček například i výběry ze svátečních textů Čepových (*Cesta na jitřní*, *Cesta do Emauz*), Slavíkových (*Moje Velikonoce*) či Demlových (*Betlémský poutník*). Název vybral editor ve fučíkovském duchu — podle názvu jednoho z textů v knize zahrnutých. Trávníček rozdělil knihu na tři oddíly. První oddíl obsahuje pouze krátkou prózu „V Betlémě“, kterou Trávníček převzal z Durychovy adaptace evangelií pro mládež *Z růže kvítek vykvet nám*, druhý oddíl zahrnuje tři vánoční povídky („Stařenka“, „Cesta k Betlému“ a „Noční cesta“) a třetí čtyři Durychova sváteční zamyšlení („Vánoční šalmaje“, „Děťátko“, „Betlém“ a „Píseň Vánoční“). Kniha je pak uvedena Durychovou básní „Vánoční“, kterou její autor zařadil do sbírky *Té nejkrásnější*. Pro literární historii a recepci Durychova díla pak představuje hlavní přínos této knihy publikace zamyšlení „Vánoční šalmaje“ a „Píseň vánoční“, která nebyla do té doby knižně publikována.

Ostatní Trávníčkovy ediční práce

Vůbec první knihou, kterou Mojmír Trávníček sestavil a připravil k vydání, je krátký bibliofilský výběr textů Ladislava Dvořáka pro děti *Když si dítě hraje, tvoří nový svět*,¹¹⁵ který vyšel v roce 1972 při příležitosti 25. výročí založení dětské ozdravovny

¹¹⁵ *Slovník české literatury po roce 1945* uvádí chybně název *Když si děti hrají, tvoří nový svět*.

v Huslenkách-Kychové jako neprodejný upomínkový list v nákladu pouhých 200 výtisků. Třebaže se jedná o první Trávníčkův editorský pokus, nalezneme několik prvků signifikantních pro Trávníčkovu celoživotní práci — svazček je vybaven ediční poznámkou, obsahující Dvořákovu bibliografii, stručné životopisné údaje, stejně tak bibliografické údaje o textech do svazku zařazených: Trávníček zařadil do souboru čtyři články publikované v časopise *Zlatý máj* v letech 1963—1965. Na úvod esejistických textů zařadil Dvořákovu báseň pro děti „Listí v dětství jinak opadává“; podobně postupoval například i po více než třiceti letech při přípravě tematických svátečních svazků pro nakladatelství Trinitas (srov. ČEP 2004, DURYCH 2006 ad.).

V „Ediční poznámce“ stojí stručný přípis: „Povoleno odborem kultury ONV Vsetín čís. 456/18/1/72.“ (TRÁVNÍČEK 1972: 16) Jak však Trávníček vzpomíná ve svých prvních *Letokruzích*, přestože se ještě několikrát pokusil sestavit upomínkové výbory pro dětské pacienty kychovské ozdravovny, arogance a liknavost normalizačních úředníků mu to neumožnila (srov. TRÁVNÍČEK 2001a: 144—145). Dvořákův výbor *Když si dítě hraje, tvoří nový svět* tak představuje první a zároveň i poslední Trávníčkův bibliofilský počín.

V roce 1992 uspořádal Trávníček výbor z esejí svého dlouholetého (korespondenčního) přítele a samizdatového spolupracovníka Vladimíra Vokolka *Obrana básníka*.¹¹⁶ Hlavním přínosem této publikace je bezesporu to, že představuje první ucelené knižní vydání Vokolkových esejí. Což je paradoxní, jak upozorňuje Trávníček v „Doslovu“: „Téměř neznámý však zůstává Vladimír Vokolek **esejista** [zvýraznil M. T.].

¹¹⁶ Alespoň časopisecky publikoval Trávníček výbor z Vokolkovy korespondence (srov. VOKOLEK 1993).

Přitom je nepopiratelné, že v určitých údobích esejistika v jeho díle převládala, dával jí leckdy přednost před poezií a v deníkové formě skrytě provázela celý básníkův život.“ (TRÁVNÍČEK 1992: 77)

Texty jsou řazeny chronologicky podle data publikace a bylo by možné rozdělit svazek do tří podkapitol.¹¹⁷ První část by představoval soubor esejí z let 1945–1948 publikovaných v *Akordu* a *Vyšehradu*, pomyslná druhá podkapitola zahrnuje texty z konce šedesátých let, které taktéž vycházely na různých místech časopisecky. Výjimku tvoří zamyšlení „Poezie — živá paměť‘ obrázkového písma“, jehož výchozím zněním byl pro Trávníčka perem psaný Vokolkův autograf — text časopisecky nikdy nevyšel. Závěr svazku pak tvoří v jistém slova smyslu problematická Vokolkova studie *Torzo máchovských studií* — jak napovídá její název, jedná se o nedokončený a útržkovitý text, úvahy jsou formulovány nejasně a je evidentní, že Vokolek psal tuto studii bez důkladné znalosti reálií.¹¹⁸ Vzhledem k tomu, že se Vokolek ještě za svého života rozhodl text vydat,¹¹⁹ považujeme jeho zařazení do výboru za legitimní — jedná se navíc o jediný Vokolkův esejistický text z 80. let a v rámci souboru *Obrana básníka* tak dotváří relativně komplexní obraz Vokolka esejisty.

¹¹⁷ Jak tomu Trávníček často činil později, především při přípravě svátečních výborů pro nakladatelství Trinitas.

¹¹⁸ Ivan Slavík hodnotí studii takto: „Strašný blábol. A jaká troufalost, suverénně psát o posledních okamžicích, velkopansky rozhodovat, co si tehdy myslel, a soudit o stavu jeho duše, což může jenom Bůh. (...) A ta opravdu primitivní a stylisticky zašmodrchaná Vokolkova formulace o Máchovi jako básníkovi vzdoru, svědčící o tom, že jeho dílo ani pořádně nečetl, že ho četl povrchně...“ (dopis Ivana Slavíka Mojmiru Trávníčkovi z 11. listopadu 1986).

¹¹⁹ Samizdatově, v roce 1986 péčí Jaroslava Staňka. Z tohoto vydání vychází (beze změny) i Trávníček v *Obraně básníka*.

Zajímavou odbočku v Trávníčkově editorské „kariéře“ představuje tříletá (1997–1999) spolupráce s Karmelitánským nakladatelstvím Kostelní Vydří, během níž připravil tři drobné výběry z poezie autorů, s nimiž nebyl spjat tak intenzivně jako např. s Čepem, Demlem, Slavíkem ad. V roce 1997 pro toto nakladatelství Trávníček připravil výbor vězeňských veršů Josefa Knapa *Zaslechnutý hlas*, o rok později rozsáhlejší výbor z básní Rudolfa Závodného *Až do konce časů*, spolupráci s nakladatelstvím uzavřel v roce 1999 vydáním výboru z básnické tvorby Josefa Veselého *Ve znamení slunce*. Především pro výbor *Zaslechnutý hlas* platí, že nenese typické znaky Trávníčkovy editorské praxe; postrádá vydavatelskou poznámku i bližší údaje o sbírce,¹²⁰ přiložený doslov je spíše shrnutím autorovy biografie a bibliografie do hesla slovníkového rázu. Tato výtku ovšem neplatí pro další dva výběry připravené pro Karmelitánské nakladatelství. Především v Závodného *Až do konce časů* je dobře rozpoznatelná práce pečlivého editora, Trávníčkovi se navíc pro výbor povedlo získat velké množství do té doby pouze rukopisných básní — vzhledem k tomu, že Závodný směl po většinu svého života publikovat pouze sporadicky,¹²¹ je Trávníčkův výbor bezesporu významným přínosem pro přiblížení Závodného díla českému čtenářskému publiku. Také výbor *Ve znamení slunce* obsahuje všechny ediční náležitosti a shrnuje řadu textů roztroušených do té doby jen po různých časopisech, sborníčkích a bibliofilích.

¹²⁰ Omezuje se na informaci, že verše vznikaly během Knapova pobytu ve vězení v letech 1951–1955 (srov. TRÁVNÍČEK 1997c: 21)

¹²¹ Až krátce před svou smrtí shromáždil Závodný svoje celoživotní básnické dílo do asi deseti sbírek, které ovšem nevydal. Trávníček však z tohoto autorova konceptu při přípravě výboru vycházel — snažil se zachovat chronologickou i tematickou posloupnost básní (srov. TRÁVNÍČEK 1998c: 179)

K dílu mons. Josefa Veselého se Trávníček vrátil ještě jednou; v roce 2006 připravil pro nakladatelství Trinitas knihu ***Ozvěny velikonoční***. Na rozdíl od ostatních svátečních výborů, které Trávníček pro toto nakladatelství připravil, je však v tomto svazku méně patrná editorova invence — do tří částí rozdělená kniha zahrnuje celé dvě Veselého již dříve vydané sbírky *Křížová cesta* a *Světlo kříže*. Pouze třetí část („Alaluja“) shrnuje sedm básní, které Veselý zaslal v letech 1996–2005 jako velikonoční pozdrav svým přátelům (nebyly tedy logicky do té doby publikovány knižně ani časopisecky). Výbor zahrnuje pouze poezii, nikoliv směs textů různých forem a žánrů, jak je tomu o ostatních Trávníčkových výborů pro Trinitas.

Velice rozsáhlý a významný ediční projekt představuje Trávníčkův výbor z české mariánské poezie 20. století *Maria Panno, Matko Slova*¹²² — *Panna Maria v poezii českých básníků nové doby*, který vyšel v roce 2005 nákladem olomoucké Matice cyrilometodějské.¹²³ Výbor shrnuje mariánskou tvorbu přibližně šedesáti českých básníků, přičemž hlavním kritériem výběru byla právě mariánská tematika. Svazek tak představuje velice pestrý soubor básnických textů, představujících různé poetiky a rozmanitý přístup k mariánské tematice. Stojí vedle sebe neortodoxní spirituální texty Ivana M. Jirouse a básně kněžích Jiřího Víchy, Josefa Veselého a dalších. Vedle jedněch z nejvýznamnějších českých básníků — Demla, Seiferta, Zahradníčka, Halase ad. — stojí texty básníků

¹²² Název převzal Trávníček evidentně ze stejnojmenné básně Jana Zahradníčka.

¹²³ Jako poradce spolupracoval Trávníček i na výboru z mariánské poezie evropské *Celá krásná*, který vydala Matica cyrilometodějská v roce 2004.

příležitostných (Nina Svobodová, Libor Čihák...) a literárních outsiderů (Jindřich Jenáček, Eva Leinweberová-Lopourová, Rostislav Valušek...).¹²⁴

Trávníčkova práce editorská je i u tohoto svazku precizní — knihu vybavil pečlivou „Vydavatelskou poznámkou“, poznámkami bibliografickými, stručnými medailony o jednotlivých autorech,¹²⁵ úvodním slovem mons. Josefa Hrdličky a esejistickou studií Jana Dokulila „Panna Maria v české poezii“. Básně jsou řazeny (poněkud mechanicky) chronologicky podle roku narození autorů.

Závěr – kritické zhodnocení Trávníčkovy ediční činnosti

Mojmíra Trávníčka považovali ostatní literáti dlouhou dobu především za opisovače, případně „pečlivého čtenáře“, jeho marginální ediční projekt *Když si dítě hraje, tvoří nový svět* zůstal víceméně bez povšimnutí, což bylo dáno především jeho provinčním charakterem. Talent pro editorskou činnost objevil v Trávníčkovi až v šedesátých letech Bedřich Fučík, který ho přizval ke spolupráci na pořádání díla Jana Čepa v rámci samizdatové edice Rukopisy VBF Praha. Fučík jakožto Trávníčkův (nejen) editorský vzor ovlivnil jeho celoživotní ediční činnost, Trávníček převzal mnohé jeho textologické postupy: Stávalo se pouze výjimečně, že Trávníček nedoprovodil některou svoji publikaci

¹²⁴ Tato pestrost je dalším z dokladů Trávníčkovy erudice a neobyčejného rozhledu v literárním světě — v mnoha případech musel pracovat s bibliofiliemi, samizdatovými výtisky a dalšími víceméně marginálními publikacemi.

¹²⁵ Pravděpodobně nedopatřením chybí medailon o faráři, básníkovi, představiteli Katolické moderny Františku Kašparovi.

pečlivě sestaveným poznámkovým aparátem, edičními a vydavatelskými poznámkami, autorskými bibliografiemi, bylo-li to nutné, tak i jmennými rejstříky. Pokud u některého jeho tisku výše zmíněné části chybí, důvodem jsou obvykle specifické požadavky nakladatelství. Taktéž ve Fučíkovském duchu byl Trávníček vždy editorsky progresivní, zastaralé tvary slov nalézáme pouze v Trávníčkově připravených edicích, u kterých to přímo vyžadovalo nakladatelství (např. Demlovy knihy vydané ve Vetus Via), či v několika málo knihách, kde by progresivní jazyková úprava narušila specifika autorova stylu (Durychovy prózy, Čepovy Juvenilie ad.).

Jak jsme již poznamenali výše, v souladu s Fučíkem se Trávníček nikdy nenechal příliš svazovat textologickými normami a postupoval spíše tak, jak v dané situaci uznal za vhodné, bez ohledu na to, co zamýšlel sám autor editovaného textu. Jak jsme se v předložené práci snažili prokázat, v mnoha případech se tento Trávníčkův specifický ediční styl (M. C. Putna ho v souvislosti s Fučíkem nazývá „interpretační ediční práci“) projevil jako užitečný: Třebaže nebylo nikdy Čepovým záměrem vydat své intimní dopisy Jitce Skalákové (později Fučíkové), jejich zveřejnění českou literaturu bezpochyby obohatilo, aniž by zároveň nějak poškodilo obraz autora (jak by bylo lze namítat například v případě zveřejnění Máchových intimních deníků).

Na druhou stranu u některých Trávníčkových (a Fučíkových) edic (*Rozptýlené paprsky, Cikáni a jiné prózy* ad.) je výsledkem aplikace interpretační ediční práce jistá ediční inkonzistence. Tento problém se podle našeho názoru nejvýznamněji projevil ve svazku *Rozptýlené paprsky*. Trávníček s Fučíkem zde zkombinovali několik různých postupů. První část svazku tvoří kniha uspořádaná samotným Janem Čepem, druhá část se dělí do několika oddílů, které jsou pořádány jak chronologicky, tak i na základě stylové či

tematické diferenciaci. V příložené ediční poznámce navíc Trávníček toto rozhodnutí nijak nevysvětluje. Již tak vratkou strukturu svazku pak ještě výše narušuje snaha (typická i pro pozdější Trávníčkovy edice) zakončovat oddíly pomocí textů, které mají představovat jakýsi symbolický přechod mezi částmi svazku — to se sice v některých případech daří, nicméně na jiných místech je tímto aktem znatelně porušena konzistence svazku, zejména vezmeme-li v úvahu, že zmíněná symbolika v mnoha případech odkazuje k autorově životu a s kontextem jeho díla nemá de facto nic společného.

Je ostatně zřejmé, že Trávníček a Fučík si problematičnost některých svých rozhodnutí sami uvědomovali — na mnoha místech totiž formou různých edičních poznámek či samostatných článků svoje postupy obhajují. Ve Fučíkově případě působí jako preventivní obrana proti polemikám rozsáhlá *Zpráva o uspořádání Díla Jakuba Demla*, stejně tak Trávníček na mnoha místech přiznává, že jeho práce může potenciálně vyvolat polemiky či spory o legitimitě jeho postupu. Například akt zveřejnění *Etud pro paní J.* obhajuje slovy: „(...) domníváme se, že jejich [*Etud pro paní J.*] zveřejnění neodporuje jeho [Čepovým] vlastním intencím; o svých ‚proužcích‘ nehovoří ve své korespondenci jako o soukromých sděleních, ale jako o uměleckých črtách. A jeho prozaické dílo není natolik obsáhlé a moderní česká literatura není tak nadmíru bohatá, abychom mohli odsunout tyto malé básně v próze, tolik blízké některým Demlovým textům, do trvalého soukromí.“ Tuto argumentaci lze jistě přijmout, za problematické však považujeme některé další Trávníčkovy zásahy proti autorskému záměru, případně proti pravidlu poslední tvůrčí ruky autorovy. Zásah do obsahu „Zápisků Jiljího Klena“ odůvodňuje lakonicky frází „jsou vážné důvody pro domněnku, že autor v této věci podlehl doporučení svých levicových přátel a současné atmosféře v českém exilu (...)“. Přestože

ony „vážné důvody“ Trávníček s Fučíkem bezpochyby znali, jejich neuvedení považujeme za pochybení, které může vzbuzovat pochybnosti o legitimitě tohoto zákroku proti autorské intenci.

Stejně tak považujeme za přinejmenším problematické Trávníčkovy rozhodnutí publikovat Čepův juvenilní a umělecky nepřilíživý cestopis *Dojmy z Anglie*. Jedná se o text, který nejenže Čep nechtěl nikdy publikovat, ale dokonce se za jeho autorství styděl a snažil se ho utajit. Jak vysvětlujeme v příslušné kapitole, Trávníčka zřejmě motivovala snaha vydat kompletní Čepovo prozaické dílo — ještě ve své čepovské monografii z roku 1996 totiž hodnotí cestopis jako „mladistvou práci, která nedozrála k vydání“.

Trávníček často uplatňoval od Fučíka převzaté a na mnoha místech zdůrazňované pravidlo: „Publikujeme pouze texty již dříve vydané, případně autorem k vydání určené.“ Toto pravidlo však v sobě skrývá několik paradoxů: V první řadě je v mnoha případech problematické určit, zda autor skutečně zamýšlel text publikovat. Trávníček se na mnoha místech pouze domnívá, že tomu tak bylo, případně pravidlo porušuje s tím, že autora od publikace odradila přílišná skromnost či jiné mimoliterární důvody — to se týká jak mnoha textů Čepových, tak i některých básní Jakuba Demla. Z tohoto faktu také pramení jedna z našich dalších námitek, a sice že Trávníček se mnohdy nechával ovlivňovat svou úctou k autorům, jejichž dílo edičně připravoval. Trávníček tím totiž dává za pravdu dalšímu z Putnových argumentů namířených proti Fučíkovi a jeho žákům, totiž výše již několikrát zmíněné kritice „interpretační ediční práce“. Těžko se totiž s přihlédnutím k výše zmíněnému hledá argument proti Putnově útoky, že Fučík a jeho žáci „vědí lépe než autor a než čtenář, jak má být dílo klasika chápáno a čteno a často neváhají klasika přepsat, údajně v jeho, klasikově zájmu a intenci.“

Druhý paradox výše zmíněného pravidla o publikaci textů publikovaných či k publikaci autorem určených lze doložit právě na příkladu vydání *Dojmů z Anglie*. Autor tento text sice skutečně publikoval, ovšem pod pseudonymem a pouze proto, aby „nemusel psát o peníze domů.“ Bylo by tedy možné pochybovat o tom, zda lze takovýto text zařadit do kategorie textů „určených autorem k vydání“. Uvědomujeme si kontradikci našeho tvrzení: „text nebyl autorem určený k publikaci, přesto ho publikoval“. Abychom tedy předešli případné desinterpretaci, uveďme zpřesněnou formulaci našeho argumentu: „Autor text publikoval, ovšem s mimoliterární intencí (na objednávku, pouze kvůli finanční odměně atd.) — neuvažoval tudíž o jeho publikaci pod vlastním jménem, text totiž neměl žádné umělecké ambice.“

I přes výše zmíněné námitky a několik dalších dílčích neúspěchů (nepodařená edice Díla Jana Zahradníčka, chyby v textové přípravě *Samomluv a rozhovorů* ad.) však považujeme Trávníčkův přínos pro českou literaturu za zásadní. Především jeho zásluhou je dnes českému publiku přístupné veškeré prozaické dílo Jana Čepa, stejně tak naprostá většina Čepových textů esejistických. Stejně tak je především jeho zásluhou (aniž bychom chtěli podceňovat úlohu Binara, Fučíka, Zejdy, Bednářové a dalších) publikace děl Jana Zahradníčka a Ivana Slavíka; V souvislosti s českým samizdatem je Trávníčkovy jméno zmiňováno zřídka. Nebýt však jeho činnosti opisovačské, lze si jen těžko představit fungování edice Rukopisy VBF Praha. Bez Trávníčkovy pomoci by se totiž nepodařilo zveřejnit dílo Jakuba Demla a Bedřicha Fučíka, případně by jejich publikace byla významně opožděna.

Nelze opomenout ani zdánlivě marginální sváteční výběry připravené Trávníčkem pro svitavské nakladatelství Trinitas. Kromě toho, že tyto knížky představují zajímavé

doplnění literárního odkazu jednotlivých autorů, v několika případech (Děml, Slavík, Čep...) se Trávníčkovi podařilo publikovat texty do té doby prakticky neznámé a běžnému čtenáři nedostupné. Úplně opomenout pak nelze ani Trávníčkův podíl na řadě sborníků věnovaných valašskému (nejen) literárnímu životu. Výčet Trávníčkových edičních zásluh by mohl pokračovat, ovšem výše zmíněné považujeme za dostačující.

Tématem této práce je sice Mojmír Trávníček — editor, připomeňme ovšem i další jeho zásluhy: Zanechal po sobě desítky recenzí, esejí, medailonů, vzpomínkových textů a objevnou a pečlivě zpracovanou monografii *Pout' a vyhnanství — Život a dílo Jana Čepa*. Mnoha českým literátům nezištně pomáhal nejen svou činností editorskou a opisovačskou, ale často též radou, pronikavou interpretací či „pouze“ vlídným slovem a modlitbou.

Seznam použité literatury

BINAR, Vladimír

2010 *Čin a slovo – Kniha o Jakubu Demlovi* (Praha: Triáda)

1995 „Udělat ze svého života operu“, *Tvar*, č. 20, 30. 11. 1995, s. 3

1998 „Vražda na díle Jakuba Demla“, *Nedělní Lidové noviny*, 22. 8. 1998, s. 21

1999 „Žít na majáku v Nuslích“, *Revolver Revue*, č. 41., březen-červen 1999, s. 81–97

BINAR, Vladimír — HRABALOVÁ, Lucie (rozhovor)

2012 „Rozhovor s Vladimírem Binarem o strojopisné edici Rukopisy VBF a také o jiných věcech...“, in. L. Hrabalová: *Rukopisy VBF* (Praha: Univerzita Karlova, diplomová práce), s. 68–100

BRABEC, Jiří a kol.

1991 [1978] *Slovník zakázaných autorů 1948–1980* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

ČEP, Jan

1991 *Dvojí domov* (Praha: Vyšehrad)

1993 *Rozptýlené paprsky* (Praha: Vyšehrad)

1931 *Zeměžluč* (Praha: Vyšehrad)

1996 *Hranice stínu* (Praha: Proglas)

1999 *Polní tráva* (Praha: Vyšehrad)

1959 *Malé řeči sváteční* (Řím: Křesťanská akademie)

1997 *Samomluvy a rozhovory* (Praha: Proglas)

2002a *Cesta na jitřní* (Svitavy: Trinitas)

2002b *Zmrzlá srdce* (Praha: Polygrafické středisko NK ČR)

2004 *Cesta do Emauz* (Svitavy: Trinitas)

2007 *Dojmy z Anglie* (Šternberk: Sternberg)

2011 *Červený muškát a jiné prózy* (Šternberk: Sternberg)

ČERVENKA, Miroslav

1993 „Souborná edice Zahradníčkových sbírek“, *Kritický sborník* 3, s. 44–53

1996 *Obléhání zevnitř* (Praha: Torst)

DEML, Jakub

1999 *Básně veršem*, ed. M. Trávníček (Brno: Vetus Via)

DURYCH, Jaroslav

2006 *Vánoční Šalmaje* (Svitavy: Trinitas)

FUČÍK, Bedřich

1991 „Básník dvojího domova“, in J. Čep: *Dvojí domov* (Praha: Vyšehrad), s. 336–342

2003 *Listovní příležitosti – Dopisy Bedřicha Fučíka Mojžíru Trávníčkovi*, ed. Jiří Hrabal (Olomouc: Aluze)

2006 *Paralipomena – Bibliografie Bedřicha Fučíka*, ed. Vladimír Binar (Praha: Triáda)

FUČÍK, Bedřich – TRÁVNÍČEK, Mojmír

1997 „Doslov“, in J. Čep: *Samomluvy a rozhovory* (Praha: Vyšehrad), s. 306–313

HAVEL, Rudolf – ŠTOREK, Břetislav (red)

2006 [1971] *Editor a text – úvod do praktické textologie* (Praha – Litomyšl: Paseka)

HRABALOVÁ, Lucie

2012 *Rukopisy VBF* (Praha: Univerzita Karlova, diplomová práce)

CHROBÁK, Jakub – KOTRLA, Pavel – MALINA, Dalibor (eds.)

2006 *Osobnost Mojžíra Trávníčka v české literatuře. Sborník příspěvků z literární konference* (Vsetín: Dalibor Malina)

JIRSA, David

2012 „Setkávání a míjení s Ivanem Slavíkem“, *Aluze*, č. 2, s. 99–103

KOMENDA, Petr

2008 *Ediční příprava korespondence* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci)

KUBÍČEK, Tomáš – WIENDL, Jan (eds.)

2005 *Víra a výraz. Sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“* (Brno: Host)

MLEJNEK, Josef

1999 „Neumaže se jen ten, kdo se vznáší“, *Mladá fronta Dnes*, 15. 12. 1999, s. 27–28

PETR, Pavel – TRÁVNÍČEK, Mojmír (rozhovor)

1994 „Rozhovor na hranici“, *Box*, č. 1, s. 54–60

PUTNA, Martin C.

2004 „Pozdní‘ Bedřich Fučík. Editorství nebo interpretace, literární historie nebo kritika“, *Teologie & společnost* 2, č. 4, s. 3–8

RAFAJA, František

2012 „Vděčná vzpomínka na Ladislava Šebelů“, *Plumlovský zpravodaj*, č. 2, s. 8–9

ROTREKL, Zdeněk

2005 *Skryté tváře* (Brno: Atlantis)

SLAVÍK, Ivan

1995 *Viděno jinak* (Brno: Vetus Via)

SOLDÁN, Ladislav

1998 „Listy dvou Janů“, in. Fr. Valouch, Jiří Fiala (eds.): *Konference o díle Jana Čepa* (Olomouc: DANAL), s. 87–90

ŠAJTAR, Drahomír

1998 „Čepovy Juvenilie“, in. Fr. Valouch, Jiří Fiala (eds.): *Konference o díle Jana Čepa* (Olomouc: DANAL), s. 83–86

TRÁVNÍČEK, Mojmír

1972 „Ediční poznámka“, in. L. Dvořák: *Když si dítě hraje, tvoří nový svět* (Huslenky-Kychová: bibliofilie), s. 16

1990 „Ediční poznámka“, in. J. Zahradníček: *Rouška Veroničina, La Saletta, Znamení moci* (Praha: Vyšehrad), s. 141–143

1991a „Rukopisy VBF: K historii samizdatu“, *Zprávy spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 2–3, s. 31–34

1991b „Novoročenka pro přátele Jana Čepa“, *Zprávy spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 2–3, s. 41–42

1991c „Vydavatelská poznámky“, in. J. Čep: *Dvojí domov* (Praha: Vyšehrad), s. 330–335

1991d „Ediční poznámka“, in. J. Zahradníček: *Dílo I: Pokušení smrti, Návrat, Jeřáby, Žízlivé léto, Pozdravení slunci, Korouhve, Svatý Václav* (Praha: Československý spisovatel), s. 331–341

1992 „Doslov“, in. V. Vokolek: *Obrana básníka* (Havlíčkův Brod: M. Zavřel), s. 77–82

1993a „Vydavatelské poznámky“, in. J. Čep: *Rozptýlené paprsky* (Praha: Vyšehrad), s. 343–349

1993b „Bibliografické poznámky“, in. J. Čep: *Rozptýlené paprsky* (Praha: Vyšehrad), s. 351–357

1995a „Ediční poznámka“, in. J. Čep, J. Zahradníček: *Korespondence 1931–1943* (Praha: Aula), str. 405–407

1995b „Ediční poznámka“, in. J. Zahradníček: *Oslice Balaanova, Ježíškova košilka, Paralipomena* (Praha: Československý spisovatel), s. 463–466

1996a *Pout' a vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa* (Brno: Proglas)

1996b „Vydavatelská poznámka“, in. J. Čep: *Hranice stínu* (Praha: Proglas), s. 259–262

1997a „Ediční a bibliografická poznámka“, in. J. Čep: *Samomluvy a rozhovory* (Praha: Vyšehrad), s. 314–315

- 1997b „Vydavatelské poznámky“, in. J. Deml: *Haluciňák* (Brno: Vetus Via), s. 43–47
- 1997c „Verše z vězení“, in. J. Knap: *Zaslechnutý hlas* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství), s. 20–22
- 1998a „Vydavatelské a bibliografické poznámky“, in. J. Čep: *Poutník na zemi* (Praha: Proglas), s. 290–293
- 1998b „Vydavatelské poznámky a bibliografie“, in. I. Slavík: *Básnické dílo I.* (Brno: Host), s. 367–386
- 1998c „Vydavatelská poznámka“, in. R. Závodný: *Až do konce časů* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství), s. 178–179
- 1999a „Vydavatelská poznámka“, in. J. Čep: *Polní tráva* (Praha: Vyšehrad), s. 376–379
- 1999b „Vydavatelské poznámky“, in. J. Deml: *Básně veršem* (Brno: Vetus Via), s. 348–350
- 1999c „Bibliografické poznámky“, in. J. Deml: *Básně veršem* (Brno: Vetus Via), s. 351–359
- 2000 „Ediční poznámka“, in. J. Čep, J. Zahradníček: *Korespondence 1943–1948* (Praha: Aula), s. 362–363
- 2001a *Skryté letokruhy* (Vsetín: Dalibor Malina)
- 2001b „Úvodem“, in. J. Čep: *Umění a milost* (Brno: Vetus Via), s. 9–11
- 2002 „Vydavatelské a bibliografické poznámky“, in. J. Čep: *Zmrzlá srdce* (Praha: Polygrafické středisko NK ČR), s. 47–50
- 2003 „Úvodní poznámka adresáta“, in. J. Hrabal (ed.): *Listovní příležitosti* (Olomouc: Aluze)
- 2004 „Velikonoční listování v díle Jana Čepa“, in. J. Čep: *Cesta do Emauz* (Svitavy: Trinitas), s. 33–37
- 2007 „Ediční poznámka“, in. J. Čep: *Dojmy z Anglie* (Šternberk: Sternberg), s. 117–119
- 2009 *V letokruzích naboso* (Vsetín: Dalibor Malina)

TRÁVNÍČEK, Mojmír — BEDNÁŘOVÁ, Jitka (eds.)

- 2001a „Ediční zpráva a kompozice svazku“, in. J. Zahradníček: *Knihy básní* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 768–770

2001b „Ediční zásady“, in. J. Zahradníček: *Knihy básní* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 771—783

2001c „Znamení moci“, in. J. Zahradníček: *Knihy básní* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 934—946

TRÁVNÍČEK, Mojmír — NEVIDALOVÁ, Šárka (rozhovor)

1999 „Práce v ústraní mi vyhovuje“, *Tvar*, č. 10, s. 8

VOKOLEK, Vladimír

1992 *Obrana básníka* (Havlíčkův Brod: M. Zavřel)

1993 „Z dopisů Vladimíra Vokolka“, *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, č. 1—2

ZEJDA, Radovam

2004 *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka* (Tišnov: Sursum)

ZIZLER, Jiří

1999 „Ediční poznámka“, in. I. Slavík: *Hory roku* (Praha: Triáda), s. 566

Příloha: Editorská bibliografie Mojžíra Trávníčka¹²⁶

- 1) Samizdatové čepovské Šebelovy sborníky (vše ve spolupráci s Ladislavem Šebelou):¹²⁷
 - a. 1975 *Kterou Čepovu knížku nebo jednotlivou prózu máte nejraději?* — anketa, odpovídali manželé Fučíkovi, Jaroslav Seifert, Ludvík Kundera, Ivan Slavík a další.
 - b. 1976 *Vzpomínky na Jana Čepa* — přispěli V. Čep, B. Fučík, I. Slavík, K. Bochořák, F. Křelina a další.
 - c. 1977 *Holubí princezna*
 - d. 1977 *Dedikace Henri Pourrata Janu Čepovi* — přeložili O. F. Babler a Leopold Vrba.
 - e. 1978 *Básníkovo společenství a dědictví*
 - f. 1979 *O Juliu Zeyerovi*
 - g. 1980 *Jan Čep a Jakub Deml* — dopisy a vzájemné dedikace obou autorů.
 - h. 1981 *O Paulu Claudelovi* — přeložil B. Fučík.
 - i. 1982 *Zastavení*
 - j. 1983 *Hranice stínu* — Čepův autoreferát doplněný kritikou F. X. Šaldy.
 - k. 1984 *Květnové dni* — Čepovy deníkové záznamy, rozhlasový projev, korespondence a vzpomínky na rok 1945.

¹²⁶ Neuvádíme-li jinak, editorem byl pouze Mojžíra Trávníček, považujeme-li to za nutné, opatřujeme některé položky vysvětlující poznámkou.

¹²⁷ Není-li autorem textů Jan Čep, upozorňujeme na to ve vysvětlující poznámce.

- l. 1985 *Jan Čep — Jan Zahradníček — krátký výběr z korespondence.*
 - m. 1986 *Poezie a próza*
 - n. 1987 *Modlitby Jana Čepa*
 - o. 1988 *Básník nad kostelem rodného kraje*
 - p. 1989 *Rozptýlené stránky — próza „Páter Damián“* doplněná o Čepovy dopisy Demlovi, Dokulilovi a F. Martinkovi.
 - q. 1990 *Jan Čep a Alain-Fournier*
 - r. 1993 *Jan Čep — Egon Hostovský*
- 2) Samizdatová edice Rukopisy F. T. (podedice Rukopisů VBF Praha), Sebrané spisy Jana Čepa (vše ve spolupráci s Bedřichem Fučíkem):
- a. 1981 sv. IV. *Rozptýlené paprsky*
 - b. 1982 sv. V. *Samomluvy a rozhovory*
 - c. 1982 sv. VI. *Poutník na zemi*
 - d. 1983 sv. II. *Hranice stínu*
 - e. 1983 sv. III. *Polní tráva*
 - f. 1983 sv. IV. *Dvojí domov*
- 3) Dílo Jana Čepa — oficiální vydání (vše ve spolupráci s B. Fučíkem):
- a. 1991 sv. I. *Dvojí domov* (Praha: Vyšehrad)
 - b. 1993 sv. IV. *Rozptýlené paprsky* (Praha: Vyšehrad)
 - c. 1996 sv. II. *Hranice stínu* (Praha: Proglas)
 - d. 1997 sv. V. *Samomluvy a rozhovory* (Praha: Vyšehrad)
 - e. 1998 sv. VI. *Poutník na zemi* (Praha: Proglas)
 - f. 1999 sv. III. *Polní tráva* (Praha: Vyšehrad)

4) Ostatní Trávníčkovy edice děl Jana Čepa:

- a. 1991 *Události a lidé* (Praha: Práce)
- b. 1993 *Sestra úzkost* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury)
- c. 1995 *Jan Čep — Jan Zahradníček. Korespondence 1931—1943* (Praha: Aula)
- d. 2000 *Jan Čep — Jan Zahradníček. Korespondence 1945—1948* (Praha: Aula)
- e. 2001 *Umění a milost* (Brno: Vetus Via)
- f. 2002 *Cesta na jitřní* (Svitavy: Trinitas)
- g. 2002 *Zmrzlá srdce* (Praha: Národní knihovna České republiky)
- h. 2004 *Cesta do Emauz* (Svitavy: Trinitas)
- i. 2007 *Dojmy z Anglie* (Šternberk: Sternberg)
- j. 2011 *Červený muškát a jiné prózy* (Šternberk: Sternberg)

5) Rukopisy F. T. Z. (podedice samizdatové edice Rukopisy VBF Praha), Dílo Jana Zahradníčka (vše ve spolupráci s B. Fučíkem a R. Zejdou):

- a. 1984 sv. I. *Jeřáby*
- b. 1984 sv. II. *Korouhve*
- c. 1984 sv. III. *Stará země*
- d. 1984 sv. IV. *Dům strach*
- e. 1984 sv. V. *Překlady*
- f. 1984 sv. VI. *Paralipomena I.*
- g. 1985 sv. VI. *Paralipomena II.*

6) Oficiální vydání Díla Jana Zahradníčka (vše ve spolupráci s B. Fučíkem a R. Zejdou):

- a. 1991 sv. I. *Pokušení smrti, Návrat, Jeřáby, Žízňivé léto, Pozdravení slunci, Korouhve, Svatý Václav* (Praha: Československý spisovatel)
- b. 1992 sv. II. *Pod bičem milostným, Stará země, La Saletta, Rouška Veroničina, Znamení moci, Dům strach, Čtyři léta* (Praha: Československý spisovatel)
- c. 1995 sv. III. *Oslice Balaanova, Ježíškova košilka, Paralipomena* (Praha: Československý spisovatel)

7) Další Trávníčkovy edice díla Jana Zahradníčka:

- a. 1990 *Rouška Veroničina, La Saletta, Znamení moci* (Praha: Vyšehrad)
- b. 2001 *Knihy básní* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny) — Trávníček spolupracoval s Jitkou Bednářovou.

8) Díla Jaroslava Durycha:

- a. 1992 *Rytmus české prózy* (Olomouc: Votobia)
- b. 1995 *Kouzelný kočár* (Praha: Torst) — na přípravě svazku se Trávníček podílel jako součást kolektivu tvořeného dále Václavem Durychem, Evou Horáčkovou a Janem Pařezem.
- c. 2001 *Eseje o umění* (Brno: Host)
- d. 2006 *Vánoční Šalmaje* (Svitavy: Trinitas)

9) Díla Ivana Slavíka:

- a. 1995 *Viděno jinak: prokletí, zapomínání a přehlédnutí autoři české literatury* (Brno: Vetus Via) — spolu s Trávníčkem se na přípravě svazku podílela Jitka Bednářová.
- b. 1998 *Básnické dílo I.* (Brno: Host)
- c. 1999 *Básnické dílo II.* (Brno: Host)

- d. 1999 *Hory roků* (Praha: Triáda) — Trávníčkův podíl na přípravě svazku byl nepatrný, hlavní slovo měli Ivan Slavík a Jiří Zizler.
 - e. 2005 *Moje Velikonoce* (Svitavy: Trinitas)
- 10) Dílo Bedřicha Fučíka v Rukopisech VBF — jak jsme poznamenali v kapitole věnované této edici, Trávníček se na přípravě edice podílel především jako opisovač, hlavním editorem byl V. Binar:
- a. 1986 sv. I. *Kritické příležitosti I*
 - b. 1987 sv. II. *Kritické příležitosti II*
 - c. 1987 sv. V. *Čtrnáctero zastavení*
 - d. 1988 sv. III. *Setkávání a míjení*
 - e. 1989 sv. IV. *Píseň o zemi*
 - f. 1989 sv. VI. *Rodná krajina básníková*
- 11) Oficiální vydání Díla Bedřicha Fučíka — platí stejná poznámka jako pro 10); Binar později přestal uvádět Trávníčka jako spolu-editora, uvádíme pouze svazky, ve kterých je v tiráži knihy uveden i Trávníček:
- a. 1992 sv. V. *Čtrnáctero zastavení* (Praha: Melantrich)
 - b. 1994 sv. IV. *Píseň o zemi* (Praha: Melantrich)
 - c. 1995 sv. III. *Setkávání a míjení* (Praha: Melantrich)
 - d. 1998 sv. I. *Kritické příležitosti I* (Praha: Melantrich)
 - e. 2002 sv. II. *Kritické příležitosti II* (Praha: Triáda)
- 12) Díla Jakuba Demla
- a. 1997 *Haluciňák: záznamy v zápisníku z let 1948–1960* (Brno: Vetus Via)
 - b. 1999 *Básně veršem* (Brno: Vetus Via)

- c. 2001 *Milý pane Josefe B.* (Vsetín: Masarykova veřejná knihovna) — Trávníček spolupracoval na vydání s Jiřím Hrabalem.
- d. 2004 *Betlémský poutník* (Svitavy: Trinitas)

13) Díla dalších autorů:

- a. Ladislav Dvořák:
 - i. 1972 *Když si dítě hraje, tvoří nový svět* (Bibliofilie, ozdravovna v Huslenkách-Kychové)
- b. Vladimír Vokolek:
 - i. 1992 *Obrana básníka* (Havlíčkův Brod: M. Zavřel)
- c. Karel Langer:
 - i. 1992 *Útržky ze vzpomínek na Nový Hrozenkov* (Nový Hrozenkov: Sdružené kulturní zařízení Obecního úřadu)
- d. Josef Knap:
 - i. 1997 *Zaslechnutý hlas: verše z vězení* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství)
- e. Rudolf Závodný:
 - i. 1998 *Až do konce časů* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství)
- f. Josef Veselý:
 - i. 1999 *Ve znamení slunce* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství)
 - ii. 2006 *Ozvěny velikonoční* (Svitavy: Trinitas)
- g. Bohuslav Reynek:

- i. 2001 *Zima jde do Betléma* (Svitavy: Trinitas) — texty vybral Reynkův syn Jiří, Trávníček se podílel na korekturách a grafické úpravě knížky.

14) Sborníky:

- a. 1995 *Chtěl jsem ti vyprávět růži: Památce V. Renče* (Zlín: Okresní knihovna) — na přípravě se podílel též Česlav Zapletal.
- b. 1999 *Malý nebeklíč: Modlitby staré a nové* (Brno: Vetus Via)
- c. 1999 *Sborník vzpomínek, historických postřehů a výhledů do budoucnosti k připomenutí a uctění 350. výročí založení obce Nový Hrozenkov* (Nový Hrozenkov: Obecní úřad) — na přípravě sborníku se podílel též Miloslav Stibor).
- d. 2005 *Maria Panno, Matko Slova: Panna Maria v poezii českých básníků nové doby* (Olomouc: Matice cyrilometodějská)

Anotace

Autor / Author:

Bc. David Jirsa

Název práce / Title of the thesis:

Editor Mojmír Trávníček

Mojmír Trávníček — the Editor

Katedra, univerzita / Department, university:

Katedra bohemistiky, Univerzita Palackého v Olomouci

Department of Czech Studies, Palacky University Olomouc

Vedoucí práce / Supervisor:

Mgr. Jiří Hrabal, Ph.D.

Počet znaků / Number of characters:

159 560 (89 normostran)

Počet titulů použité literatury / Number of sources:

78

Klíčová slova / Keywords:

Mojmír Trávníček, Bedřich Fučík, Rukopisy VBF, samizdat, editor, Jan Čep

Mojmír Trávníček, Bedřich Fučík, Manuscripts VBF, Samizdat, Editor, Jan Čep

Resumé / Summary:

Diplomová práce se zabývá postavením editora, esejisty a literárního kritika Mojmíra Trávníčka v kontextu českého samizdatu a obecně české literatury. Hlavním cílem práce je postihnout Trávníčkovy pozice v rámci ilegální samizdatové edice Rukopisy VBF Praha, dále se práce věnuje popisu specifických Trávníčkových postupů, které uplatňoval při práci

na ediční přípravě textů Jana Čepa, Jana Zahradníčka, Ivana Slavíka a dalších. Jak věříme, řadu z těchto postupů převzal od svého učitele a rádce Bedřicha Fučíka. V neposlední řadě by měla tato práce představit kompletní Trávníčkovu editorskou bibliografii, která dosud nebyla vyhotovena.

The thesis deals with the position of the editor, essayist and literary critic Mojmír Trávníček in the context of the Czech samizdat and the Czech literature in general. The main goal of the thesis is to describe Trávníček's position in the structure of the underground samizdat edition Rukopisy VBF: Praha (Manuscripts VBF: Prague) and to describe Trávníček's own methods and techniques which were being used during his work on the preparation of the editions of such writers as Jan Čep, Jan Zahradníček, Ivan Slavík etc. Some of those methods, as we do believe, present a kind of legacy of his mentor and supervisor Bedřich Fučík. Last but not least, the thesis should present an all-embracing Trávníček's bibliography, which hasn't been drawn up yet.